SEMINARIVM, ET PLANTARIVM fructiferarum præſertim arborum quæ poſt hortos conſeri ſolent,

Denuò auctum & locupletatum.

Huic acceſſit alter libellus de conſerendis arboribus in ſeminario: déque iis in plantarium transferendis atque inſerendis.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

PARISIIS.
Ex officina Roberti Stephani typographi Regii.
M. D. XL.

CAROLVS STEPHPHAnus I. Iacobo Mesmæo Parisiorũ Propratori ciuili s.

CVM multis antea argumentis, tum verò postremo quo me ad institutũ prosequẽdum impellebas sermone, animaduerti te nõ solum vehemẽter amare bonas literas, sed etiam earum rerũ esse studiosissimũ, quæ literis quotidie describũtur. quo nomine plurimã apud studiosos omnes iniisti gratiã. Quid enim animũ iudicis magis commẽdare potest, quàm multarũ rerũ diuersarúmq; artiũ cognitio, vt de quibusque acutè disserere, singulas quæ de variis rebus oriũtur cõtrouersias facilè dirimere possit? Nam si de agricultura lis est (quod plerũque accidere vid

emus) certe iudicẽ earum rerũ expertissimũ esse decet quæ ad agrorũ, vitiũ, syluarũ, hortorũ, seminariorũ culturã pertinent. Tu verò quantũ in ea re sis

exercitatus(vt interim alia prætermittam)vel hoc maximum indicium eſt, quòd nullum ex libellis quos de huiuſmodi rebus cõſcripſimus,prætermiſeris,non à te diligentiſſime perluſtratum. nimirũ cupiebas obſeruare nunquid omnia recte ſe haberent ex antiquorũ authorũ,quos exactiſſime legeras,ſentẽtia: interdum cõferens,& notula vel obeliſco ſignãs quod tibi in iis minus rectũ videretur. Sed hoc vnum me torſit, quòd primo labore expoliti nõ eſſent:præterea nihil tale ad vnguẽ pertractarẽt quod tuo deſyderio ſatiſfaceret, eſſétque tua lectione atque animaduerſione dignũ. Adoleſcẽtulis in re grãmatica adhuc rudibus ſcribebamus, vt & vocabula ad rem ruſticã pertinẽtia intelligerẽt, & herbarũ,fruticũ, atque arborũ nomina ad vnguẽ efferre condiſcerẽt, de culturæ præceptis alioqui minus ſolliciti.Vbi verò iã animũ tuũ cognoui, & quo deſyderio

hæc à nobis quotidie expoſtules: volui præter vocabula, etiam rem ipſam in gratiam tuã paulo attentius interpretari, vt tandẽ nõ herbarũ aut arborum oblectationem modo, ſed etiã culturæ fructũ aliquem ex his noſtris percipias: ac tũ demũ intelligas qua cura, quáve ratione ex antiquorũ ſententia erit excolẽdũ Rœſſianũ tuũ: etſi minime dubitamus quin ſatis cõmode & ingenioſe ſit excultũ. Verum haud parũ eſt antiquorũ præcepta interdũ reuoluere, & ab iis aliquid obiter condiſcere, quod fortaſſis nũquã antea perceperis. Quapropter ab horto iã incepimus, in quo videbis qua ratiõe ſit cõponẽdus ex antiquorũ ſentẽtia. Nunc autẽ ſeminarii culturæ rationẽ hoc libello perſequimur: quẽ tibi ob hoc præcipue dedicamus, quòd iãpridẽ nobis cõpertũ ſit, te mirũ in modũ arboribus delectari, & omni ſationũ atque inſitionũ genere. quæ cognitio, omniũ agriculturæ ra-

tionum longè nobilissima esse debet. Itaque perscruteris velim ex hoc libello, num antiquorum in ea re sentẽtia plurimũ valeat:cui etiã recentiorum, quos de hac re quãoptime sensisse, atque in ea multũ exercitatos fuisse iudicauim⁹,præcepta quædã nõ omnino fortasse improba subiũximus:vt ex his intelligeres,nos antiquorũ soli sententiæ nõ tantũ insistere,sed præterea aliquam habere nostri seculi, nostræque ætatis rationem.Hæc nostra dum per otiũ euolues, tibi noua quædã apparabimus,in quibus de satione & cultu agrorũ, omniúmque leguminũ ac granorũ naturis quædã proponẽtur : post quæ etiam pratũ adornabimus, atque in eo lacum,qui postremus erit de his rebus labor, quẽ primũ in adolescentulorũ gratiam moliebamur. Interea valebis Proprætor amplissime, & nos perpetuò amabis,

CAROLI STEPHANI SEMINARIVM, earum in primis arborũ, quas post hortos vulgus nostrum fructuum gratia conserere solet.

QVOD nõ potuimus eadem opera præstare statim post absolutã hortuli nostri descriptionẽ, tum propter varias, quibus auocabamur ac distrahebamur, occupationes: tum multò magis quia res videbatur nobis difficilior, quàm vt temerè, & tã cito sine aliquo iudicio prodire deberet: id nũc iuuenibus nostris bonarum literarũ studiosis damus: quorũ precibus, (vt sunt sanè quamiustissimæ, & ingenuis ac liberis animis dignissimæ) omnino obtemperare in mentem induximus: præsertim in iis rebus quibus nostra ope ac diligentia, eorum studia non parum ali atque augeri cognoscemus.

Habetis itaque candidissimi Iuuenes, hoc in libello variarum arborum seminarium, seu mauultis appellare, plantariũ: quod post ipsam hortorum ac rerum hortensium cognitionẽ iure quodam consequi videtur. Iis enim vel antiquis mos fuit, vt post hortulum, atque adeò oblectamẽta hortensia, seminaria ob oculos proponerẽt, in quibus & vineas, & varias arbores disponebãt. Vnde & vitiaria & arbustiua seminaria appellare licuit, pro vinetis & arbustis in hortorum oblectationibns inclusis: de quibus statim abundè, & breuiter disseremus.

Sed prius quàm quicquã aggrediamur, vt omnia quæ hîc explicaturi sumus, certum ordinẽ teneãt, ne quid cõfusum, aut inordinatũ relinquamus: prima omniũ nobis explicanda est seminarii & arbusti si-

gnificatio : & quo pacto ab antiquis fieri solebant seminaria, quáque ratione nostris respondeant: post quam explicationem, arborum omniũ partes, etiam pueris aperiemus: ab his, ad earũm culturam digrediemur. Quo in loco permulta eius rei vocabula à probatissimis authoribus vsurpata declarabimus, & in nostrum vtendi modum conuertemus. Postrema omnium erit nominum eorum explicatio, quæ tum arboribus variis, tũ etiam fruticibus imposita sunt: quæ etiam vulgaria faciemus, puerorum causa. Neque verò hac in parte omittemus varia fructuum vocabula pueris tam necessaria, quàm quæ omniũ maxime esse debent. Itaque, ne longiores simus, ad rem ipsam accingamur: prius tamen admonito Lectore, ne sibi imponi putet, nihil hîc esse quod non à probatissimis authoribus desumptum sit, quorum etiam nomina non tacebimus : & quibus intelligẽdis haud minorem operam adhibere debebũt iuuẽculi, quàm ipsis rebus. Nam & quæ ad antiquorum morem spectabant in arborũ culturæ vocabulis, & ipsarũ cognominibus, quǽque ab antiquis sumi debuerũt, ea me hercule à Plinio, Varrone, Columella, Theophrasto desumpta sunt: vt noster hic libellus velut breuẽ quandã eorũ authorum interpretationẽ hac in re iuuenibus bonarũ literarum studiosis præbere videatur. Quæ verò à recentioribus sumenda erãt, ea sanè (vt ingenue fatear, neque mihi alterius inuẽtum arrogem) partim ex Hermolai Barbari cõmentariis in Dioscoridẽ, partim ab eruditissimi viri Ioannis Ruellii vigiliis, in hunc libellum transtuli. Fuit enim Ruellii nostri diligẽtia tam solers in primo libro sui operis quod De natura stirpium in-

ſcripſit, vt vulgaria omnia arborum & fructuum nomina longe accuratiori ſtylo tractauerit, quàm noſtro labore factum fuiſſet in priori noſtri Seminarii diſpoſitione. Quapropter maluimus (nõ repugnante tamen authore) puerorum gratia inſtitutum noſtrũ immutare, & grauem authorem in eius rei cognitione longe abſolutiſſimum ſequi: ac quod nobis ad hãc rẽ conducere viſum eſt, in ſummulam quãdam & facilem ordinem redigere, quàm noſtrum laborẽ tanti viri diligẽtiæ anteferre. Id autem cum in aliis permultis, tum verò maxime factum videbitur in Pomario & Palmeto. Cæterum quod de cultura & ſatione arborum ſubiunximus: id etſi paulo difficilius videbitur, quàm quod priore libello deſcriptum fuerat: tamen non ſine maxima ratione conſcripſimus: & quod neceſſarium eſſet cognitu, & quòd nõnullis id aliquando dixiſſe placuit, nos eius rei quã deſcriberemus, calculos omnes non tenere. Quapropter hoc loco ſeminarii cõſtituẽdi rationẽ docuimus non ſolum ex antiquorum, ſed etiam recentiorum ſententia: vt inde quidam intelligant nos non tanquam auiculas caueis incluſas, ſed (quãtum ætas ferre poteſt) expertos loqui.

SEMINARIVM.

Quando omnis, vt inquit Cicero, quæ de aliqua re ſuſcipitur inſtitutio, à definitione proficiſci debet, vt ĩtelligatur quid ſit id de quo à nobis diſputatur: æquum eſt vt prius quàm aliud explicemus, quemadmodum ſuprà polliciti ſumus, ipſam ſeminarii & plantarii, atq; etiã arbuſti ſignificationẽ aperiamus.

Seminariũ(inquit Budæus, ſingulare totius Galliæ ornamentum) locus eſt ſubactus, in quo ſemina aut vitium, aut arborum panguntur: vt cũ ad certã quantitatem excreuerint, in vinetum, vel arbuſtum, vel pomarium transferantur. Ruſtici quidam hodie vocant vulgo Vne baſtardiere. Columella lib.3, Qui vineam vel arbuſtũ cõſtituere volet, ſeminaria prius facere debebit. ſic enim ſciet cuius generis vitẽ poſiturus ſit. Nam quæ pretio parata diſponitur, certam generoſitatis fidem non habet: quoniam dubiũ eſt an is qui vendidit, legendis ſeminibus adhibuerit diligentiam.

Semina hoc loco, quemadmodum in aliis multis intelligi debent, non quidem pro granis, ſed ſurculis depactis: qui cum radices egerunt, in ſeminariũ aut vinetum tranſferũtur. vulgus noſtrũ vocat Des plãtes, præſertim in vineis: in arboribus autẽ, Des ſauuageaulx. Colum. lib.5. cap.10. de pomario, Semina lege craſſa, non minus quàm manubrium bidẽtis, recta, læuia, procera, ſine vlcerib9, &c. Virg. -neu ferro læde retuſo Semina; Vnde elegãter dixit Columella, deponere ſemina ſcrobibus, Enterrer les ſauuageaulx es foſſes: Cum (inquit) ſemina depones, dextra ſiniſtráque vſque in imum ſcrobem faſciculos ſarmentorũ brachii craſſitudinis demittito. Quinetiam ſemina ipſa quando in ſeminario ordine ſerebãtur, à Columella ordinaria ſemina appellata ſunt: hoc eſt per ordines diſpoſita, lib.3. cap.13. Cõſitis (inquit) pluribus inter ordinaria ſemina malleolis.

Sed de conſitione ſeminũ, quæ per ordinem fiebat, ſuo loco. Quin & huiuſmodi ſemina interdũ quidem plantæ dicuntur. Virg. Hic plantas tenero

abſcindens de corpore matrum Depoſuit ſulcis. Dicuntur & ſeminaria, plantaria. Virg. 2. Georg. Et viua plantaria terra. Plin. lib. 13. de palmis loquens, Ergo (inquit) plantaria inſtituūt, anniculáſque trãſferunt, & iterum bimas. Itaque & plantarium & ſeminarium pro eodem accipi nihil vetat.

Seminarium autem id in quo tenella adhuc ſemina educanda (inquit Budæus) depangũtur deponũtúrque Plinius nutricem appellauit, lib. 17, Omnia ea (inquit) ſtatim opus eſt nutrici dari, atque in ſeminariis adoleſcere, iterúmque migrare. Idem alibi, Quamobrem & ſeminarii curam antè conuenit dici, quàm tranſeatur in alia genera. Nã & huic principio eligi ſolum refert: quoniam & nutricem indulgentiorẽ eſſe quàm matrẽ ſæpe cõuenit. Vnde illud Virgilii,

Mutata ignorent ſubito ne ſemina matrem.

Itaque arbores dum ſurculis ſeruntur per ordinẽ, id eſt plantulis (quæ etiã Græcis τὰ σπέρματα vocantur, hoc eſt ſemina) cõficiũt ſeminariũ & quaſi ſurculariũ quoddam. nam ſegetes fuſim ſeri ſolent.

Iam & ſeminaria vlmorum dicere poſſumus pro vlmario, hoc eſt loco vlmis conſito, & in quo multa vlmorum ſemina depacta ſunt: Vng lieu auquel on nourrit & eſlieue des petis ormiers pour replanter ailleurs. Colum lib. 5. cap. 5, Id autem facile cõſequi poterit, ſi vlmorum ſeminarium paratum habuerit. Atque eadem quoque ratione ſeminaria pomorũ, pro pomariis, aut locis pomorum ſeminibus aſperſis ſumemus: cuiuſmodi nonnulli noſtratũ inſtituere ſolẽt, vt Normani: appellántque vulgo pepinaria, Des pepinieres: præſertim cum ex granis pomorum aut

pyrorum cõsita sunt.nam etiam taleis terræ infixis conseri solent: queadmodũ cerasorũ seminaria, quæ vulgus vocat Vne cerisaye: nos ceraseta vocare poterimus, vt satis in sequẽtibus suo loco declarabitur.

Porrò tandiu dicũtur seminaria, quandiu ipsæ arborum plantæ, aut etiam ipsi surculi grandescere & adolescere incipiunt, vt iam possint aliò transferri: cuius rei rationem multis verbis explicat Columella lib.5.cap 5.

Cum autem ita percreuerunt plantæ, vt iam non amplius semina, sed arbores dici possint, aut arbusculæ, ac suo ordine in vnum locum cõsitæ sunt: nõ tunc quidem seminarium, sed arbustum efficiũt, si quidem locus ille varias arborum species contineat, veluti sunt ea loca quæ nostri vulgo appellant vergeria, Des vergers: cuiusmodi quiddam post fructiferas arbores in hoc seminario explicatas subiungemus, libello tamẽ seorsum edito cui Fonticuli & Spineti nomen subnectemus. Arbusta etiam accipit Virgilius pro nemusculis vel etiam syluulis, quarũ arbores desectæ sunt, vt iam amplius nullã vmbram præbeãt, & arbusculæ potius quàm arbores dici possint: vulgus nostrũ vocat Vng taillis, in quibus per extremos æstus cicadæ maximũ strepitum emittũt: vnde Virgilius, Resonant arbusta cicadæ. Idem, Nõ omnes arbusta iuuant, humilésque myricæ.

Quòd si hæc quidem loca vel agrestia, vel etiam hortensia vnam tantum arboris speciem recipiant, vel amœnitatis gratia, vel etiam vtilitatis: ea quidem ab eius arboris specie, cuius consita sunt, nomen accipient, neque generalius arbusti vocabulum habebunt. Amœnitatis quidẽ gratia, ab ilice arbore (quæ

nobis ſatis eſt infrequens: cuius tamen folia aquifoliæ ferè ſimilia ſunt, quam vulgus vocat Du houx, niſi quòd nigriora & breuiora apparent) ilicetū appellabimus, locum ilicibus conſitum. Martialis, Vicini ſtrues iliceti.

Sic etiam à ſalicibus ſalictum, Vne ſaulſaye, de quo in Arbuſto poſtea ſumus acturi. Varro, Idoneus locus eligendus vbi facias ſalictum & arundinetum. Vtilitatis autem gratia, vt ad olei prouētum, locū oleis arboribus conſitum, oliuetum appellabimus (quod oletum antiquè Catoni dicitur, cuiuſmodi multa loca videntur in Gallia Narbonēſi) ad pomorum prouentū, pomarium: ſimili quoque ratione caſtanetū, ceraſetum, & cætera huiuſmodi, quæ pro conſitarū arborū nominibus ſua etiā nomina ſortiri poſſunt.

Sed vt noſtri ſeminarii ſignificationē abſoluamus, hoc vnum addere libet puerorū cauſa, Seminarii ſignificationem à Cicerone elegantiſſime trāſferri ad fomitem, fontem, & originem alicuius rei, vel locū in quo res aliqua incrementum cepit, tam in bonū quàm in malum. Itaque ait in Piſonē, Ex illo fonte & ſeminario triumphorum, cum arida folia laureæ retuliſſes. Hoc eſt, ex eo loco, è quo maximi triūphi & coronæ laureæ reportari ſolent. Idem Off. lib. 1, Id autem eſt (inquit) principium vrbis, & quaſi ſeminarium Reip. Hoc eſt, hinc noſtra Reſpu. duxit originem, & inde orta eſt. Idem oratione tertia in Catilinam, Qui niſi exeunt, niſi pereunt, etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in Rep. ſeminarium Catilinariū futurum. Hoc eſt, ab his peſſimis nebulonibus ſcitote multos ſuborturos Catilinæ ſimiles, niſi auferantur.

Quòd autẽ ad verba ipſius ſeminarii culturæ propria ſpectat, dicitur à Columella lib.5.cap.8.coli ſeminarium bidentibus aut ſarculis: cum ipſa terra in qua arborũ ſemina diſponere cupimus, à nobis ſubigitur & exaratur, ſiue etiam complanatur. Dicitur etiam runcari, & fodi eidem authori : cũ ipſa ſemina expurgantur, & radices fouentur denuo. Quinetiam quàm frequentiſſime ſeminarium ſarriri, & raſtris excoli iubet idem Columella, cum herbæ ſuccreſcentes, & inutiles raſtris auferuntur: ne mitius terræ alimentũ, quod tenellis adhuc radicibus educandis proprium eſſe debet, aliò transferatur. Multa alia vocabula ſunt huic rei propria, quæ in eum locum differre melius eſt, in quo de arborum culturæ ratione, & nominibus ſingulatim diſſeremus. Supereſt nunc, vt noſtrum ordinem ſequamur: ac poſt explicatam ſeminarii ſignificationem, arboris & fruticis nomina declaremus. Poſt hæc autem ad earum partes digrediemur.

ARBOR.

Arboris ſignificationem ex Theophraſti capite quinto libri primi de hiſtoria plãtarum ita deſumemus: Arbor eſt, quod ab radice, caudice ſimplici, ramoſum, nodoſum, ſurculoſum, haud facile diſſolubile aſſurgit: vt olea, ficus, vitis. quæ omnia vocabula capite ſequenti à nobis fuſiſſime explicabuntur.

Arbores lætas appellauit Columella Beaulx arbres & bien cultiuez. quemadmodum Virgilius Lætas ſegetes: hoc eſt opimas, elegantes, proſperas, & bene excultas: ne quis putet etiam feraces ſignificare: So-

lent enim(inquit ille)etiam quantumuis lætæ arbores, fructum non afferre.

Arbor retorrida, quæ ita à sole torrefacta est, vt protinus arescat, & sicca conspiciatur.Col.Si in olea vnus ramus aliquando cæteris lætior est, nisi eum reeideris,arbor tota fiet retorrida.

Arbor pomifera, Arbre portant pômes ou poires, arbre fruictier:quæ mala fert atque etiam pyra,quæ sub malorum & pomorum genere comprehenduntur:de quibus Columella lib.5.cap.9. Ita quoque & arbor nouella, & arbor vetula dicitur, pro ea arbore quæ paucorum aut multorum iam annorũ est. Cic. 5.de fin.Arborémque & vetulam & nouellam,& vigere & senescere. Ieune ou vieil arbre.

Arbor quoque coliculum agere dicitur, Iecter vne petite souchette,cũ attollitur,& veluti corpus facit, nequedum fructum profert: sed tantum ipsum alimentum è terra attrahit, vt grandescat. Columella, Cũ subactus ager,consitus non est,arbor coliculum agit. Frondere etiam dicitur arbor,quemadmodũ & florere, Faire branches,florir,cum ramescit,& ramos effundit, ac veluti brachia quædam in altũ expandere videtur. Col.lib.5. cap.9, Quem ita ponere cõuenit,vt si non periculũ à pecore habeat, exiguus admodũ supra scrobẽ emineat:lætius enim frondet.

Luxuriare præterea dicitur arbor, quæ vberiores & diffusiores ramos producit, quàm par est. Columella,Cacumina virgarum & arborum ne luxurient,demutilato.

Arbusculæ eidem authori sunt tenellæ adhuc arborum plantæ,& translationi,aut si mauis depositioni,aut explãtationi idoneæ:vulgus vocat Des plan-

tes, ou des arbreaulx. Colum. lib. 5. cap. 8, Excultæ quinquennio arbusculæ, habiles trãslationi sunt. Et paulo post, Ipsæ autem arbusculæ hoc modo possũt transferri. Antequam explãtes arbusculam &c. Quo ex loco transferendarum & explantandarum arbusculárum rationem latius discito.

Arborescere dicuntur plantæ, vel etiã frutices (de quibus statim dicemus) dum in arboris magnitudinem & formam assurgunt: vires tamen easdem neque robur tam validum habent, neque etiam interdũ lignescũt: quemadmodũ de malua refert Theophrastus, quæ mensibus senis aut septenis ita grandescit cultura, vt ab herbacea natura, ac forma discedere videatur, & in arborem transire: vt longitudine crassitudinéque instar hastæ possit attolli. Quapropter cõmode ad vsum baculi venit, quo bubulci & pastores vtebãtur ad cõpellendos greges. Vnde Virg. Hœdorúmque gregem viridi compellere hibisco. Quod enim ait Theophrastus, puto de althea siue bismalua, vt vulgus vocat, intelligendũ esse, quã Dioscorides ebiscũ siue hibiscũ appellat cũ Virgilio.

Quinetiam virgulta & olera quædam etiam arborescere videntur, præsertim ea, inquit Theophrastus, quæ caudice vno consistunt: vt arboris quasi naturam adipisci spectentur, quemadmodum radix & ruta: & quidem fere omnia olerum genera, aut certe plurima, quasi ramos quosdam capessunt, totáque in arboris figurã mutantur. Quapropter oleriarbores à quibusdam appellata sunt, hoc est olera arborescentia: diu tamen durare nequeunt, neque hanc formam retinere.

Arbustiuus locus Columellæ lib. 3. cap. 13 dictus est

locus arboribus consitus, vtilitatis aut amœnitatis gratia, Vng lieu planté d'arbres. qui etiam locus arbusti significatione intelligitur, vt prius dictum est. Col. lib. 5. cap. 5, Qui volet frequens & dispositū arbustum paribus spatiis, fructuosúmque habere, operam dabit, ne emortuis arboribus rarescat. Gellius arboretum vocat, lib. 17. cap. 2: Conualles (inquit) & arboreta magna erant. Arbustiuæ quoque vites ab arboribus dictæ sunt, quibus olim applicari & maritari ac iungi solebant: vt etiam nunc solent apud Italos. Col. Arbustiuam vitem tam putare quàm alligare diligenter oportet. Quod nomen deductū puto à verbo arbusto arbustas, significāte agrum arboribus cōserere ad maritādas vites. Pli. lib. 17. cap. 23, Trāspadana Italia præter supradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros. Arborator antiquis dictus est (quēadmodū vinitor) is qui arborū colendarum & conserēdarum curam & cognitionem habet. Col. lib. 11. cap. 1. Nam & arator reperitur aliquis bonus, & optimus fossor aut fœnisector, nec minus arborator aut vinitor.

Sed nequis verborum affinitate facile deludatur, prius quàm ad arboris partes descendamus, dicendū nobis videtur quid sit arbutus, quando simile quiddam cum arbusto habere videtur. Est igitur arbutus, arboris agrestis genus, mala acerrima ferentis, quæ dum matura sunt, fragorum formam & colorem referunt. Græci mimecyla vocant: Narbonēses Galli Des sarbousses. Est autem fructus ceruis iucūdissimus. Fruticosa quidem arbor est, & raram vmbram præstans, potissimum in syluis. Vnde Virgilius, Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra.

Eius fructum Plinius vnedonē appellat, quòd aſperitate ſua & acerbitate, præſertim dum immaturi ſunt fructus, plures edi non poſſint. Quidam etiam arbutum neutro genere pro fructu vſurpant, vt author eſt Valla. Sed & ipſam arborem Dioſcorides, & Galenus comaron appellant. Quod nomen vulgus Italorum adhuc integrum retinuit: & fructum epimelida Græci vocauerunt: de quibus poſtea in ſorbis. Videto Pliniū lib. 15. cap. 24. Virgilius 2. Georg. Dant arbuta ſyluæ. Sed hæc obiter.

FRVTEX autem Theophraſto dicitur id quod ab radice, caudice multiplici, ramoſúmque ſe attollit, vt rubus, paliurus: (quem tamen inter carduos coniunxiſſe videtur Virgilius) Vnde fruticoſæ etiā plantæ dicuntur, quæ ſua natura nūquam in arborem attolluntur, aut arboreſcunt: ſed ſtatim ab ipſa radice ſeſe in ramos diffindūt, & brachia attollunt: qualis eſt corylus, rhamnus, &c.

Suffrutices autē vocat Plinius, qui mediam quādam habent conſiſtentiam inter arborem & fruticem, vel etiā inter herbam & fruticem: vt quatenus lignoſi ſunt, arbores aut frutices dici poſſint: quatenus autem altius non attolluntur, neque tam multos ramos habent, eóſque tenellos & deciduos, herbarum naturam imitentur: qualis eſt matiana, liguſtrum, &c.

Fruticare dicuntur quædam arbores, quæ niſi ſæpius purgentur & amputentur, à ſua natura & forma deſciſcunt, & ab arboribus in frutices degenerant: qualis eſt myrtus, inquit Theophraſtus. Dicūtur præterea herbæ quædam fruticare, quæ in frutices aut ſuffrutices attolli videntur, & ramos multos

producunt:cuiusmodi eſt abrotonum vtrunque. Columel. Itaque cum trũco recisa, etiam lætius fruticat. Hoc eſt, vberius attollitur. Vnde frutetum Columellæ dicitur locus fruticibus conseptus, lib.3. cap. 11, Quã ob causam (inquit) syluestris ager præcipue eſt eligendus, qui etiam si frutetis aut arboribus obsessus eſt, facile extricatur. Sed de arboris & fruticis significatione hactenus. Nunc ad ipsas partes veniendum.

PARTES ARBORIS.

Incipiemus à radice, atque adeò inferioribus & maioribus arborum & fruticum partibus: deinde verò ad superiores & minimas diuertemus.

Radix (inquit Theophraſtus) tã in arbore quàm in alia quauis planta, eſt id quò alimentum à terra attrahitur. dicta, vt quibusdam placuit, quòd sæpe effossa terra parumper radatur, vt arbor fruticescat: vulg⁹ noſtrum vocat Vne racine. cuius partes quædam circunquaque adhærentes, quibus veluti lacertis nititur, & terram vndique cõprehendit, capillamenta appellantur. Colu. lib.4. cap. 11, Qui nõ solũ in eo errabant, quòd primi anni capillamenta seminum intacta, sed & poſt bienniũ viua radix recidenda erat. Vides quemadmodum capillamẽta, & viuã radicem separet. Appellat autẽ viuam radicem, ipsi⁹ radicis corpus, & veluti caudicem ipsum, qui quẽadmodum arbor ipsa, ramos suos habere conspicitur, vocatúrque à Columella lib.4. cap.8. mater, La maiſtresse racine. Caueto autẽ ne pro viua radice viuiradicẽ dicas: eſt enim aliud viuiradix, vt poſtea ex

plicabimus ſuo loco. Cæterum capillamēta, ſeu capillos radicis dictos puto, tum ab ipſa formæ ſimilitudine, quam cum capillis noſtris habent: tum etiā quòd quotannis attonderi ſoleant, vt arbor craſſeſcat, & maior ſucci copia ſurſum attollatur, neque in ipſa radicis vſqueadeò multiplicis ſubſtantia hæreat. Quinetiam hæc capillamenta Plinius fibras appellauit lib.18, Frumenta, inquit, multa radicātur fibris. Vnde fibroſa herbarum potiſſimum radix, & capillata ſiue capillaris dicitur apud authores, ad differentiam radicis bulboſæ, hoc eſt rotundæ, & quæ bulbi ſimilitudinē habet. In arboribus verò hæc capillamēta, ramorum nomen tenent: ſunt enim craſſiora quàm in ipſis herbis, vt iam nomen latius promereātur. Col.lib.5.cap.10, Cū ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coercita recuruatur, & ex ſummo duorum ramorum ambas radices emittit. Dicitur item radix limoſa, quæ dum frangitur, ſuccum quēdam limoſum emittit: vel quòd terræ ſubſtantiam ita reſoluit, vt ſemper limo obducta appareat. Eſt præterea cauernoſa radix, quæ multas intus cauernulas habet, & quodāmodo foraminulenta eſt, neque ſolida & compacta apparet. Addendū eſt etiā, radicem geniculatam ab authoribus vocari quæ nodoſa eſt, & multos veluti geniculos profert, qualis eſt polygonati radix, quod vocamus ſigillum Salomonis. Item etiam corticoſam, quæ corticem habere videtur. Plin.lib.20.cap.19, Syluestrium vnū genus, ceratitim vocant, nigrū, cubitali altitudine, radice craſſa & corticoſa. Quin & nomina radicū ab ipſa forma fingi poſſunt, vt craſſam, lōgam, ſpiſſam, breuem radicem dicamus, quemadmodum à colore &

ſapore potiſſimum ſumi ſolent aliæ differentiæ.

Radicare autem dicuntur arbores vel etiam plantæ, cum ipſius radicis beneficio creſcere videntur, vt eſt in priori exemplo Plinii. Eadem quoque ratione dicitur arbor capere radicẽ, Prendre racine: quãdo ſuccum terræ ſibi familiarem facit, & ipſum attrahit, atque in alimoniam conuertit. Plin. Cũ pali defixi radices cepiſſent. Idem lib.17. cap.23, In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam. Qua etiam loquendi forma, dicitur arbor eidem authori lib.16. cap.31, agere radices in profundum: hoc eſt penitius radicare. Legi præterea apud Plinium, circunfodere radicem & ſubarare, pro circunfodiẽdo & ſubarando auellere & extrahere. Quòd ſi radix rũpatur, & ſuo loco moueatur, propriè admodum luxata radix dicetur. Plinii locus ſic habet lib.17. cap.24, Aut circunfoſſor, vel etiam ſubarator imprudens luxauit radices. Quinetiam mittere radicem, pro capere radicem, vel producere & exerere, Columella dixit lib.3. cap.18, Nam (inquit) & radices è capite, quà reciſum eſt, æque mittit.

Caudex ſiue codex (nam vtrunque antiqui protulerunt, quemadmodũ ſaurex & ſorex) dicitur in arboribus & fruticibus id quod ab radice ſupra terrã ſimplex aſſurgit: éſtque commune pariter annuis ac perpetuis arborib9, inquit Theophraſtus. La ſouche. potéſtque dici caudex, ipſius arboris corpus, quẽadmodum caulis ipſarum herbarum: dicũtúrque caudices aut caules, quandiu ipſa arbor aut herba recta ſtat. nã quod ex caule aut caudice deſecatur, id quidem non caudex aut caulis, ſed pars caulis aut cau-

dicis appellabitur. Quanquam tamen antiqui tabulas ligneas, in quibus inclusa cæra erat ad aliquid stylo describendum, vel etiam omnino caudiceas, & ex caudicum partibus læuigatis & tenuioribus factis compositas, codices siue codicillos appellauerunt: quòd ex arborum codicibus vel codicũ partibus tenuioribus, nempe membranulis & tuniculis fieri solerent. Quod nomẽ apud nos quoque in eadẽ significatione remansit, frequẽtissimúmque est apud authores. Est præterea animaduertẽdum antiquos plurium tabularum contextum, cuiusmodi in nauibus vel ædificiis cõspicimus, codicẽ appellauisse. Vnde Appium Claudium Caudicẽ primũ cognominatum putant, quòd eiusmodi contextus rationem primus inuenisset. sed vereor ne sint hæc præter institutum.

Truncus autem (vt ad rem redeamus) Le tronc, dicitur pars codicis, vel etiam caudex ipse ramis truncatis superstans: nisi mauis interpretari truncũ, partem caudicis, radici viciniorem, quæ crassior apparet. Colum. lib. 4. cap. 8, Quoniam si iuxta truncum radicem præcideris, ex cicatrice plures enascentur. Quinetiam truncum pro arbore quæ transfertur ex seminario, sumpsit idem author lib. 5. cap. 9: Truncus (inquit) aptior translationi est, qui brachii crassitudinem habet.

Si verò arbor inutili quadam fruticatione multos veluti caudices emittere videatur, cuiusmodi solent cerasus, prunus, corylus: tantum is caudex iustè appellabitur, qui est medius & robustior: alii autem vicini ab eadem radice prodeuntes, qui quidem desecari & transplantari solent, vt arbor crassior sit, & ne soboles luxurians parentem enecet, stolones ap-

pellātur: vulgus noſtrū reiectos vocat, Des reiectons. à quibus inquit Varro lib.1.de re Ruſt. cap.2, Licinius Stolo primus cognominatus eſt, quòd nullus in eius fundo reperiri poſſet ſtolo: effodiebat enim circū arbores è radicibus, quæ naſcerentur è ſolo, quos ſtolones appellabant. Vocātur etiā huiuſcemodi ſtolones, ſoboles, ab oleſcendo. Col.lib.5.cap.8, Omnis deinde ſoboles quæ ex vno ſtirpe nata eſt, quotannis extirpāda. In vineis autem appellātur pampini: vnde pampinare vites, ſuperfluos ſtolones reſecare, quod etiam ad arbores conuenire poſſet: de quibus poſtea.

Pullos etiam arborum vocat Cato cap.51, quos reiectos vulgo vocamus, vel Des piōs: Ab arbore (inquit) abs terra pulli qui naſcentur, eos in terram deprimito. Pullulos quoque eoſdem vocauit Plinius lib.17. Nullis verò tales pulluli prouenīūt, niſi quarum radices amore ſolis in ſumma tellure ſpatiantur. Atque inde pullulare verbum deductum, quaſi pullulos emittere, quod & pullulaſcere dixit Columella libro 4.cap.21. Repionner.

Sed ne caudicis partes omittamus, prius quàm ad ramos tranſeamus, ſciendum eſt caudicem conſtare ligno, cortice, tunica, & humore ſiue medulla interna, quæ matrix dicitur.

Lignum, eſt pars arboris interna, præcipuè in caudice, quæ fiſſilis eſt & dura, Du bois: éſtque veluti caro ipſarū arborum: vnde ligneſcere dicūtur plantæ quædam, atque adeò radices, quæ in ligni duritiem concreſcunt & ſiccantur: qualis eſt raphani radix, & caulis ferulæ, atque etiā thapſiæ, quæ lignoſum caulem proferre dicuntur.

Pectines à Plinio dicuntur in arboribus, & earum

materia, per longitudinem rectæ pectinum modo lineæ & interualla, quæ Græcis κτιδένς appellãtur. In quibus autẽ arboribus variant pectinum illorum lineæ & interualla, adiicere Plinius solet aliquid, quo varietas illa possit indicari, obliquos, crispos, nodosósve pectines appellans.

Cortex, pars superior & vltima, atque ab ipso subiecto corpore separabilis: éstque veluti coriũ & operculum, ac crusta quædam ipsarum arborum & plãtarum. Virg. Ruptus de subere cortex. Vne escorce. vnde decorticare, & excorticare arborem dicimus. Atque hic quidem cortex quibusdam arboribus læuis, quibusdam rugosior apparet: cuius diminutiuo, corticula, vsus est Columella lib.12.cap.47.

Liber autem dicitur cortex interior, ipsi ligno adhærens. Col. lib.5. cap.10, Ita librũ arboris inolescere finito. Vnde librum remittere dicitur arbor quãdo corticem sua spõte relinquit. Col. lib.11. ca.2, Possúntque si iã librum remittunt, inseri oleæ vel emplastrari. Virgilius tenuẽ tunicã appellat in Georg. Et tenues, inquit, rumpunt tunicas. Ac paulò pòst, Vdóque docent inolescere libro. Vnde libri appellati, qui ex tuniculis illis arborũ interioribus primùm confici solebant. Hinc etiã delibrare arborem, apud Columellam, hoc est, vsque ad corticem interiorem diffindere, vt crassior postea euadat.

Matrix Theophrasto dicitur, quod in medio ligni vel caudicis tertium à cortice continetur, quæ à nõnullis cor, ab aliis medulla appellatur. Le cueur de l'arbre. Quin & pulpã in arboribus id vocat Plinius lib.16.cap.38, quod nos in animalium corporibꝰ musculum appellamus.

Lachryma verò est is humor, qui statim desecto caudice vel ramo, aut aliquibus tantum, ipso ligno prosilit & apparet: vulgus vocat La seue. Vnde lachrymantes calamos, hoc est taleas quæ inseri solẽt, vocat Plinius lib.17.cap.14: & in procemio lib.23, lachrymam vitis vocat, quæ veluti gummi est.

Muscus, Græcis bryon (quãquam etiam bryon populi candidæ vuã significet) aliis splanchnos, aliis ipnos dicitur: vulgus nostrũ vocat De la mousse, est id quod in ipsa corticis arborum quarundam superficie lanuginosum apparet, ceu cani quidam ipsarũ arborum villi.

Rami sunt (inquit Theophrastus) qui à caule vel caudice fissi, multiplices sparguntur, quos nonnullis placuit nodos appellare: súntque veluti quædam ipsarum arborum brachia, quibus sese latius diffundunt & expandunt, atque in altũ attolluntur. Vnde Virgilius,

Tum fortes late ramos & brachia tendens.

Quod alibi dicit, frõdes explicans, ipsas frondes pro ramis ponens: cum tamen frons propriè dicatur id quod ipse ramus circunquaque producit: multa interdum folia habens, & nonnihil corticis, ac veluti caudiculi. Vnde frondosus ramus dictus est Liuio decimo ad vrbe cõdita: & frondea corona, quæ multis frondibus laureis, vel hæderaceis foliosis contexta est: ramis enim contexi corona non dicitur. Hinc etiam frondare arbores dicimus, pro frondes amputare & leuare: hoc est, ramos arborum expurgare, & inutilẽ frõdiũ propagationẽ exsecare. Virg. -omne leuandum Fronde nemus. Hoc est, frondibus spoliandum. Quod munus qui exequebantur,

frondatores appellati ſunt: & frondaria fiſcina, in qua expurgatæ & deſectæ frondes reponebantur. Colum. Cũ frondere cœperunt cacumina fici, ferro ſumma prodeſt amputare. Idem lib. 5. cap. 8, Lætam frõdem olea nõ inducet. Elegãter, pro vberẽ frondẽ non producet. Quod Cicero primo Tuſcul. quæſt. frondeſcere dixit: Cælum (inquit) niteſcere, arbores frondeſcere. hoc eſt, in frondes abire, & frondibus veſtiri. Cæterum rami tandiu dicũtur in arboribus, quandiu ipſi corpori coniuncti ſunt: cũ verò ab ipſo corpore deſecti & exempti, ramalia appellãtur propriè. Ouid. lib. 8. Metamor. Multifidáſque faces, ramaliáque arida tecto. Perſius Saty. 1, Vt ramale vetus vegrandi ſubere coctum.

Ramus autem arboris cum fructu decerptus, termes appellatur. Horat. Nunquam fallentis termes oliuæ. Vnde terminare verbum deductum, quoniam antiqui diuiſiones agrorum, priuſquàm metæ inuẽtæ eſſent, termitibus ſignabant. Gellius tamen lib. 2, ſpadicem vocauit, auulſum è palma termitem cum ipſo fructu. Itaque ſpadicis nomẽ proprium ipſi palmæ erit, quemadmodum palmes ipſarum vitium.

Tabulata dicũtur rami effuſiores, & in plana tendentes, non in altiora creſcentes: quales in platanis potiſſimum & vlmis conſpiciuntur. Virg. Summáſque ſequi tabulata per vlmos.

Surculus, eſt id indiuiduum Theophraſto, & ſimplex, quod ex ramis vel caudice oritur, qui etiã frõdes gerit: nihil enim prohibet quin ramus & frondes & ſurculos producat. Græcis autem, κλάδος dicitur, quale præcipue (inquit Theophraſtus) germẽ annotinum apparet. Vnde ſurculoſi rami Plinio ap-

pellantur, ſurculis referti.

Malleolus, ſurculus eſt vtrinque capitatus è duro. Cic. de Senect. Malleoli, plantæ, ſarmenta, vites, traduces, &c. Columella malleolarem virgam appellat, quam ait non amplius quàm ſex gemmarũ eſſe debere. gemma autem quid ſit, quid item malleolus, draco, &c. in Vineto noſtro latius docebimus: hæc enim ad vitem magis pertinent vocabula.

Oculi in arborum ſurculis dicuntur, vnde germẽ producũt, ſiue germinãt, Des oeilletons: atque hinc inoculatio quam propriè emplaſtrationẽ vocat Columella, cum oculus ſurculi aperitur, vt alterius arboris oculũ intus inſeramus: cuius rei ratio ſequenti capite diffuſius à nobis explicabitur.

Gemma, idem quod oculus. frequentius autem eſt apud ruſticos: quod nomen vt formarent, tranſlatione ſumpta à lapillis pretioſis, neceſſitas coegit, inquit Quintilian9 lib. 8. & Cicero 3. de Oratore. Virg. Et læto turgent in palmite gemmæ. Itaque gemma ſi in arboribus ſit, vulgus noſtrum vocabit Des boutons: & gemmare arbores dicet vulgus Boutonner: quod & gemmas agere dicit Columella lib. 6: & gemmaſcere lib. 5. cap. 10. Vnde bigemmes & trigemmes palmites appellat. Si autem in vitibus fuerit gemma, vulgus noſtrũ appellabit Vng bourion: & gemmare vites dicet Bourionner, quod Virgilius dicit trudere gemmas, 2. Georgicorum,

Sed trudit gemmas, & frondes explicat omneis.

Germen autem eſt id quod ex ipſis arborum ſurculis primo vere exit, ex quo deinde folium producitur. nam gemma propriè floris eſt, quanquam vtrũque confundatur. Plin. Denſante ſe frondium ger-

mine. Vnde germinare dicuntur arbores primo vere, cum germina emittunt. Columella, Primo vere ante quàm germinent arbores, deponito: ac ne tinea molesta sit seminibus ficulneis, in imum scrobem demittito.

Folium, est id in planta vel arbore, quod humore & carne constans, ipsam arborem vel plantam vestit atq; exornat: quod Græci φύλλον appellãt, sine quo arbores ipsæ & plantæ propemodũ nudæ apparent, vt cum folia deciderunt per autumnum. Vnde folia agere dicitur arbor, cum folia producit. Colum. Simulatque folia agere cœperint ficus. Quinetiam dicitur proprie Plinio lib.15.cap.29, folium patulum, minutum, densum: Large, menue, espesse fueille.

Pediculus verò, siue Petiolus, est id quo foliũ, flos, vel fructus dependet. La queue. Plin. Tutiores sunt fungi cum carne cocti, aut cum pediculo pyri. Columella, Cum iam matura mala fuerint, antè quàm rumpantur, petiolos, quibus pendent, intorqueto.

Flos, ipsarum arborum & plantarum gaudiũ, vnde postea fructus oritur: éstque id, inquit Theophrastus, quod ipsis plantis & arboribus à natura accõmodatur ad fructum. La fleur. Vnde florere & florescere dicuntur ipsæ arbores, cum vere nouo flores emittunt, & conspicuè apparent.

Fructus quid sit omnes norunt, constátque carne & semine, atque etiã cute, quam vulgo appellamus Plure. Plinius putamen vocat lib. 15. cap.22: Sola, inquit, differentia generum in putamine duro fragilive & tenui, loculoso & simplici. Sed à fructu, fructificare & fructiferæ arbores dicuntur, quæ fructũ emittunt, decidente prius flore. Quo in loco pueris

id obiter aperiam, eleganter & propriè dici, arbores fructu indui, cum fructum emittũt, & palmites fructibus onustos gerunt. Columella lib. 5. cap. 5, Quia quòd pars palmitis præcipitata est, fructu induitur. Qua ratione etiã terra segetibus indui dicitur apud Pliniũ. Virg. 1. Georg. -cũ se nux plurima syluis Induet in florem. Hoc est, florẽ emittet & florescet. Quin & ex arboribus ipsis, fructu onustis, colligere fructum & decerpere fructum, eleganter dicimus: atque etiã percipere fructum ex ipsis. Plinius lib. 15. cap. 1, Hesiodus negauit oleæ satorem, fructũ ex ea percepisse quenquã. Item etiam fructu arborem spoliare, dicere possumus, & eleganter.

Sed quoniã quædã sunt peculiaria parturientis arboris indicia, quæ nec fruct9, nec floris nomẽ habere videntur, de iis etiã cũ fructibus nobis est dicẽdũ.

Cachrys Græcis, Latinis (inquit Barbarus) amentũ. sunt autem cachryes, sublõga panicularũ modo nucamẽta, quæ squamatim compacta propendent è ramis. Crescunt autem potissimum hyeme, & vere dehiscunt in flauescentes squamulas, & prodeunte folio caduca pereunt. qualia in larice, picea, platano, ingl̃ade, tilia, abiete, & aliis permultis videre licet.

Gallæ autem à Græcis κηκίδες dictæ, arboribus omnibus glandiferis communes tantum & propriæ sunt, cuiusmodi sunt quercus. Noix de galle.

Iulus, auellanæ nuci vel corylo proprius. éstque id quod, veluti prælongus vermis, singulari pediculo pensile nititur, & fructum præcedit. Plin. lib. 32. cap. 29, Ferunt & auellanæ iulos suos compactili callo ad nihil vtiles.

Paniculæ, inquit Barbarus, sunt veluti nucamenta

quædam quæ in ramis arborum, resinam fundentiũ, callo squamatim cõpactili depẽdẽt: vt in larice & picea arbore: cui paniculæ vice floris insunt, easque Græci κυτ͂ίλάρου; appellant. Plin. lib. 10. cap. 10, E ramis picearũ arborũ, instar panicularum, nucamenta squamatim compacta dependent. Paniculariũ enim nomine significantur ferè quæcunque sublonga vel subrotũda tumescunt effigie. Hinc comas etiam milii, panici, arundinis quoque, paniculas appellat idem Plinius, quas Græci antheles vocant.

Nucamenta verò generalius quiddam sunt, quàm paniculæ, & propria sunt arborum nuces ferentiũ: dicta nucamenta, vel quòd apertissime in nucibus propendere videntur, inquit Ruellius: vel quòd sunt ceu rudimenta quædam naturæ, pineam nucem facere condiscentis: ea etiam κύτ͂ίλαρα Græcis dicuntur. Cætera quæ ad fructus arborum pertinent, suo loco, nempe post arborum nomina, declarabũtur, vt instituimus. Sed iam redeamus ad eas partes arborũ quæ supersunt declarandæ: quanquam tamen nescio an tam iuste partes appellari debeant, quàm eæ quæ superius explicatæ: nam hæ etiam interdum arbuscularum nomen promerentur.

Viuiradices, inquit Budæus, dicuntur plantulæ arborũ, cũ sua radice translatæ, Græci φυτευτήρια vocant. Col. lib. 3. cap. 3, Vt nõ inuiti HS DC nummis singulis, singula millia viuiradicis à me rustici mercentur. Plin. lib. 17. cap. 23, In arbusto è prædictis sola viuiradicis ratio.

Tradux, traducis, viuiradix vel planta aut semen arboris, vel etiam vitis, aliò inde tractum & propagatum. Columel. lib. 5, Si tradux traducem non con-

tingit, media virga inter eas deligetur.

Talea, frustum ligni aut arboris, vt oleæ vel salicis, præcisum ex vtraque parte, vt in terram deponatur. Varro 1. de re rust. cap. 40, Demum in oleagineis seminibus arbores videndum vt sit de tenero ramo ex vtraque parte æquabiliter præcisum, quas alij clauolas, alij taleas appellant. Ita enim quædam arbores conseri solent, nempe taleis cubitali vel pedali magnitudine vtrinq; præcisis, quæ Græcis ξύλοι, vulgo plantalia dicũtur. vulgus nostrum vocat Vng troncon. Et serere taleis, Affier par troncõs. Pli. lib. 17. cap. 17, Myrtus & taleis seritur: morus talea tantum, &c. Quo in loco multa de talearum satu videre poteris. Columel. lib. 5. cap. 9, Taleæ deinde sesquipedales serra præcidantur, atque earum plagæ vtraque parte leuentur.

Calamus autem appellatur id quod ramo alicuius arboris inserere solemus, Vne greffe. Pli. lib. 17. cap. 14, Ideo lachrymantes calamos inseri non oportet. Vnde vulgare vocabulum apud Italos, incalmare, pro inserere, Enter. Calamus alioqui tessera siue tessella appellatur Plinio: Quidam, inquit, huic generi miscuere fissuram in vitibus exempta cortice tessella, surculo à latere plano adigendo. Columella insitum appellat lib. 4. cap. 29, Cum quod ex insito profundit, subligandum.

Virgulta appellat Virgilius, quæ quibusdam vulgò plantalia, aliis semina appellari placuit: nonnulli etiam palmites vocant: nempe surculos eos qui terræ committuntur, vt in arborem insurgant.

-quæcunq; (inquit ille) promes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui. Virgas ĩterdũ appellãt Plinius

& Columella, interdum etiam virgas malleolares.

Stirpes arborum dicuntur quæ ſua ſponte proueniunt, inquit Columella lib. 3.cap.17: ſúntque veluti palmites ſolidiores & trunci. Virgilius,
Inde vbi iam validis amplexæ ſtirpibus vlmos
Exierint. Vnde ſtirpare & extirpare verba. Columel. Omnis deinde ſoboles, quæ ex vno ſtirpe nata eſt, quotannis extirpanda eſt. Et ſtirpitus aduerbiũ, quaſi radicitus.

Turiones Columellæ dicuntur, teneritates ſummitatum ipſarum arborum, quæ ſingulis annis creſcunt. vulgus noſtrum vocat Des ſions.

Flagella verò dicuntur cymæ arborum, & ipſarũ ſummæ partes, quæ ad cuiuſcũque venti flatũ mouentur: vnde etiam nomen traxerũt ab eo, quòd flatibus petantur. Le menu bois du feſte de l'arbre. Virg. -néve flagella Summa pete.

Sed hæc de partibus arborum, quæ potuimus adſequi, ſint ſatis. plura qui volet, ab ipſis authoribus petat: difficillimum eſt enim vnius diligentiam id præſtare poſſe, quod alioqui multorum labor conſequi ſolet. Nunc ad vocabula, ipſarum arborum culturam & ornatum ac curam exprimentia, deſcendamus: vt pueri ſaltem dum probatos authores legent, omnia quæ de hac re tractabuntur, facilius intelligant. Poſt hæc autem ad ipſarum arborum nomina & fructus, ſermonem transferemus.

VOCABVLA AD ARBORVM CVLturam & inſitionem pertinentia.

Fuerit & hæc quidem pars, noſtro iudicio, pueris,

admodum necessaria, tum ad probatos authores intelligendos, tum etiam ad faciliorem & magis absolutam eius rei, quæ de arboribus tractat, cognitionẽ. Neque enim id æquum nobis esse videtur, pueris arborum nomina tradere, prius quàm & quid sit arbor, & quæ sint arboris partes, quæ etiam sint vocabula arborum culturæ propria, compertissima habeant: perinde enim esset, ac si rei alicuius nomen probè tenerent, rei autem ipsius naturam & vsum propemodum ignorarent. Nam quid quæso esset ineptius, quàm rhetorices aut dialectices nomina cognoscere, ipsarum verò artiũ vsum ac rationem incompertam habere? Id enim etiam vulgus imperitũ nouit. Mallem vtique, atque id quidem vtilius mihi videretur, rei alicuius vsum, vel vtendi rationẽ callere, ipso tamen nomine ignorato. Atqui non ita nobiscum agetur: nam etiam nomina ipsa arborũ describemus. Sed præponenda est, vt dixi, ipsarum cõserendarum ratio: nõ tamen res ipsa, ne putetis: nam agricolæ non sumus. Præterea multos habetis, qui id fusissime tractauerunt: sed tantum vocabula, quibus vtuntur ij qui rei ipsius rationẽ conscripserunt. Itaque rem aggrediamur, & ab ipsa arborum dispositione incipiamus, quam veteres obseruauerunt.

Serere arbores, Planter. Columella, Arbores raris interuallis serito. Has enim certo ordine serebant antiqui, quemadmodum hodie quoque obseruari videmus, non solum oblectamenti gratia, sed vt liberius & æquale terræ alimentum recipiant: & rami se in vacuum non extendant. Vnde illud Virgilii 2. Georgicorum,

Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:

Non animum modo vti poſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, nec in vacuum poterunt ſe extendere rami.

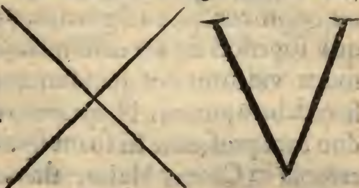
Itaque per ordinē, & paribus menſuris diſponebantur arbores in ſeminario, & certis interuallis ipſos ordines diſtinguebant, quæ illi interordinia appellarunt. Serere etiā plantare dicitur. Plin. lib. 17. cap. 10, Hoc modo, inquit, plantantur punicæ. nam & planta eidem authori pro viuiradice vel ſemine ſumitur, lib. 17. cap. 15, Satiuæ (inquit) plantæ, ſyluæſtrium radicibus inſeruntur, natura ſiccioribus. Syluestres plantas appellat, quas vulgus noſtrum vocat Des ſauuageaulx. Satiuas autē, Des plātes frāches. Sed & illud omittendū nō eſt, figere humo plantas feraces, apud Virgiliū quarto Georgicorū, eleganter id ſignificare quod vulgus noſtrum dicit Affier, ou afficher, ou piquer des plantes fertiles. Quod etiam ponere dixiſſe videtur Columella lib. 11. cap. 2: Plantáſque vlmorum (inquit) nunc ponere vtile eſt.

Metare arbores aut vineas, eſt diſponere, & certis menſuris atque etiam ordinibus ſerere: vulgus noſtrū vocat Reonner. nam ordines ipſos, appellat Des reons: & interordinia, Des reſes: ſolū autem ipſum, Le gueret. Vnde metatores dicebātur ipſis antiquis qui arbores ita diſponebāt, Des reonneurs. Plin. lib. 18. cap. 33, Hunc olíueti metator vergiliarum quatriduo, hūc caueat inſitor calamis, gemmíſque inoculator. Quæ duo poſtrema vocabula nūc primùm declarabimus. Vnde etiā vinearum metatio dicta Columellæ lib. 4, Hæc (inquit) in quincuncem vinearū metatio expeditiſſima ratione conficitur.

Diſponere autem arbores, vel etiam vites in quin-

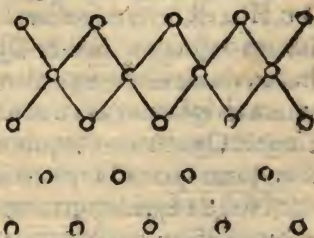
cuncem, Reonner les arbres ou ſauuageaulx en ordre de cinq a cinq par bonne meſure, ou en eſchiquier, eſt (inquit Bayſius) quando ſecundi ordinis arbores ad primas paribus interuallis ſic diſponuntur, vt figuram quincuncialem ſeruare adinuicē videantur. Plin.lib.17.cap.11, In diſponēdis arboribus arbuſtiſque ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & neceſſaria:non perflatu modo vtilis, verū & aſpectu grata, quocunque modo intueare, in ordinem ſe porrigente verſu.

Eſt autem figura quincuncialis, eius figuræ quæ decuſſim antiquis ſignificabat, media: fiebat decuſſis ad X literæ figuram, quæ figura apud Latinos, decem ſignificat. Colum.lib.3.

cap.13, Nam duas regulas eius latitudinis qua paſtinator ſulcum facturus eſt, in ſpeciem Græcæ literæ X decuſſauimus, atque ita mediæ parti, qua regulæ committūtur, antiquam illam ciconiam infiximus.

Cæterū decuſſis figura ſi per mediū ſecetur, remanebit V nota: quæ quinariū numerū, atq; adeò quincuncem demōſtrat. Sed hæc quidem multoties tū ſuperius, tū etiam inferius multiplicata figurā facit quæ quincuncialis appellatur, vt in margine de-

ſcriptum vides. Itaque ordines in quincuncem diſpoſiti, æqualium laterum trianguli rationem ſeruant, & obliqui: non autem directi apparent. Cæſar libro ſeptimo, Ante hos obliquis ordinibus in quincũcem diſpoſitis, ſcrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur. Scinditur enim terra (inquit Columella libro quarto) more noualium, trãſuerſis aduerſiſque ſulcis, dũ vitis per denos pedes in quincuncem diſponitur. Quo in loco multis verbis explicatam poteris legere diſponẽdarum in quincuncem arborum rationem, & quo pacto ſpatia & interordinia fieri debeant: & creta, aut purpura, vel alio quouis colore conſpicuo ſignari, ea propemodum forma quæ ſuperiori figura deſcripta eſt. Itaque falli plurimum videntur qui quincuncem directis ordinibus fieri debere putant. Neque verò audiendi ſunt, qui duo loca proferunt in ſuam ſentẽtiam: alterum Ciceronis in Catone Maiore: alterum Quintiliani lib. 8. cap. 3. nam ea quidem ita intelligi non debẽt, quẽadmodum ipſi autumant, vt ſtatim oſtendemus. Locus Ciceronis ſic habet, de Cyri regis Perſarum deliciis: Cum, inquit, admiraretur Lyſander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, &c. Hoc eſt, rectè diſpoſitos: non autem ad rectam lineam ordinatos. Sed & Quintiliani locus ſic etiã habet, vbi de orationis ornatu ſcribit, ſumpta metaphora ab ipſarum arborum in quincuncem diſpoſitione: Quid enim (inquit) illo quincunce ſpecioſius, qui in quãcũque partem ſpectaueris, rectus eſt? &c. Non ita ſanè legunt antiquiores & emẽdati codices. Sed hoc pacto potius, Quid enim illo quincunce ſpecioſius? Quid, in quãcunque partem ſpe-

ctaueris, rectius, hoc eſt ordinatius, & magis recte diſpoſitum? non autem, ad rectam lineam, vt illi putant: quanquã & obliqua & tranſuerſa figura rectis lineis componantur. Non ibo tamen inficias quin quincuncis figura etiam alio pacto ſumi & intelligi poſſit: cuius rei admonuit nos Lazarus Bayfius, incredibilis eruditionis vir, atque id ex Voluſii Metiani authoris antiquiſſimi ſententia: cuius de quincũce opinio eſt, vt quinque pũctis figuretur hoc pacto, ⁚ · ⁚ Quod ſi verum eſt, profecto conſerendarũ in quincuncem arborum rationẽ ita intelligemus, vt plures huiuſmodi quincunces in longum producti, vnum ordinem facerent: interordinium autem appellaretur, id quod inter ipſos ordines rectũ vtrinque conſpiciebatur, vt eſt in proxima figura.

Circunfodere arbores aut vites, eſt cum, æſtate potiſſimum, aridam iam terrã, neque ſatis humidã, circunquaque effodimus vſque ad ipſas radices, atque huius ablatæ terræ loco humidiorẽ & craſſiorẽ iniicimus, præſertim in iis arboribus quæ per hyemẽ ablaqueatæ non fuerant. Vulgus ruſticorum vocat Beſcher au pied, ou beſcheter a l'entour des racines. Colum. lib. 11. cap. 2, Arbores quoque tẽpus eſt ablaqueatas circunfodere & operire. Plin. lib. 17. capite 18, Circunfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorũ. Vnde circunfoſſor apud eũdem, &

circũfossura: Cupressus, inquit eodem loco, cap. 26. aspernatur circunfossuram.

Circummunire plantas arborum caueis, est ipsas plantas vel spinis vel palis circumpositis munire, & sepire, ne à pecore corrodantur, & boues ipsas corrumpãt. Encaiger ou entourer les plantes d'espines, ou aultres choses de peur des bestes. Colum. lib. 5. cap. 8, Optimum est etiam constitutas plantas circummunire caueis: deinde constitutum iam & maturum oliuetũ in duas partes diuidere, quæ alternis annis fructu induantur.

Ablaqueare arbores, Deschausser, est hyeme potissimum, terra defossa, superuacuas radices quæ per æstatem succreuerãt, abscindere, ne inutili propagatione succum ipsi matri necessarium eripiant: cuius rei rationem & modum latissime docet Columella lib. 4. cap. 8. Dicta ablaqueatio à lacubus siue lacusculis, qui fiunt dum ipsas radices amputamus. Col. loco superiori, Aut (inquit) hyemalis, quæ ex pluuiis cõsistit, in lacusculis ablaqueationis aqua, brumæ congelationibus noua vulnera peruret. Plinius, Myrrha gaudet rastris & ablaqueationibus. Cæterũ orbem ablaqueationis appellat Columella, fossuram siue fossionem illam, quæ circum ipsam arborem in orbẽ fieri solet, lib. 4. cap. 4. Nam dum exaltare (inquit) fortius orbẽ ablaqueationis fossor studet, obliquam vitem plerunque sauciat.

Aggerare arbores, vel etiam aggerare terram circa arbores, est quum post hyemem, instãte iam æstate, terram circunfundimus, & veluti circummunimus ipsas arbores optima terra, ne calore nimio radices exarescant: vulgus nostrum vocat Rechausser. Colu.

Omnes arbores fructiferæ circunfossæ aggerari debent. Idem de arboribus, Stercoratam terrā circà aggerato. Idem lib.11.cap.2, operire pro eodem sumere videtur: Arbores quoque (inquit) tēpus est ablaqueatas circunfodere & operire. Idem ibidem, adobruere pro eodem sumpsit: Omnes (inquit) arbores quæ fuerant in segete, circunfodere & adobruere oportet. Hoc est terra multa sepelire, vt non appareant trunci.

Facere scrobem, aut fodere, est foueas facere, in quibus arborum surculi depangantur, & demittantur in seminario. Faire les fosses pour planter & piquer des sauuageaulx. Columella lib.5.cap.9, At si eodem anno & scrobem facere, & arbores serere voles: minimum ante duos menses scrobes fodito. Virgilius subigere scrobes dixit. Cato autem cap.27. dixit inuertere scrobes, pro eodem: Scrobes, inquit, inuertito oleis, vlmis, vitibus. Sunt autem scrobes, fossiones siue foueæ intra terrā manufactæ, ad vineas vel arbores conserendas. Vnde scrobiculi per diminutionē, Petites fossettes. Plin.lib.21, Atque in scrobiculis seruntur, hominis fæce circunfusis. Incilia verò (vt hoc etiam obiter dicamus, quando sese offert ipsa res) sunt fossæ ad deducendam circa ipsas arbores aquam factæ, quas ab elicienda aqua, dictas fuisse inciles fossas Festus autumat. Vnde incilia excitare, pro huiuscemodi foueas facere, dixit Columella lib.3.cap.11, Si olea (inquit) in cliuo sit, incilia excitentur, quæ limosam aquā ad radicem deferant.

Delibrare arbores aut vites, dicuntur agricolæ, cū ipsum corticem aut exesum, aut aridum, & vermibus, aut alio quopiam vitio inquinatum, tollunt, vt

melius ipsæ quasi sordibus liberatæ cõualescãt. Colum.lib.4. cap.24; Cortex quoque aridus fissúsque per summa trunci dependẽs, corpore tenus delibrãdus est. Escorcer, oster la peleure.

Surculare plantas vel arbores, est surculos adnascentes ex ipsis arboribus adimere, & taleas præcidere ex nouellis ramis, quas seminario cõserere possimus. Tailler des cions, ou des troncons pour planter, ou afficher ailleurs. Colu.lib.5.cap.9, Atque etiã rigandæ sunt plantæ, cum siccitates incesserunt, nec nisi post biennium ferro tangendæ: ac primò surculari debent, ita vt simplex stylus altitudinem maximi scrobis excedat. Quo loco quidã, & fortassis rectius, legunt sarculari, hoc est sarculo purgari, quod est instrumentum rusticum. Idem tamen author lib. 12.cap.47, insecare pro surculare, sumpsisse videtur; Quidam (inquit) oleas non contundunt, sed acuta falce insecant. Ilz la taillent auec la sarpe. Nam falcis rusticæ figura propemodum eadẽ est cum instrumento vinitorio, quod vulgus nostrum vocat Vne sarpe. Cuius descriptionẽ & figuram Columella recensuit lib.4.cap.25.

Frondare arbores, Esbrancher: fitque interdũ vtilitatis gratia: nempe vt agricola ex frondibus arborũ superuacuis, manipulos faciat: interdum etiam vt arbores ipsæ frondium multitudine non obruãtur, & fructum vberiorem ferre possint. Virgilius fronde leuare dixit: -omne (inquit) leuandũ Fronde nemus. Hoc est, frondibus superuacuis spoliãdũ. Hinc frondator dictus, inquit Seruius, qui arbores amputat, & è frõdibus manipulos facit hyemis tempore, animalibus ad pastum offerẽdos. Plinius lib.18.cap.

31, Vnus frondator, quatuor frondarias fiscinas cõplere in diem iustũ habet. Hinc etiã frondatio dicta, ipsa frondium amputatio. Columella, Atque in frõdatione (inquit) cauendum ne prolixiores pollices fiant qui ex amputatis virgis relinquuntur.

Attondere & interradere arbores vel vites, est luxuriei comprimendæ causa, cacumina flagellorum confringere: sic enim loquitur Columella lib. 4. cap. 27, Qua ratione firmiores (inquit) arbores & feraciores fiũt. Plinius, Oleæ attondentur, sicut & vites, atque etiã interradi gaudent. Quod interlegere dixisse videtur Virgilius, & frondes manibus carpere:
Ipsa acie (inquit) falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Quod etiamnum interpurgare dixisse videtur Plinius lib. 18. cap. 26, Ficus interpurgari, seminaria fieri, &c. Decacuminare etiã dixit Columella lib. 5. ca. 6, Decacuminanda, inquit, est iuxta ramulum, qui videtur nitidissimus.

Castrare arbores, vel arundineta, aut vites, est, inquit Columella, intercidere & disrarare. Ait enim lib. 4. cap. 32, Sed illud de integro refodi debet, hoc potest intercidi & disrarari. quod opus rustici castrationem vocãt: Plinius deputationẽ videtur appellare lib. 17; & Cato cap. 50, interputationẽ. Vnde etiã putare arbusculas dixit Columella: Arbusculæque (inquit) ficorũ in seminariis putari, & ad singulos stylos redigi debent. vulgus nostrum vocat Esmonder.

Exturbare arborem, est herbas quæ circunquaque adnascũtur, auellere: vt melius terræ alimentum capiat. Curer. Hoc verbo vtitur Columella lib. 4. cap. 31. Quod & sarrire dixit Plinius lib. 17. cap. 10.

Interlucare ramos arborum, dixit Plinius lib.17. cap.23.pro eo quod eſt,ramos ſeu germina inutiliter pullulantia cum interuallo reſecare,vt ſolem & lucem alii rami poſſint recipere:quod vulgus noſtrum vocat Bailler iour, ou bailler ſollaige. Et à luce deductũ videtur vocabulum , quòd locus vnde cædũtur rami vacuus,lucẽ aliis ramis præbeat: vel quòd decidantur vel intercidantur rami lumini officiẽtes. Vnde interlucatio apud eundem cap. 27, Interlucatio (inquit) arboribus prodeſt,ſed omniũ annorum trucidatio inutiliſſima.Eadem etiam collucatio dicitur.Colu.lib.2.cap.22,Neque terram aperire, neque arborem collucare. Collucationem in ſyluis profanis fieri Varro refert,cũ rami recidebantur officiẽtes lumini,vel etiã interdum ipſæ arbores. Eſſarter.Cato cap. 139, Lucũ collucare Romano more ſic oportet. Sublucare quoque in eodẽ ſignificatu poſuerunt antiqui. Sublucare autẽ arbores(inquit Feſtus) eſt ramos earũ ſupputare,ac veluti ſubtus lucẽ mittere.

Cædere arbores,Couper: hoc eſt reſecare, eruere, præcidere, & ex iis detrahere quod nobis vtile futurum ſperamus cum percreuerunt , vel ad aſſeres ex pyris & nucibus aut quercubus faciendos,vel etiam ad materias domuum & ædificiorũ.Columel.lib.4. cap.21,Si culta,quarto demum anno cæditur. Vnde titulus eſt apud Palladium,De materie cædenda. Id etiam Varroni detruncare dictum eſt : hoc eſt vſque ad truncum reſecare.

Transferre arbores ex ſeminario in arbuſtum , eſt quod vulgus noſtrum tranſplantare dicit, Trãſplanter. Plinius lib.17.cap.11, Plãtas ex ſeminario tranſferre in aliud,prius quàm ſuo loco ponantur, opero-

ſe præcipi arbitror. Ibidem, In arbuſtum quinquennes ſub vrbe transferũt. Hinc traduces dictæ pro ſeminibus quæ traducuntur & transferuntur: de quibus ſuperius in partibus arborum. Nunc ad inſitionem veniendum.

Inſerere arbores, eſt ſurculo vnius arboris ingenioſe detracto, & in aliam commiſſo ac conglutinato, ipſarum arborum naturam ita immutare, vt eas veluti cogere videamur tales fruct9 producere, quales ſurculorũ natura proferre ſolet: vulgus noſtrum appellat Enter. Itali, vt prius diximus, à calamis qui inſeruntur ſumpto vocabulo, incalmare dicunt. Plinius, Semine quoque inſerere natura docuit, &c. Vnde etiam inſitum appellat idem author, Vne ente. Quædam (inquit) in plantario inſita, eodem aie transferuntur. Fit autẽ hæc inſitio hodie duplici ratione, quã etiã refert Plinius lib. 17. cap. 14, Aut enim trũcus arboris leniter finditur, cuneo tenui fiſſuram cuſtodiente admoto, donec cuſpidatim deciſus deſcẽdat in rimam calamus. Atque hæc quidem inſerendarum arborum ratio vulgo vocatur, Enter en fente. aut etiam inter corticem lignúmque ſurculus inſerebatur, qui primus inſitionis mos fuit: qui hodie quoque dicitur Enter en eſcorce. Sed de variis arborum inſitionibus videto Columellã lib. 5. cap. 11.

Alia eſt præterea inſerendarum arborum ratio, quam Plinius & Columella inoculationem vocant: nempe cum gemmam vel oculum vnius arboris includimus in ſinum & nodum gemmæ alterius, expulſo cortice. vulgus noſtrum vocat Enter en bouton. Inoculatio, inquit Plinius, rores amat lenes.

Eſt & alia inſitio, quam emplaſtrationem vocant

ſuperiores authores: atque hanc ſcutulatam inſitionem appellare poſſumus ex Plinio. Vnde etiam vulgus vocat Enter en eſcuſſon: Exempta enim ſcutula, inquit ille, (ſic enim vocat quod poſtea emplaſtrum dixit) cortici imprimitur ex alia cortex par, cum ſui germinis mamma: ſic compage denſata, vt cicatrici locus non ſit. Atque hæc quidem emplaſtri ratio, inquit idem, ex inoculatione nata videri poteſt: craſſo tamen maxime cortici conuenit, neque paruis & minutis arboribus propria eſt, & æſtate potiſſimum fieri ſolet: aliæ autẽ duæ inſitiones, hyeme vel vere. Columella tamen lib.5.cap.11, eandem eſſe inoculationem cum emplaſtratione contendit: Plinius verò Fertiliſſima (inquit) omnium inoculatio, poſtea emplaſtratio: & inſerere firmiſſimum, fœcundiúſque quàm ſerere.

Neque verò omittenda eſt ſerendarum arborum ratio, quæ taleis fieri ſolet. Eſt igitur taleis ſerere, quod vulgus ruſticorum dicit Picquer ou affïcher. ſunt enim arbores permultæ quæ ita ſeri gaudent: quemadmodũ oliuæ, ſalices, & huiuſcemodi. Vnde inhumare taleas, Enterrer les plãtes: & demittere taleas, Coucher les cions, dixit Plinius. Præterea, muſcum talearũ radici circundare, Mettre de la mouſſe autour de la racine. Atque hæc de arborum culturæ vocabulis ſint ſatis. Plura qui volet, ex ipſis authoribus colligat. Nunc ad ipſa arborum & fructuum nomina veniendum.

POMARIVM.

Requirit etiam hæc pars ſuum ordinem, nequid

indiſtinctum aut indiſpoſitum ſit, quapropter puerorum ingenia cōfundi atque etiam offendi poſſint. Ipſa igitur arborum & fructuum nomina explicaturis(quæ res vt eſt ſane difficillima, ita facilem & benignum lectoris animum expoſtulat)dicendū erit nobis de arboribus fructiferis,quæ,vt inquit Plinius lib.12.cap.3.in incolarū numero eſſe cœpere: hoc eſt, cœperunt excoli & conſeri apud nos, vtilitatis & fructuum gratia. Atque vt id quidem faciliori dicēdi ordine perſequamur, faciemus primùm pomarium,in quo per certos ordines,varias arborum fructiferarum ſpecies diſponemus:quarum nominibus explicatis,ſtatim etiā fructus oſtēdētur.alienū enim eſſet fructus ipſos à ſuis arboribus ſecernere. Exinde verò poterimus Oliuetum è pomario diuidere, quando rei difficultas & neceſſitas expoſtulat:cui tamen Ficetum cōiungemus prius quàm de moris,cornis, & meſpilis à nobis dicatur. Veniendum poſtea erit ad nuces,poſt quarum explicationem, Seminarium noſtrum claudendū erit. Nam Caſtanetum in Syluam differemus:poſt quam etiam Frutetum ſubnectemus. In eam verò Syluam maiorum arborum nomina referenda erunt, & quæ in ſyluis potiſſimum ac nemoribus creſcere ſolent: quam ſtatim abſoluto Seminario,poſt Vinetum tamē,ſumus vobis daturi. Salictum verò poſt Pratum vobis dabitur: nā is eſt ſalicto commodior locus.

Sed prius quàm Pomarium noſtrum aggrediamur, hoc vnum vos admonebo,æqui vt ſitis & beneuoli .neque verò mihi id vitio detis, ſiquando vel per imprudentiam,vel fortaſſis ignorantiam(fatendum eſt enim quicquid in homine eſt) aberrauero:

aut ſi interdum Latinis Gallicæ dictiones non tam eleganter reſpondebunt, quàm fortaſſis cuiquam veſtrũ videbitur. Id ſi acciderit vt animaduertatis, faciles vos eſſe velim: neque tam cito obſtrepere, vt calumniatorum potius quàm ſtudioſorum nomẽ incurratis. Tam eſt enim difficile omnibus ingeniis in hac re ſatiſfaçere, quàm difficile & laborioſum eſſet velle incertiſſima quæque omnibus certiſſima facere. Audebimus tamen, neque quẽque audiemus, qui dicat, ea nos à bonis authoribus deſumpſiſſe, & doctorũ diligentia plurimum adiutos, laudem ex aliorum laboribus & vigiliis captare velle. Eant illi, & ſibi tantum inuideant, non etiã aliis. Quicquid enim à bonis authoribus deſumpſimus, id quidem non fatebimur modo, verumetiam ipſos tãquam authores adducemus. Quicquid doctorum diligẽtia & labor nobis præſtitit, ceu iis quibus per ætatem iudicium nondũ eſt ſatis expurgatum: id ne tacebimus quidem, atque ipſis etiã inuitis gratiam referemus, adſcripto dignitatis & honoris nomine. Quòd ſi fortaſſis tam ruſticus támque ſyluanus, vt ſic dicam, fuerit quiſpiam, vt etiam nominis ſui & authoritatis grauitatem nolit omnibus proſtitui, taceat per me licet, & ſua veluti arcana quædam apud ſe contineat, aut ipſe ſcribat, & ſuam ſibi gloriam ſuis vigiliis paret. Quinetiam iis ſuo colloquio, ſua eruditione, quantũ volet, interdicat, quorum ingeniis plurimum prodeſſe putet. Qui tamẽ animus, vtinam in viro literato non eſſet, in quo nihil modeſtiæ deſyderari alioqui deberet. Sed iam ad noſtrũ pomariũ.

Pomarium quid ſit, ferè omnes norunt: eſt enim locus pomis arboribus conſitus, & in quo ſemina

pomorum depangũ tur. Vne pommeraye. Columella lib.5. cap.10, Locum pomarii prius quàm semina feras, circunuenire maceriis oportet. Pomorum autem nomine, non solum arbores, mala dulcia ferentes, quas nostri vocant Des pommiers: neque tãtùm mala ipsa dulcia aut acerba comprehẽduntur: sed etiam arbores omnes, fructus rotundos ferentes. item fructus ipsi, siue molli, siue etiam duriori putamine contecti fuerint. Plinius de nucibus, Solum hoc (inquit) pomum natura compactili operimento clausit. Itaque pomaria, nõ solum loca significabũt, malis dulcibus consita, & quibus mali nomen solis conuenit: sed etiam aliis fructibus, vt persicis, pyris, & id genus. Columella, Curandum est (inquit) vt quamgenerosissimis pyris pomaria cõseramus. Erũt igitur pomaria, loca amœnitatis gratia, variis arboribus, fructus etiam varios & orbiculatos ferẽtibus, consita : qualia erant Atlantis, de quibus Ouidius 4. Metamorphoseos,

Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas
Mœnibus. Quorum studiosissimus & diligentissimus cultor fuerat etiam Alcinous rex Phæacum. Vnde Alcinoi syluam, Virgilius in Georgicis pro pomariis dicit. Pomariorum insuper nomine, vt ipsam significationem absoluamus, locus intelligitur in quo poma reponũtur. Le guernier aux pommes. Plinius, Pomaria in loco frigido ac sicco contabulari, septẽtrionalibus fenestris sereno die patere, &c. Græci oporothecam appellant. Varro 1. de re rustica, cap.59, Et ideo oporothecas qui faciunt, ad aquilonem vt fenestras habeant, atque vt aere perflentur, curant.

Sed ne quis dictionum vicinitate,& veluti consonantia decipiatur, vt pro pomario pomœrium dicat:sciat ex Liuio pomœrium,locum esse circa murum,quem in condendis vrbibus quōdam Hetrusci quà murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conscribebant. Vnde Festus pomœriū dictum putat,quasi promurum,id est proximum muro:Varro autem,quòd esset post murū,dictū pomœriū autumat. In eadē sententia est & Liuius, Nam & hoc (inquit iste) spatium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quòd post murum esset,quàm quòd murus post id,pomœrium Romani appellarunt. Redeamus ad nostras arbores & fructus,quos nostra ætate in pomariis reperimus.

INCIPIEMVS à malo arbore,quæ Græcis melea dicitur, Vng pōmier: cuius fructus, malum appellatur: Græcis melon, Vne pomme: sumítque varias secum appellationes tum à forma, tum etiam à sapore, & locis in quibus crescit, vt postea declarabimus.

Pomi autem nomen(inquit Barbarus)generalius est, complectitúrque quicquid apud Græcos opora cōtinet:hoc est,quicquid nihil habet exterius lignosum:nam ea quæ exterius lignosa sunt,Græci acrodrya vocant:qualia sunt,malum punicum, pistacia, castaneæ,nuces,& id genus permulta.Vtrūque autem genus,salgami nomine complectuntur Latini, à quo salgamanus.Seruio poma dicūtur quæcūque corio molliore tecta sunt,in quo à nucibus differūt, de quibus suo loco. Pomum autem dictum Varro putat,quia potu siccitatibus indigeat,ac de pomo arbore intelligit: nam fœminino genere si proferetur,

quemadmodũ & malus & pyrus, arborem denotat: ſi autem neutro, fructum ipſum, vt hoc etiam puerorum cauſa dictũ ſit. Inordinata folia ſunt pomis, inquit Plinius lib.16.

Malorum igitur nomine complectemur omnes illos fructus, quos vulgo vocamus Des pommes: hoc eſt, quicquid id quod eſus eſt, foris habet: niſi quid aliud addatur, ſignificationis gratia: vel à ſapore deſumptum, vel à loco, vel etiam à figura. de quibus differentiis proximum eſt vt dicamus, non tamen omnibus, ne quis decipiatur: nam omnes recenſere infiniti propemodũ eſſet laboris: præterea ſua quæque lingua, propria malorum vocabula habet: quæ qui enumerare omnia conaretur, eadẽ opera & maris arenam & aſtra ipſa enumerauerit. Conabimur tamen, & in hoc diligentiam omnẽ adhibebimus, vt quæ ex Plinio & Columella animaduertimus in vſum noſtrum cadere, hîc adſcribamus, omiſſis tamẽ locorum differentiis: quòd eæ & infinitæ ſint, & omnium minus neceſſariæ.

MALORVM GENERA ET DIFferentiæ.

Malus arbor vulgo nota, quæ Græcis, vt prius iam dictum eſt, melea dicitur, Vng pommier, à pomis ferendis: cuius deſcriptionem ex Theophraſto, Plinio, & recentioribus doctiſſimis, vt Barbaro & Ruellio, deſumito. Mihi ſatis fuerit, pueris explicaſſe, malum ſerotinam appellari, quam vulgus vocat Pommier tardif: item malum præcocem, quæ vulgò dicitur Pommier haſtif: quæ etiam verna Latinis

dicta eſt: hoc eſt, quæ ferè ipſo vere fructus edit, & celerrimè omnium fructus profert. Item malus biſera dicta, quòd bis ipſo anno fructũ ferat, Pommier de deux portees: malus agreſtis, Pommier ſauuage: malus generoſa, Pommier franc: malus inſita, Pommier enté: & cætera id genus. Sed ad fructus.

Malorum antiquis plura fuerunt genera, tum à ſaporibus, tum etiam ab ipſis inuentoribus petita. Nobis autem pomorum differentiæ propemodũ innumeræ. etſi enim veteres (inquit Ruellius) hæc genera malorũ annotauerint, poſteritas tamen miſcella inſitione antiquitatem longè vicit. Sed quia hæc res non parum conferre videtur noſtris iuuenibus, quibus operam damus, commodum eſt vt primùm aliquot antiqua pomorum nomina à Plinio, Columella, & aliis deſumpta, explicemus: deinde verò vulgaria noſtra deſcribamus, prius quàm ad alias malorum differentias deſcendamus. quem ordinem in ipſis pyris poſtea ſumus obſeruaturi ſuo loco.

Poma ſerica, ſiue ſyrica, quæ & zizipha Columellæ & Galeno dicuntur, parui ſucci ſunt, nec concoctionis facilis, itaque ſtomacho ingrata: ſunt enim agreſtia, & in ſpinoſa arbore, albæ ſpinæ ferè ſimili naſcentia: quæ quidem Narbonenſibus Gallis vulgo dicitur Vng guindoulier: Græcis auté, ſeris. fructum verò ipſum, vulgus Narbonenſium vocat Des guindoules. frequẽtiſſima ſunt huiuſcemodi poma circa famatiſſimum pontem, quem S. Spiritus appellãt. Officinæ barbaros imitatæ, Iuiubas hodie nominant: ſúntque ea poma (inquit Barbarus) baccis ſimiliora quàm malis: ac primùm in caſtris, Auguſti temporibus ex Africa allata.

Poma lanata peculiari nomine (inquit Plinius) dicta, quòd obducta lanugine essent super ipso cortice, quēadmodū struthia & persica, de quibus postea nulla alia cōmēdatione insignia: frequētissima in agro Veronensi. His fortassis nō erūt dissimilia, quæ etiā Græci à lanugine chnodia appellant. Virgilius, Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.

Poma antiquitus quædam ab inuentoribus nomina traxerunt, vt à Manlio, Manliana: à Matio, Matiana: item etiā Claudiana, quibus color est rubens, à Claudio inuentore nomen sumpserunt: quēadmodum ab Appio Appiana, siue Melappia, quibus odor & magnitudo est cotoneorum, quòd ea primus Appius è Claudia gente in cotoneam malum inseuerit. Cætera apud Plinium videre poteris lib. 15. cap. 14. Melapia autem quidam à dulcedine, vel ab apibus nomen traxisse putāt: quemadmodum vuam apianam siue apiam, quòd præ dulcedine & saporis iucunditate apes iis pomis & vuis frequenter insideant, & hinc sua mella captent. Huiuscemodi autem poma hodie vulgus Romanorum adhuc vocat Melapi: súntque mediocri magnitudine cū calamilis, de quibus postea dicemus. saporem iucūdissimū præ se ferunt etiam in cortice, vt execti corticis putaminibus prunis superpositis, Romani odorem cubiculis optimū conciliare & inducere soleant: quod sane tam eleganter non fit de calamilorum corticibus. Cæterum ipsa melapia carnem habent mellitæ dulcedinis, & succi dulcissimi plenam: qua ratione plurimum à matronis expetuntur.

A patria & locis in quibus nascūtur, potissimum quædam poma nomen traxere, vt pelusiana, delphi-

ca, picena, tiburtina, quæ & tiburtia Horatio dicuntur: Picenis (inquit) cedunt pomis tiburtia succo. Sunt & camerina, siue (vt Columella voluit) amerina, græcula: Græci corinthiaca à Sidonte vico celebrant, de quibus postea dicemus.

Cætera verò à causis ipsis germanitatis nomẽ habent, vt cohærentia, gemella, nunquam in fœtu singula. Pommes gemelles. Vel gemella etiam à foliis: folium enim vnum, aliquando & geminũ erumpit è latere medio: quæ tamen quidam belgemela, siue melgemela vocant.

Poma conditiua vocat Cato, quæ doliis conduntur. Pommes de garde: quæ & scantiana eidem authori vocari videntur.

Poma orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circũacti, inquiũt Varro & Columella: quemadmodum à mammarum effigie orthomastica. à cõditione castrati seminis spadonia: à corrugationis celeritate pannucea, quæ quamcitissime in rugas abeunt. ab importuno tumore pulmonea: stolide enim tumescunt. & mille alia id genus, quæ Plinius suprà scripto loco numerat.

Sunt & parua ingrati saporis, atque etiam odore acutiora, peculiari acerbitatis improbitatísque conuitio, inquit Barbarus. Quibus vis tanta, vt etiã aciẽ gladii perstringãt: vulgus nostrum vocat, Pommes d'estranguillon, pommes de bois: quæ eadem austera vocare possumus.

Poma lapidosa eadem ratione à Columella vocata, qua etiam pyra calculosa dicũtur: nempe in quorum parte interna, quidam veluti calculi & lapilli inueniuntur. Columel. lib. 10,

Lapidosis obruta pomis Terra. Pōmes pierreuses.

Mitia poma, matura, siue domestica & dulcia, atque in tēpore collecta. Pommes franches, ou pommes meures. Virgilius,

- sunt nobis mitia poma, Castaneæ molles, &c.

Mitescere enim poma dicuntur in arbore, siue etiam alibi, quæ maturescunt, & in tempore matura fiunt. Plinius, Reliquorum pomorum maturitas cito mitescentium transuolat.

Sunt & parua quædam poma gratissimi saporis, quæ petisia nominantur, inquit Plinius. Fortassis iis proxima & similia, quæ vulgò Paradisiana dicta sunt, quasi cælitus missa: sunt enim præparua, mellea dulcedine, præcoci celeritate, quasi verna, concretu pauco.

Et quando iam ad nostratia & vulgaria nomina pomorum deuenimus, æquum est vt ea breui compendio percurramus, omissis antiquis nominibus: quæ vt infinita sunt, ita infinitam propemodum diligentiam requirunt.

POMORVM omnium quæ apud nos reperiuntur, longè commēdatissima sunt quæ vulgò Capenduta vocantur. De courpendu: fortassis curtipendia siue curtipenda appellanda, à pediculi, è quo dependent, breuitate: vt ipsi veluti arbori inhærere videantur, & è ramis sine pediculo prodire. Itali Calamila appellāt, quasi omniū optima: præsertim circa Romam & Bononiam. Nam Veneti corrupte Calamania vocant. Saporis sunt admodum iucundi, & odoris gratissimi, in tāta suauitate minime fugacia, magnitudine media, colore, cum maturuerunt, luteo. Cætera petito apud Ruellium.

Proxima ſunt illis & viribus & ſapore, quæ vulgo ratelliana dicuntur, Pommes de rateau: præterquam quòd maculas rubiginoſas tam frequentes non habent, & partem ſoli apertam oſtendunt rubicundiorem.

Ad hæc etiam non parum accedere videntur quæ renetia vulgus vocat, Pommes de renette. ſed carnem non habent eouſque ſolidam, & paulo dulciore ſunt guſtu.

Alia ſunt iis nõ inferiora ſapore, ſed prægrandia, rotunda, callo fragili, tenero, quæ in Ambianẽſi municipio (inquit Ruellius) vulgus Rambura nominat. mira ſunt & ſuauitate guſtus, & teneritudine, ita vt in ore fruſta liqueſcant.

Accedunt quæ paſſipoma vocantur, Des paſſepõmes: quæ cum reliquis omnibus de primatu certarent, niſi tam fugacia noſcerẽtur: vnde vernaculum nomẽ deductũ eſt. Sunt mediocri magnitudine, turbinatiore figura, carne ſuaui, prætenera. cætera petito ex Ruellii libro primo.

Ab his, in pretio ſunt paradiſiana, de quibus paulo ante. Sunt autem ex paradiſianis quædam alia dulcia, callo corporis duriore, rotunda, quæ ob ſui dulcedinem nimiam à palato moroſiore laborãtium faſtidiuntur: quæ eadem eſſe putat Ruellius cum melimelis & muſteis: Muſtea enim (inquit) veteres appellarunt ea quæ nos præcocia.

Alia ſunt poma, quæ ab inſitione pyromela vocari poſſunt: vulgus vocat Pommepoires: quòd ea in arbore pyro inſita ſint, habéntque pomorum tantùm formam, neque enim ſunt turbinata æque ac pyra ipſa: ſaporem verò & ferè colorem pyrorum, præſer-

tim eorum quæ calculosa vocantur, retinent.

Poma acida, vulgus nostrum vocat malacria, Pōmes de malingre, a saporis acrimonia: sunt oblongiora, dura carne, ex acerbo leniter acescente. Ruellius.

Poma sunt alia vulgo castinia appellata, Pommes de chastignier, austeriore gustu, dura veluti castaneæ cartilagine, mediocri magnitudine, oblonga. Ruellius.

Poma quæ vulgo francetura vocantur, Pommes de francestu, rotundum habent habitū & amplum, callum durius, gratam acerbitatem, quæ tandem in dulcedinem degenerat. ea diu seruari possunt, & annicula reperiuntur. Ruellius.

Poma purpurea Columellæ, ea sunt quæ nos vulgo rubelliana appellamus, Pommes de rouueau: sanguineo enim sunt cortice, carne intus friabili, sapore non ingrato, & ex austero subdulci, nec cito fugientia.

Poma mirabilia vulgus etiamnum vocat quæ Hierosolymitana Hetrusci, balsamina Ligures padani, & fruticē ipsum siue plantam ex qua prodeūt, appellauere, quòd ea poma oleo prius imbuta, & per aliquot dies insolata, deinde vel fimo, vel terra tantisper obruta, dum intabuerint, balsami vires in glutinandis vulneribus adsciscere polliceantur. Cætera ex Hortulo nostro, & Ruellii libro 2. desumito: nam potius hortensis est planta, ex qua prodeunt, quàm quæ in seminario disponi soleat.

Mala insana, quæ Itali melensana appellant, Barbaro ea sunt, quæ nos vulgo vocamus, poma Cupidinis, siue amorum poma, Pommes d'amours: de

quibus vide Hortulum nostrum. nam à frutice vulgari sunt in hortis conseri solita. Plura etiam petito ex Ruellii libro 2.cap. 124.

Plura hîc pomorũ nomina describeremus, & nominatim persequeremur, nisi hoc superuacuum, & non omnibus vtile putaremus. Cum & pomorum nomẽclationes ferè nationibus omnibus sint variæ: vnde fit, vt in tantis támque variis nomínibus, atque etiam insitionũ adulteriis (vt inquit Ruellius) perfacile quis falli possit.

Veniamus ad reliquas arbores, sub malorum generibus cõtentas: tum quòd fructus orbiculatos ferant, tum quòd simile quiddam cum pomis habeãt: vnde etiam mali nomen retinent.

ARBORES QVAE SVB MALORVM generibus continentur.

MALVS punica, Pomme de grenade, dicta quòd apud Carthaginẽses olim fuerit laudatissima, à quibus ad nos translata, & in Cypro à Venere primùm sata, vt testãtur Græcorum fabulæ. Eius fructum hodie quidam malum granatum vocant, à granorũ multitudine, quæ totidem esse numero in singulis pomis affirmant, etiam si magnitudo variet: modo ex eadem arbore legantur, inquit Barbarus. Quidam Græci ipsam arborem Rhoan & Rhœan, pomum quoque Rhoas, & Rhoidia, & Rhœdia vocare solent. Side porrò Hippocrati arbor ipsa dicitur, à Bœotia regione, in qua frequẽs est, quæ etiam Side appellatur.

Mala punica dulcia, Apyrina veteres dixere, Gre-

nades doulces: dictio tamẽ Græca sonat, quibus nulla est granorum durities, vel minor quàm aliis. Nã acida granata, Grenades aigres, acinos habent duros, & quodammodo lapidosos: qui in sole siccati, & obsoniis inspersi, inquit Dioscorides, fluentem aluum sistunt.

Cytinus Dioscoridi & Galeno, flos est ille puniceus mali granati, sed satiui: Balaustium autẽ, syluestris, vulgò Des balustres. Plinius verò pomum ipsum immaturum, & primum partum eius florere incipientis, Cytinum appellat: flores autem ipsos balaustia, in ipso erumpentes cytino, vestibus tingendis idoneos, quarum color nomen inde accepit. Ex Barbaro.

Malicorium, mali punici putamen illud asperum dixerunt veteres. L escorce d une grenade. Græci sidion appellant: nam arbor ipsa, vt prædiximus, à Bœotiis Sida vocabatur.

Cicum autem M. Varroni dicitur membranula prætenuis, in malo punico discrimen faciens. Vnde cicures animantes, quæ feræ non sunt, atque agrestes. A quo Veturii quoque nobiles, cognominati Cicurii.

Malus medica, à Media regione, quæ est inter sinum Persicum, & mare Hircanũ, vnde primũ allata. Virg. Media fert tristes succos, tardúmque saporẽ Fœlicis mali, quo non præstantius vllum.

Qua etiã ratione malus persica dicitur à Persia. Huius arboris fructus varii sunt, variique coloris & formæ: atque ob id nomina etiã diuersa sortita sunt. Quædam enim aurea appellantur, à colore propemodũ aureo. Vnde Virgilius, Aurea mala decẽ misi,

cras altera mittam. Atque ea quidem sunt rotundiora & maiora, ac corticis durioris & crassioris: qualia fortassis sũt quæ Venetiis audiui appellari poma Adami: vnde etiam fortassis nuptialia poma appellata, quòd edita sint à Tellure, vt fabulantur, nũtiato Iouis & Iunonis connubio. De quibus etiã puto fabulatos poetas, cum Herculem dixerũt ex hortis Hesperidũ poma aurea rapuisse: vnde ipsam arborem hesperida, & malum eius hesperinum vocãt, authore Iuba. Huius generis sunt & alia, minora tamen paulo, sed eiusdem prope coloris, quæ vulgò arantia appellamus: ab Arantio oppido, in quod primùm ex insulis illis fortunatis aduecta sunt. Sed & medica ex ea arbore quã paulo ante retulimus, forma sunt & colore congeneri cum aliis, præterquam quòd non vsqueadeo rotunda sunt, neque coloris tã speciosi ac flaui, aut etiã aurei: sunt enim pallidiora. Quinetiã corticem dulciorẽ paulo habẽt ipsis arantiis: quarum cortex nisi siccus, & saccaro conditus, vix aut nunquam editur. Ea & citrea & citria mala Latinis, hodie citronia appellãtur, Des citrons. vnde citrinus color, & citreæ mensæ, apud antiquos: quas tamen Barbarus multis argumentis contendit fieri nõ fuisse solitas ex hac citro arbore, aut medica siue persica, quæ exigua est, vt potius fruticis quàm arboris nomẽ promereatur. Apud Italos translatitia & triuialis, vt pluribus generibus citreta Liguriæ, Cãpaniæ, Benaco lacu, Italia ferè tota germinẽt fœliciter. Quin potius ait arborem, ex qua tam celebres mensæ ab antiquis, & Plinio ac Cicerone decantatæ fieri solebant, eam esse quã Strabo & Theophrastus, item etiam Plinius tegetem, & thyian, & thyon ap-

pellauere:quæ ramis, caudice, frondibus, syluestri cupresso propemodũ similis est. De hac videto Theophrastum lib.4.& 5. cap.5. Cæterum citrus nostras nihil commune cum cupresso habere videtur: cui foliũ est andrachnes vnedonísque, spinis intercurrentibus, vt in pyro & oxyacantha, sed læuibus, infestis mucrone & validis. Hæc Barbarus. Sed vt ad ipsa mala redeamus, certũ est ex Athenæo mala citrea Plutarchi auorum memoria nunquam gustata fuisse: sed neque Plinii & Theophrasti seculis magnopere degustabantur, tantum odore commẽdato: nunc verò (inquit Hermolaus) à Palladii fere temporibus promiscuum expetimus cœnis: qui & medullas eorũ acreis dulcibus mutare docuit. Hæc itaque mala ex insitione quoties proueniũt, citromela proprie dicuntur ab aliquibus. Aristophanes autem grammaticus à Lacedæmoniis oxymala persica nũcupari prodidit, à sapore acetoso, & quòd ex Persia allata sint, quibus etiã deos coronari solitos suis tẽporibus refert. Diphilus author est, citria quãdoq; pruna Persica vocari solita. Sed hæc ferè ex Hermolai commentariis in Dioscoridem. Plura videto apud Ruellium libro primo De stirpiũ natura, quẽ nunc summa diligẽtia, & incredibili pene elegãtia, in studiosorum gratiam imprimendum curat. Opus me hercule, omni laude dignissimũ, & longe omniũ præstantissimum.

Est præterea aliud malorum genus eiusdem cum citrio speciei, sed colorem vtplurimum viridiorem habens, & formam oblongiorem: minus tamen est pomum, neque tanti aut succi, aut odoris: quinetiã læuiori cortice præditum est, & in superiore atque

etiam inferiore sui parte veluti pappulas quasdam mammarum extuberantiis similes ostendens, longe eminẽtiores quàm malum citrium. Hoc itáque pomi genus vulgò Limonium appellant, nescio qua ratione. Vng limon.

MALVS cydonia, Vng coignier, à Sidonte Corinthi vico dicta, inquit Athenæus, cum codymala prius vocaretur. Alii cydoniam dictam putant, quoniam ex Creta primùm allata fuerit, inquit Barbarus, nempe à Cydone, Cretæ oppido. Cotoneam primus Cato appellauit: fructus autem ipse vocatur cydonium siue etiam cotoneum malum. Vne pomme de coing. Vltimum nomen adhuc Itali retinuerunt, vt in Hortulo satis diximus: vocant enim illi Melo codognio. Atque hæc quidem mala cydonia, siue cotonea appellarim mascula, ad struthiorũ differentiam, de quibus statim dicemus: sunt enim cotonea breuiora & rotũdiora, & minus lanuginis habentia, rugis quibusdam distincta & coactiora: quorum succo fit optimum cydoniatum. Du codignac. quod nostræ mulierculæ circa autumnum ita conficiunt, cortice primum adempto: deinde exenteratis ipsis malis, & ex aqua coctis, & per cribrum satis densum percolatis: postea cum melle & saccaro ad læuorem tritis. Si verò conspicuum & pellucidũ ac clarum, quod vocant, facere velint, id quidem cũ albuminibus ouorum & cinnamomo inter percolandum faciũt, atque inde colorem aureum acquirit cydoniatum. Quinetiã Lugdunenses (quod fortassis ex Galeni documẽtis acceperunt) addito paululo scammonii in ipsa percolatione, cydoniatum laxatiuum (vt vocant) facere consueuerunt: alioqui

ex se astringere aluum, nõ autem soluere consueuit, præsertim si præsumatur. Hoc igitur cydoniatum cum scammonio factum, vulgus nostrum cydoniatum Lugdunense appellat. Du codignac de Lion.

Sunt præterea malorum cydoniorum alia oblongiora, læuiora, & minus rugarum habentia, colore tam intus quàm extra aureo, odorem non tam latè iactantia, maiori etiam humiditate abundantia, quæ struthia mala, siue struthiomela appellantur. ego cydonia fœminina vocauerim cũ vulgo. Des coignesses: quorum succo fit optimũ medicamentũ, quod Diacydonion Galeno appellatur, ad prouocandã appetentiam ventriculi. Columella lib. 5. cap. 10, tria malorũ genera facit: struthia quæ serotino prouentu odoratius vibrant: sub quibus neapolitana comprehenduntur, inquit Barbarus. quanquam AEtio struthia dicantur, vt prius descripsimus, quæ magna sunt & suauiora, minorique placent acerbitate: præterea chrysomeliana siue chrysomela, quòd colore ad aurum sint inclinato: & mustea, quæ præcocia sunt, & celeriter mitescunt. Vnde etiam melimela appellãtur ab Atheniensibus, hoc est mellita & dulcia mala. atque ea quidem etiam miscella appellantur: fiúntque ex insitione, cum mali dulcis & cõmunis surculus inseritur malo cydoniæ. Cæterum cotonea mala, struthiis insita, muluiana à reipsa nominãtur, quæ sola omnium vel cruda manduntur: cætera enim non nisi cocta vescẽdo sunt. Sunt præterea etiam cydonia syluestria parua, è struthiis odoratissima, in sepibus nata, quæ vulgus nostrũ vocat Coings sauuages. Sed hæc de his satis. Plura videto apud Ruellium in libris De stirpium natura.

Malus armeniaca, siue armenia, in persicorum genere apud Galenum venit. vocant autem Itali tam arborem ipsam, quàm fructum, Diarmelini: quemadmodum bolum armenium, aut terram armeniacam dicimus, quæ primùm ex Armenia Asiæ regione ad nos venit, & inde adfertur. Vulgus nostrum malum armeniam vocat Vng abricotier: & fructũ ipsum Vng abricot: qui hoc solũ, inquit Galenus, à persico discrepat, quòd minus malum sit. Columella lib.5.cap.10, Sorbi quoque (inquit) & armeniaci, atque persici non minima est gratia. Armeniaca autẽ, inquit Ruellius, prunorum generis esse tradũt, sola è prunis odore commendantur: atque hinc fortassis nomen nostrum deductum, quòd ea Græci nõ præcocia, sed bericoca nominent, vnde fit vt abricoca proferamus. Cuius opinioni facillime assenserim: vtrinque enim & foris, & etiã intus in ipso nucleo pruni potius quàm persici, naturam & faciem referre videntur.

Malus præcox, siue præcoqua videtur ea dici arbor Columellæ, vel quæ celerrime omniũ fructum producit, (quales sunt illæ arbores, quas, vt prius dixi, vocamus vulgo Hastiues) vel quæ mala præcoqua fert, de quibus mox dicturi sumus. Ait enim ille libro 5.cap.10, Locis frigidis Autumni temporibus & aquosis, præcoquas ponito: vt ante pluuiam fructũ deligas. Itaque videto quid præcoquas arbores vocet. Mala autẽ præcoqua, è persicorum genere esse nemo dubitat: suntque ea persica, quæ vulgus nostrũ appellat Auantpesches: quidã Trecacina persica vocant, Pesches de Troyes: quòd ex vrbe quadam Lutetiæ vicina, cui Trecis nomen est, ad

nos adferantur. Ea vt cæteris sunt minora, ita iucũdissimi sunt saporis, & gustus innocentissimi. dicta præcoqua, quòd prius nascantur, & celerius maturescant quàm alia persica: sola enim proueniendi celeritate à cæteris dissident. Vnde Martialis,

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
  Nunc in adoptiuis persica sola sumus.

Et quia in persicorum sermonem incidimus, æquum est vt de iis etiam nunc dicamus.

MALVS persica, vulgò notissima, dicta quòd è Persia siue Perside regione, ad nos primùm venerit, indéque aduecta sit. Columella persicũ arborem vocat lib. 5. cap. 10, Siliquã Græcã & persicũ ante brumã per Autumnũ serito. Arbor ipsa tam nota est, vt descriptione nõ egeat. Pomũ autẽ gerit carnosum, succulentũ, extrinsecus lanuginosum, duram intus & scabram nucem habẽs, quæ Latinis ossis nomine explicatur. Columel. Persici ossa, in pastinatis areis sunt ponenda, &c. Ita quoque & prunorum & cerasorum ossa vocabimus, quæ in ipsis continentur: nõ autem cum vulgo nucleum, Vng noyau: nã nucleus est id quod ipsum os continet. quem falsò amygdalum vocamus, à similitudine nuclei amygdalini.

Cæterum mali persici fructus multa sunt hodie apud nos genera, quemadmodum etiam apud antiquos fuerant. Est enim malum persicum populare, quod nucleum dimittit: quorum persicorũ optima omniũ apud nos cõmendantur Corboliana, Pesches de Corbeil. Omittã præcoqua & armeniaca, de quibus paulo antè. Sũt & persica duracina, ex re dicta, quòd corpus pertinacius hæreat ossi, quàm vt auelli queat, inquit Ruellius: nos vulgo pressum vocamus,

Vne presse: quòd caro apprimatur ligno interiori. colorē habēt flauiorē huiusmodi persica quàm alia, & vtplurimum crassio ra sunt, & duriore carne prædita, vt non tam facile vnguem admittant.

Sunt & alterius generis persica, quæ ab insitione nomen acceperunt: vocantúrque nucipersica, Des peschenoix: quòd in nucem iuglandem insertus persicæ mali surculus, fructum ferat, inter iuglandem & persicum communem. sed tamen colorem externum tātum habere videtur iuglandis nucis cortici similem: vnde fortassis sponte sua arbor huiuscemodi creuisse putanda est: est enim humilis, præcocis persici proceritate, folio amygdalæ, sed maiori, flore puniceo. Pomum emicat viride, carnosum, succulētum: sed cuius caro dentes obtūdat, præsertim si immatura sit: cæterū nulla exterius lanugine pubescit: medio inter iuglandem & persicum malum sapore. scatent hac arbore Galliarum plerique tractus.

Quinetiam ex insitione nouum persicorum genus subortum est: vt ex amygdalo, seu nuce Græca, & persico aliud arboris & fructus genus hodie videamus, quod amygdalopersicum iure appellare possumus: malum enim ipsum foris persicum mētitur, cuius etiam caro edi potest: intus autem nucem habet, amygdalæ propemodum similem, & facie & nuclei gustu. Adeò nihil est quod non quotidie hominum ingeniis nouum & varium fiat. Sed iam æquū est vt ad pyrorum fructus & differentias veniamus, quando inter mala cōnumerari licuit, & pomorum nomine veniunt appellanda: quanquam è pyris sola quæ libralia à pondere appellantur, mala dici consueuerunt.

PYRORVM DIFFERENTIAE ET FRVCTVS.

Prius quàm pyrũ arborẽ explicemus, succurrit, vt, quandò adhuc sermo integer est de persica arbore, perseam etiã declaremus: ne quis vocũ vicinitate deludatur, vt vnam pro alia vsurpet. Est enim persea arbor longe à persica dissimilis, quam pyro per omnia similem fecit Theophrastus. pomum fert longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido, cordis humani figuram referẽs, inquit Plutarchus: cuius etiam arboris folia linguæ humanæ formam habent. Persea dicta, quòd à Perseo Memphi sata fuerit. Apud nos nulla est: neque enim extra orientem nasci voluit. Plura ex Ruellio.

Pyrus arbor omnibus notissima, Græcis apios & adipios dicta, præsertim quæ vrbana & edomita erat: vulgo Vng poirier: cuius descriptionem & inserendi rationem, ex bonis authoribus collectam tibi dicet Ruellius noster, libro primo De natura stirpiũ. Nobis illud fuerit satis, iuuenibus nostris bonarũ literarũ studiosis, in hoc satisfecisse, vt vulgaria quæ sunt, & magis necessaria, explicemus. Pyrorũ igitur arborum duo sunt genera: alia enim est satiua, quæ nomen suum retinet. Colum. Pyrum autumno ante brumã serito. Virg. -mutatámque insita mala Ferre Pyrum.

Alia est syluestris, quæ Græcis achras, Latinis pyraster dicitur, Poirier sauuage. Plinius syluaticam pyrum appellat: Si in pyrũ syluaticã inseueris, inquit, pyrum quanuis bonã, &c. Fructus fert hæc arbor cũ primis acerbos, & gustu astringentes, Græci achra-

des vocant, vulgus nostrum, Poires sauuaiges: quales passim in Rothomagensi & Normano agro reperiuntur: ex quibus succum exprimunt, & vinum faciunt, quod Pyream vocant, Du peré: quemadmodum è pomis etiam solent, quod vulgo Cidrea dicitur, Du cidre: fit autem prelo, & trusatilibus molis, tortiuum ius exprimentibus. Deinde rursus (inquit Columella) secũdarium vinum faciunt, fracibus & retrimẽtis aqua maceratis, ita vt pomea lora dici possit, non parui ad restinguendã rusticorum sitim momenti. Sed iam ad fructus veniendum.

Pyrorum genera, quemadmodũ & malorum quoque, tum apud nos, tum etiam apud antiquos sunt admodũ multa, & quæ vix omnia recenseri possint, meo iudicio. Dabimus tamen operam, vt aliquot recẽseamus, ne in hoc vobis defuisse videamur. Itaque ab antiquis pyrorum nominibus incipiemus: atque ea vobis proferemus quæ ex Plinio, Columella, Barbaro, & aliis animaduertimus.

Pyra (inquit Plinius) à pomis hoc differũt tãtum, quòd vsqueadeo orbiculata nõ sunt, neque perfectæ rotũditatis, sed turbinatioris & oblongioris formæ ac figuræ, accipiúntque cognomina varia tũ ab inuentoribus & personis quibusdam, tum à sapore & colore, tum etiã à prouinciis, vt mox dicturi sumus.

Pyra superba Plinio, parua erant, ocyssima, odoratissimáque, fortassis nostris moschetis similia.

Pyra crustumina eidem dicebantur ex parte rubẽtia, omnium gratissimi saporis.

Pyra falerna, quæ & lactea dicta sunt, à potu, & succi abundantia.

Pyra Syria, à regione Syriæ dicta, colore erãt nigro,

quæ etiã Tarentina Columellæ dicta sunt. Atque ita alia permulta à suis regionibus & locis, in quibus proueniebant vberius, cognomina accepêre.

Authores suos nobilitauere (inquit Plinius) pyra Decumiana, à Decumio inuẽtore: vnde etiã Pseudodecumiana appellata, quæ falsò Decumii nomẽ mẽtiebãtur. Ita quoque & Dolabelliana, longissimi pediculi: Pomponiana, cognomine Mammosa: & alia innumera ab authoribus, odore, tempore, colore, patriis petita, quærito ex Plinii libro 15. cap. 15. longũ enim esset omnia recensere.

Pyra serotina, quæ ad hyemem vsque in matre pẽdent, gelu maturescentia, quæ & libralibus pyris natura est, Poires tardiues. Cuius generis sunt quæ etiam Laurea appellantur.

Pyra volema à Virgilio dicta, quòd volam implẽt: vnde inuolare dicimus, inquit Seruius. Eadem, sementina & mustea vocauit Cato. Volemia appellat Macrobius lib. 3. cap. 19. Satur. Quo in loco, cirita, ceruisca, calculosa, lolliana, & permulta alia pyrorum cognomina legito. Nunc ad nostra vulgaria veniendũ: quorum cũ permulta iam adnotassemus, & in puerorum gratiam descripsissemus, factũ est vt eãdem operam præstitisse, & ferè eodem tempore nostrum Ruellium animaduerterim: cuius librum cum nondum adhuc omnino impressum legissem, & in hanc partem incidissem, quæ de re nostra diligentissime tractat: malui viro doctissimo, & in huiusce rei cognitione longè absolutissimo cedere, quàm mihi id attribuere, quod ille accuratiori inuestigatione multò ante me præuiderat. Itaque vulgariũ cognominũ interpretationem ex eo desu-

memus: quibus fortaſſis nonnulla à nobis præterea inuenta ſubnectemus.

PYRA itaque omniũ nobis gratiſſima ſunt, quæ vulgo bonchreſtiana cognominantur, Poires de bon chreſtien: non ob hoc ſolũ quòd in eximia ſuauitate librale pondus æquent: ſed quia tantæ ſunt teneritudinis, vt guſtata vel ipſo ore & tantum primoribus labris, ſtatim eliqueſcant, & perennẽt, geſtatúmque tolerent. Primùm quidem Neapolim vſque delata Carolo octauo ibi res gerente, à fœlici illa Cãpania.

Proxima magnitudine ſunt iis mariana, vulgo diuæ Mariæ pyra dicta, Poires de noſtre dame: aquoſa dulcedine ſuauia, miráque teneritudine placent: ſed fugaciora multo, quàm Bonchreſtiana.

Minima omniũ ſunt muſchata, Poires muſquettes: quæ nomine alio Chia vulgo dicũtur, Poires de chiot, baccas corporis tuberculo non excedẽtia: quina ſenáve, ſæpe plura ab vna origine longis depẽdẽt pediculis: odorata moſchi iucũditate: ab hoc nomẽ contraxerunt.

Media magnitudine ſunt Calliona, Poires de calliot: quæ eadem calculoſa dici poſſe, & elegãter quidem, nos docuit Iacobus Syluius, quòd exenterata, veluti calculorum quorũdam multitudinem oſtendant, qui etiam inter edendum ſentiũtur. carne ſunt iucunda, dulci, odorata, friabili. à præſtãtia pyri (inquit Ruellius) Græcum nomen vulgus emendicauit, quaſi dixeris meliora.

Pyra roſata, à ſapore & odore dicta, quòd dũ edũtur, roſas oleant. Idque fieri quidam putant ſi dum inſeritur ſurculus, aqua roſacea humectatur: aut dũ planta & ſemen in ſeminario ponitur, aqua roſacea

irrigatur.

Pyra bicipitia, quòd gemino capite visantur, Poires a deux testes: singulari sunt commẽdatione, corpore suaui, non lapidoso, succi grati, palatum etiam morosum recreantis.

Turbinatiora omnibus certoliana, Poires de certeau: quæ Campanica alio nomine dicuntur, nõ quidem ab illa Campania, quæ in Italia est: nam apud Italos sunt peregrina: sed à nostra Galliarum Campania, quæ Pertosiensis appellatur. Ea igitur pyra in metæ formam mucronantur, hyemem tolerant, duriore corporis callo, mira suauitate, præsertim cocta inter cineres, & prunis tosta: ita enim saccharata videntur. Nõnulli, vt saporem augeant, saccharo condiunt, adiecta cinnamomi & caryophyllorum portiuncula, vt cœnas claudant.

Pyra Martiniana, Poires de sainct Martin: quòd ad hyemem vsque durant, & in parente propendent: colliguntúrque circa Martinalia, aut D. Martini festum. suaui sunt gustu, firmiuscula carne: quæ non nisi cocta ferè mandũtur. Vbi gelicidia sensere, sunt multo teneriora: ea etiam hybernas mensas finiunt.

Finora vulgo appellata, Poires de fin or, quòd auri puri colorem referant. asperiore sunt carne, durioréque prædita: non prius quàm gelu experiantur, edomita duritie mitescũt. Ea diutissime durãt: quanuis in eo genere æstiua inueniantur & præcocia.

Quæ autem eius generis præcocia inueniuntur, ea vulgus nostrum vocat, Poires de hastiueau: quòd celerius emergant & prodeant, quàm alia.

Magnopere commendantur Bergamota, Poires bergamotes: seri nostra memoria cœpta, & sapore

& ſucco præſtantia.

Sunt & quæ ſtrangulanea pyra appellantur, vulgo Poires d'eſtranguillon : quæ cum pulchritudine & rubro colore & luteo, quaſi maturitatis indice prætereuntes inuitent ad carptum : manſa tamen tanta diſplicent acerbitate, vt deuorari nequeant: ſed demorſa, protinus reſpuantur, vnde nomen habent.

Proxima his ferè ſunt quæ anguſtiana, ſiue anguſtiæ pyra nominãtur, vulgo Poires d'angoiſſe: quòd dũ edũtur, acerbo & auſtero quodã ſapore ita moleſta ſunt, vt anguſtiores fauces reddãt, & plurimũ noceãt, niſi matura admodũ & emollitiſſima carpãtur.

Pyra item toſacea, Poires de tuffé, dicta quòd intus ſcabra ſint, & veluti toſos quoſdã ſentiamus, dum illa edimus: minus ſunt turbinata, cærei coloris & aquoſi, ac multi ſucci, præſertim dũ maturuerunt. Atque hæc ſufficiant de pyrorum generibus, quæ qui omnia (vt ſunt innumera) referre vellet: vix integrum volumen huic operæ ſatiſfaceret. Reliqua quiſque apud ſe colligat & confingat. Nũc ad prunorum differentias.

Cæterũ hic vnũ addemus ex Palladio, antiquos ex pyris facere cõſueuiſſe vinũ quod illi vinũ de pyris appellabãt id Neuſtrii vocãt vulgo, Du peré. Fiebat autẽ id vel prelo contuſis pyris, vel ſucco rariſſimo conditis & cõpreſſis. Acetũ quoque ex eiſdẽ fiebat, cuius cõponendi rationẽ oſtẽdit Palladius. Liquamẽ item ex eiſdẽ fiebat. Calcabantur autẽ integra cum ſale, atque vbi eorũ carnes erant reſolutæ, vel in capellis vel vaſculis fictilibus condiebãtur. Poſt tertiũ deinde mẽſem ſuſpenſæ eæ carnes liquorẽ dimittebant ſaporis iucundi, ſed coloris albiduli.

PRVNORVM ORDO.

Abſolutis iam pomarii noſtri duobus ordinibus, tertius nunc nobis eſt inſtituẽdus: in quo prunorum differentias & genera breui ratione deſcribere nos oportet.

Prunus, Vng prunier: à Græcis coccomelea vel coccymelea dicta: arbor eſt procera, radicibus ſummo ceſpite vagantibus, paucis, &c. videto diligenter Plinium lib. 15. cap. 13. & Theophraſtum lib. 3. ca. 16. Duplex autẽ eſt prunus arbor: alia enim eſt domeſtica, ſiue vrbana & ſatiua, atque edomita, de qua nũc agitur. Alia agreſtis & ſylueſtris, quam ſpinum vocaſſe videtur Virgilius eo verſu, Spinos iam pruna ferentes. Pruni ſylueſtres, genera ſpinarum ſunt Columellæ, quas Theophraſtus cõtumacis vitæ tradidit. Sed iam ad fructus ipſos, vt breuiter agamus.

Fructus prunorum ſylueſtrium, Græci epimelidas vocant, nos vulgo Des prunelles: tracta dictione à Græcis, qui fortaſſe, vt inquit Galenus, prunum agreſtem in Aſia prumnum vocant: vulgus noſtrum vocat, Vng prunellier. Cæterũ prunorũ ſylueſtriũ ſucco hodie fit optima acacia apud pharmacopolas.

Prunorum domeſticorum ingens turba, inquit Plinius, verſicolor, nigra, candicans, &c.

Hordearia pruna, antiquis dicta, à comitatu eius frugis: ſúntque ea quæ cærea vocamus.

Aſinina pruna, eodem colore, ſed ſeriora & maiora: à vilitate cognominata: quemadmodũ nos etiã quædam pruna eiuſdem propè ſpeciei vocamus, vulgo, Des poitrons, ou Des daueſnes.

Sunt & pruna Armeniaca, inquit Plinius, ab ex-

terna gente cognominata, atque hæc quidem ſolo odore cõmendantur: vulgo nos Apricota vocamus, Des apricotz: de quibus ſuprà in perſicis.

Inſerebantur etiamnum Plinii temporibus pruna ipſi nuci iuglandi: atque hæc quidem quæ ex tali inſitione prodibant, nucipruna appellabãtur, quæ faciem parentis, & ſuccum adoptionis exhibẽt. Quinetiam eiuſdem Plinii memoria, in Bethica regione, malis pruna inſeri cœperant, atque amygdalis: quæ ob id malina & amygdalina vocabantur.

Pruna onychina Columellæ dicebantur, quæ & cerina: hæc vero onychis, id eſt vnguis formam habebant, vnde cognomen acceperunt.

Pruna damaſcena, Prunes de damas: à Syriæ Damaſco cognominata, inquit Plinius: à peregrinis arboribus nomen acceperunt: nunc etiam apud nos familiaria: ſúntque nigra cute, carne ſuaui, rotundo ligno, exili nucleo: quæ digitis preſſa internũ os dimittunt.

Sunt autem alia eiuſdem ſpeciei, cute quidem nigra, & quodammodo lanuginoſa (ſi quidem mucus aut flos ille lanugo appellari debeat) ſed carne ſubacriore, & minus ſolida, quǽque digitis preſſa, internũ os non dimittunt. Ea autem vulgus noſtrum appellat, Prunes de Iozas.

Popularia Damaſcenorum pruna, ſorbis Romæ inſeri ſolita, Plinius à Græcis myxa appellari contẽdit. Quibus, inquit, ſimilis eſt perſicus AEgyptia, niſi quòd poma AEgyptiæ rubeſcunt. Paulus myxon arboris eſſe fructum meminit, minorem pruno, & cõſimilis facultatis. Atqui Ruellii opinio hæc eſt, vt quæ Græcis myxa, & per diminutionẽ myxaria nũc

officinis dicũtur, Galenus ſerica appellauerit (quãquã ſerica ad noſtras iuiubas retulerim) quæ inutilia ſtomacho, nec niſi faſtidioſis pueris, aut malacia laborantibus mulierculis expetita. Syrii Auguſti, vt coniicio, honore ſebaſtos hæc myxa vocauerũt: nũc vt interpretor, officinæ ſebeſten. Arboris eius ligno cortex albus, ramis virens, folio rotundo, amplo, fructus in racemo dulcis, candido lentore plenus, cũ interiori nucleo quaſi oliuæ ſiccatur. Hactenus Ruellius. Idem tamen alio loco, ordine alphabetico de myxa loquens, ait eſſe arborem ex eorum conſpectu quibus frequens eſt, procero caudice ſupra terram elatam, qui cortice candido veſtiatur. Fundit ramos (inquit) viridi colore nitentes, folia habet in rotundũ circinnata, poma auellanæ nucis magnitudine, racematim collecta, per maturitatem cærulea, callo corporis dulci, intus albo, mucoſo lẽtore: vnde Græcis nomen vſurpatum putauerim, qui myxon mucum nominare conſueuerũt. Viſcum fit in Syria ex arboris huius acinis, quod Damaſcenum vocãt, cõmendatiſſimum aucupiis, præterquam aquatilium volucrum: De la glu.

Eſt & ſua prunus (vt Theophraſto placet) AEgypto, magnitudine inſigni, nõ diſſimilis ſpinæ Syriæ, folio pruni, ſed immortali, pomo meſpili, ligno intus grandi & rotundo. florere incipit menſe Iulio, matureſcit bruma, nec folia dimittit. Corpus ipſum pomi natura, copiáque meſſium inſtar incolis: purgatũ enim tundunt, ſeruántque eius offas qui Thebis habitant. Hæc Barbarus ex Theophraſto.

Cæterum hoc etiam ſciendum eſt ex eodem Barbaro, in ſylueſtribus ſatiuiſque prunis, limum eſſe

arborum, quem Græci lichena vocant.

Pruna Iberica (inquit Aetius) dicta, quòd primũ in Hispania venerunt: súntque omnium dulcissimi succi, durioríſque carnis, gustu suaui. Ea, qua parte solem spectãt, purpureo nitent colore, aduersa parte candicant, vel subrubent: & pressa digitis internum os dimittunt, quemadmodum damascena: Ruellius pertigona cognomine appellata fuisse scripsit.

Alia sunt coloris cæræ, ex candido in luteum pallescentia, quæ cæreola vel cærea apud nos etiam vocitantur, inquit Ruellius. Prunes blanches.

Alia maiuscula, mollia, purpurea, pedicularia, vulgo à vilitate dicta: quibus sues rure saginantur: quæ non ab re asinina appellari possint. Ruellius.

De purpureis autem sic Columella lib. 12. cap. 10, Pruna (inquit) purpurea cum immatura, non tamẽ percruda legeris, diligenter inspicito vt sint integra sine vitio, aut vermiculo.

Commendantur etiam summopere apud nos, quæ Prunidactyla vulgo appellantur, Prunes dattes: fortassis nõ iis omnino dissimilia quæ Columella onychina appellauit à forma vnguis: nam & hæc quoque à dactyli, hoc est fructus palmæ arboris figura, nomen retinuerunt. Ruellius tamen à longitudine digiti appellari putat. sunt autẽ purpurea, suaui carne, ouata pomi specie, insitionis mangonio, nusquã non nascentia.

Alia sunt, inquit Ruellius, quæ Noberdiana & Iuliana appellantur: aliquanto seriora, cæruleo colore, cumulatim in parente intorto surculo pendentia, dũ passa contrahantur in rugas.

Cætera prunorum vulgarium genera persequi vt

longiſſimũ eſſet,ita ſane laboris prope infiniti.Quapropter vnuſquiſque apud ſe quæ ſuperſunt,inquirat: & vulgarem cognominationẽ ſequutus, iis nomina imponat: atque ea forma deſcribat, quam in ſuperioribus poſuimus. Nũc ad ceraſiorum ordines veniendum.

CERASETVM.

Ceraſetum id appellare poſſumus,quod vulgo dicitur, Vne ceriſaye: ea forma qua caſtanetum & oliuetum, de quibus poſtea. Itaque ceraſetũ locus erit ceraſis arboribus,amœnitatis vel etiã vtilitatis gratia conſitus.

Ceraſus autem arbor eſt vulgo nota, Vng ceriſier: cuius deſcriptionem ex Plinio lib.15.cap.25. & lib. 23. cap. 7. & 16, cap.18.ſumito: vel ex Theophraſti lib.3.cap.13.nam vulgarium arborum deſcriptiones pueris referre longiſſimum eſſet: Id tantum ſit ſatis ex Athenæo & Plinio ſcire, Lucullum Romanorũ Imperatorem,poſteaquam debellato Mithridate,victoria potitus eſſet, primùm arborem hanc à Ceraſunte Pontico municipio in Italiam detuliſſe, fructúmque eius gentilitio nomine ceraſium appellaſſe. Etenim pomum ipſum non ceraſum, ſed ceraſium vocari Seruius præcipit: quod ſanè crediderim elegantius eſſe, & magis proprium. An verò eidem credendum,qui cornũ in Italia ceraſium fuiſſe prodat,cum alia res omnino ſit cornus,alia ceraſus, ſatis ambigimus. Sed de cornis poſtea: nunc ad ceraſiorum varia genera.

Ceraſiorum genera,quæ Plinius retulit,ferè ſunt hæc, vt primum ab antiquis vocabulis incipiamus,

Aproniana, quæ maxime rubent. Nigerrima ſunt actia. Rotũda verò cæciliana. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantum ſub arbore ſua adeò teneris, vt geſtatũ non tolerẽt. Principatus duracinis, quæ Campania, Pliniana nominat: in Belgica Luſitanis: in ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubẽti viridíque, ſimilis matureſcentibus ſemper.

Sũt & laurea ceraſia, in lauro primùm inſita, quæ minus quinquennio, ante quàm Plinius commentaretur, prodierant, non ingratæ amaritudinis: atque hinc amaraſia vulgo apud Italos appellata, inquit Barbarus, quaſi amara ceraſia: quòd amarorem non iniucundum reſipiant.

Sunt & Macedonica ceraſia, paruæ quidem arboris, raróque (inquit Plinius) tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæceraſi. Inter prima hoc è pomis colono annuã gratiam refert. Primum candidũ, mox rubeſcit, deinde fugiens nigret. Hæc ex Plinio.

CERASIORVM autem apud nos varia etiam ſunt genera, quæ optimum eſt vt explicemus.

Quædam (inquit Ruellius) mediocri arbore creſcunt, interdum pumila, quaſi frutice (quam chamæceraſum dici putat, hoc eſt, ceraſum agreſtem) pendent autem pediculo breui, pomo rotundo, rubẽte, carne multa, molli, ſuccoſa, oſſe intus duro, nucleo dulci, grato acore placentia: fortaſſis iis ſimilia, quæ aproniana Plinius appellauit: atque hæc quidẽ apud nos tantùm ceraſii nomen meruerunt: vulgus enim vocat, Des ceriſes: etſi in Lugdunẽſi agro Ceraſia appellẽt, quæ Franci Guinea: & ediuerſo Guinea, quæ illi Ceraſia: ſed hoc linguæ varietas, & in-

certa quædã, atque inconstans vulgi opinio effecit.

Chamæcerasus autẽ arbor, & chamæcerasia forte appellanda erunt, quæ in syluis & nemoribus, nonnunquam in dumetis & cultis inueniuntur: baccis paruis: callo carnis rotundiore, ossibus appresso: parte soli obuersa rubescente, auersa candicante: sapore dulci quidẽ, sed dilutiore. ruri familiaria: spõte, nullò humano cultu, nascentia.

Sũt & insuper alia nigerrima, quibus succus inest sanguineus, vt vescentium manus & labra sanguine suo, modo mororum, inficiant: vtraque autẽ (inquit Ruellius) sessiana rura vocant. sed posterius hoc veteribus actianum dici putauerim, vt prius illud forsitan cæcilianũ, curtato (vt in Gallia plærunque fieri solet) vetere vocabulo, cessianum pro cæciliano concisim prolatum. Hæc Ruellius.

Sunt & quædam cerasia (inquit idem) quæ pomo prodeunt proximo ex arbore grandiuscula, longiore petiolo, gustu multò acidiore quàm superiora, & subacerbo, cætera apronianis similia. hæc autem vulgus merasia vocat, Des merises. Quorum quædam ob nimiam sui acrimoniam respuũtur: quædam nimia sui dulcedine fastidium pariũt. Multò sunt minora aliis: & quæ acida, rubicundum colorem præ se ferunt: quæ verò dulcia, etiam nigerrimum: vt manus & os ipsum ac labra, haud secus ac mora intingant.

Alia cerasia procera ex arbore dependent: turbinatiore & oblongiore pomi figura: pediculis lõgis, pluribus vnà coeuntibus: baccis partim rubentibus, partim candicantibus, nonnunquam in totum rubris: prædulci carne, ori iucunda, fragili intus osse,

nucleo nõ insuaui. Sed hoc malum longè acidis fugacius, primúmque (inquit Ruellius) in cerasiorum genere maturitatem sentit, vulgus nostrũ Guinea vocat, Des guynnes: fortassis ob id, vt quidam autumant, quòd ex ea parte Galliæ primum allata, quæ Aquitania dicitur, vulgo Guyenne, vnde nomẽ tractum.

Sed inter ea habentur quædã crassiora, alta carne, prædura, magna ex parte albicantia, prædulci gustu, callo corporis nucleo pertinacius hærente: vnde putarim veteribus duracina cerasia nuncupari.

Sunt præterea etiam alia iis congenerem quandam formam habentia: sed tardissime omnium crescẽtia, crassioráque & nigriora: carne duriore & solidiore, admodum dulci, & in qua per maturitatem vermiculi albicantes generantur: omnium enim facillime putrescunt. Ea cerasia vulgo Cordia appellantur, Des cueurs: à cordis humani effigie, quam tum ipse fructus, tum etiã os ipsum quod intus cõtinetur, præ se ferunt. Quidam à galeri cuiusdã forma vocant, Des heaulmes, Des cerises heaulmees: & arborẽ ipsam, Vng heaulmier. Quæ nomina in agro Andegauensi peculiaria sunt.

Cætera cerasiorum quæ in totum rubent, mollitia aliis cedunt: quæ partim albicant, partim rubescunt, cũ vtrisque societatem ineunt. Celerius marcescunt quæ molliori constant carne.

Condiendorum autem & conseruandorum cerasiorum rationem hoc loco explicare superuacuũ videretur: quando & id omnibus notum est, & institutum nostrum excedit: quemadmodum etiã si cõserendarũ arborum formam præscriberemus. Quæ

omnia fusissime doctissimus ille Ruellius pertractauit. Nunc ad cornos arbores.

Sed prius quàm de cornis dicamus, ne quis affinitate & consonātia dictionum decipiatur, vt ceratia pro cerasiis dicat: æquum videtur id quicquid est dubii soluere, & hoc loco de ceratiis dicere, quas siliquas Latini vocant.

CERATIA igitur (inquit Galenus lib.2. de alimentis) per t literam scripta, atque prolata tertia syllaba, nihil cum cerasis per s scriptis habent similitudinis. Lignosus nanque est hic fructus, & in cibo praui succi, necessariò etiam concoctu difficilis. Hæc ille.

Idem lib.7. Simplicium, arborem huiuscemodi siliquas ferētem, ceratoniam vocauit: Ceratonia (inquit) exiccantis est & astringentis facultatis, sicut & fructus eius quæ ceratia vocant: nonnihil etiam dulcedinis continens. Accidit autem istis quiddam simile cerasiis, &c.

Columella siliquam Græcam appellauit ipsius arboris fructum, quem etiam à Græcis ceration vocari tradit: Siliquam Græcam (inquit ille lib.5. ca.10.) quam quidā ceration vocant, & persicum, ante brumam per Autumnum serito.

Ceration autem vocarunt Græci fructum, à corni similitudine: recentiores Græci xylocerata vocant, inquit Barbarus. Quidam etiā Latini siliquas dulces: Itali vulgo, Delle carobé. Siliquam etiamnum arborem ipsam, vel siliquam Græcam Latini appellarunt, vt in priore Columellæ exemplo visum est, propter nobilem siliquarum fertilitatem.

Arbor hæc in Italia, & apud nostros Vascones

frequens, siliquas ferens digitorum hominis longitudine, sed latiores, falcatas, pollicari latitudine: quæ lignosæ cum sint, eduntur tamen, & prædulces sentiuntur. Succo & semine cassiam fistulam referunt. Quælibet siliqua quatuor intus grana continet, quæ neque caro, neque lignum, neque cartilago dici possunt: atque hæc quidem etiam ceraria appellantur.

SED est & alia siliqua arbor, quam Iones cerauniam appellant, ne quis decipiatur, quando ferè accedit ad ceratoniam: sed longe alia est, & à siliqua Græca omnino diuersa: quam Theophrastus describit, in Syria, Ionia, & circa Cnidum, Rhodúmque nasci: trũco fertilem, siliquæ pomo, foliis semper comantibus, flore candido cũ odoris vehementia, &c. Fructum anniculum simul & nouum continet: pomo antecedentis anni circa Canis ortũ detracto, statim alterum concipit. Cætera ex Barbaro & Ruellio desumito. Mihi satis fuisse puto, quòd admonuerim lectorem eius rei, ne quid etiam desyderare possit.

Dicendum est hoc loco de loto arbore, quãdo fructum fert cerasi ferè naturæ: in sylua enim cõmodè esse nequit, quãdoquidem domibus præcipue expetitur, ramorum petulantia, & latissima expatiãtium vmbra: nullíque arbori opacitas breuior, nec aufert solem hyeme decidentibus foliis. Nulli arbori cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius: nulli rami longiores, validiorésque, aut plures.

LOTVM itaque arborem, Aphri celtim vocant, Latini fabam Græcam, quòd fructus eius tuberculo fabæ grãdescat, & sua grata dulcedine cibis placeat: vel fabam Syriacam, à nympha in arborem(vt fabu-

lantur)conuersa,quam Priapus fugientem comprimere quæsiisset: Græcũ vulgus anacacabeam vocat, vt Aetius author est: Italia hodie tum amarenum, tũ pongeracũ, tum visciulum appellat. Macrobius acrifoliũ, alii ciceraginem: vulgus nostrũ vocat Alisier: & eius fructũ Des alises: fortassis (inquit Ruellius) propter eius lignum indissolubile, & ob id ad fistulas natum. Arbor autem (quantum ad descriptionem spectat) infra pyri magnitudinẽ subsidet, breui caudice, cacumine ramoso, cortice aspectu grato, folio ilicis, nisi dissectum esset: atra materie, & cuius color nigritia placet: ex qua ludicræ tibiæ fieri cœptæ sunt: ad cãtus enim tibiarum expetitur. Ex eius autẽ radice, cultelli capuli, breuiáque huiusmodi negotia fiunt: quemadmodũ pugiones, glutinamenta, & alia pleraque. est autem radix nigra magis quàm lignũ.

Fructus arboris (vt iam diximus) vulgo vocatur Des alises: nascitur in ramis, densus, myrti modo, fabæ amplitudine, lutei coloris, vel croci, dum maturus est, sed ante maturitatẽ, alius atque alius, sicut in vuis: iucundus odor fructui, cerasi ferè natura: sua mira dulcedine opiparas regum mẽsas exhilarat, ósque mandentium odoris suauitate commẽdat: Manditur (vt author est Theophrastus) inter lotophagos, innocua dulcedine, suauitatéque. Populi enim Pharidis insulæ, propter arboris & fructus in ea cõpiam, ob id lotophagi dicti sunt. Tanta autem est fructus in ea regione copia, vt exercitum Ophelli Carthaginem petentis, in commeatuum defectu pauerit.

Vinum ex baccis exprimitur, quod Cornelius Nepos tradit simile mulso esse: atque id vltra denos dies inficitur: baccæ autem cum siliqua, ad cibos, de-

liis condi possunt.

CORNORVM ORDO.

Cornus arbor, crania vel cranias Theophrasto & Galeno appellatur: vulgo autem, Vng cornoillier. dicta fortassis quòd caudice sit ita solido & nodoso, vt cornibus spissitate non absimilis respondeat. Sexus in ea duplex. Est enim cornus fœmina, quæ Theophrasto thelycrania, quasi fœminicorn⁹ dicitur: caudice fungoso & inutili, virgulis instar amerinæ fruticat, autũnalibus baccis perquàm acerbis: quæ difficillime manduntur, dumetis & nemoribus familiaris: sed (inquit Ruellius) quòd neglectas & ingustabiles ferat baccas, indignã quæ corni nomine vocaretur, rura putauerunt. Corna masculæ (inquit Plinius) materies robusta, solida, excórsque tota est: hoc est, sine medulla, & cornu instar prædensa & ossea (vnde optima venabula fieri videmus) duodecim ferè cubita excedit, folio amygdalæ, sed crassiori pinguiorique flore, & fructu oleæ, dulci, grato odoratu: pluribus cornis singulari pediculo dependentibus. In Ida sterilis: tamen apud nos multo feracior & fructuosior, præsertim si vrbana est cornus mascula, quam vulgus nostrum corneliam, vt prius diximus, appellauit: nam fœmina fruticosior est, & serotinos fructus fert, nempe post autumnum: præcox autem cornus mascula, circa æstiua solstitia fructum reddit, primo cãdidum, postea sanguineum: Dioscoridi, oliuæ similem, oblongum: per initia viridem: cum ematuruit, rufum: ceræ æmulum, cibis idoneũ. de quo mox dicemus.

Est & in India arbor (inquit Plinius) ferens fru-

ctus cornis ſimiles ; quæ merito cornus Indica nominari poteſt. Sed nunc ad fructus.

Corna, appellantur corni arboris fructus: vulgus noſtrum cornellia vocat, Des corneilles: os intus lapidoſum continent. Vnde eſt illud Virgilii, Lapidoſa rubeſcere corna. Cæterum quo pacto condiantur, & cuius ſint ſaporis, qui volet exactius ſcire, legat Ruellium. mihi tantùm ſuffecerit hæc paucula pueris noſtris prælibaſſe : nam cornorum, aut fructuũ, aut arborum alias differentias non reperi. Nunc ad ſorba & meſpila.

SORBORVM ET MESPILORVM ORDO.

Ambas has ſpecies ferè congeneres duobus quincuncialibus ordinibus, vno interordinio diſcretis, in noſtro pomario conſeremus, ac vicinas faciemus.

Sorbus arbor eſt procera, quam Græci oen & œien, fructúmque oa & va vocāt: Galli, Vng cormier: cuius deſcriptionem longiſſimā videbis apud Theophraſtum lib.3. cap.12. & Plinium lib. 15. cap. 21. Eſt autem duplex, mas & fœmina: ſed fœmina ſola fructificat, fértque à trimatu. Autumno foliis ſubinde amiſſis cachrin ſuam fundit, eduraturam hyeme vt in robore. Plura petito apud Ruellium: nam hæc tātum puto eſſe magis neceſſaria.

Sorbi fructum, Columella mala ſorba appellat lib. 5. cap. 10. Vulgus noſtrum Des cormes . Hoc autem inter ſe diſcrepare vidētur ipſi fructus: quòd alii ſunt figura orbis, alii oui ſimilitudinem habent. Diſcrimen item eſt eorum in ſucco : alii enim odoratiores dulcioréſque ſunt, vt orbiculati fere omnes: alii

acidiores, peiúſque olentes ſentiuntur, vt ouales. Sed ſorbo ſyluaticæ, inquit Theophraſtus, præſtantior ſemper eſt quàm vrbanæ, fructus. Sorborum alia genera & differentias, item conditurræ ratione ex Hermolai corollariis, & Ruellii libro primo deſumito. Nunc ad meſpila.

MESPILVS arbor ſpinoſa, mali vulgaris altitudine inferior, folio acutæ ſpinæ, &c. quæ ex Theophraſto requires. Gallorum quidam meſlierum, quidam neſlierum vocāt. Vng meſlier, ou vng neſſlier. Itali priore litera tantum immutata pro meſpilo neſpilū dicunt. Cæterum hæc arbor Catonis æuo in Italia non fuiſſe comperitur.

Theophraſtus & Plinius locis ſuperioribus tria meſpilorum genera commemorant, anthedonam, Setanian, gallicam, quam degenerare tradit Plinius. Quarum deſcriptionē apud ipſos authores videbis. Dioſcorides duobus tantum generibus contētus eſt, altero quod meſpilum appellat, & à quibuſdam aroniam vocatam tradit, cui folia acutæ ſpinæ tribuit: altero quod aliqui ſetanium, aliqui epimelida vocāt: Hippocrates autem hoc amamelida vocauit. Sed de epimelide varia authorum ſententia. Tertium autem id genus, quod Theophraſtus & Plinius cōnumerarunt, incertum eſt an cum ſorbo connumerarint ac confuderint: quandoquidem inter altiſſimas ponūt gallicam illam meſpilum: quod certe ſorbo quàm meſpilo nūc vocatæ magis cōuenit, niſi quis (inquit Ruellius) noſtratem meſpilum chamæmeſpilum appellandum fortaſſe cenſeat. Galenus meſpilum communi vocabulo tricoccum, quaſi trioſſum, aut triganium ab aliquibus appellatum meminit: quo-

niam tria intus grana, siue ossa, seminis loco fructus contineat. Quid autem sit epimelis Galeno, in arbuto prius descripsimus.

Galli nostri (authore Ruellio) duo tantum obseruant mespilorum genera: vnum quod rarioribus horret spinis, in dumetis & nemoribus, neque non viuis sepibus, quasi syluestre nascens : pomo paruo & per initia tam acerbo, vt vix edendo sit, prius quàm per hyemis frigora mollescat. vocant autem id pomum, Vne nesfle. Alterum grandiore pomo, ita vt mala reliqua magnitudine peræquet sine spinis: quod videtur crebro insitu in hortis commituisse, & feritatem cultu deposuisse. Poma per gelicidia acerbitate domita in passo vel mulso coquuntur, adiecta cinnamomi portiuncula, vt sint cibo gratiora. Hæc ex Ruellio.

Neque plura de hac re, ne prolixiores videamur quàm par sit, in re satis facili & explicata. Veniendum est ad Oliuetũ, vt vno contextu, fructus omnes ossibus intus munitos describamus. Posthæc autem ad Ficetum, & nuces, ac castaneas descẽdendũ erit.

OLIVETVM QVOD ET OLETVM CATONI DICTVM EST.

Relinquenda sane erat bona pars Seminarii nostri, in qua oliuetum deponeremus & confereremus. Quapropter etiam multi ordines ad olearum consitionem relicti, & vtilitatis gratia ipsis oleis destinati, nunc declarabuntur.

Oliuetum tantum Gallia Narbonensis nouit: in reliquis enim Galliarum partibus minus frequens est aut fœlix olearũ prouentus, qui apud Italos fœli

cissimus semper fuit: vt etiam ipsis vitibus oleas maritare solerent: atque hinc oliuas decerpere: quæ medii essent inter vinum & oleum saporis. Plurima oliueta visuntur hodie circa Padum & lacum Læmanum: item circa illud Tibur quondã nobile Romæ vicinum, vnde vestitum olea Tiburnum mõtem dixit Virgilius lib. 2. Georg. Quorum oliuetorum cura, & conserendi ratio haud est ipsis Italis minori in pretio quàm olim fuit: tantámque adhibent in oliuetorum cultura diligentiam, quantam in nostris vinetis adhibere solemus. Itaque quando id nobis non est vsqueadeo frequens, cum tamen oleo quotidie victitemus: commodum videtur primùm de oleis: deinde verò de ipsis oliuarum generibus: posthæc autem de ipso oleo pertractare: & pueris nostris hac in re dare operam, vt saltem ipsum Columellam, & alios authores Latinos facilius intelligere possint. Nam (vt iam sæpe diximus) non est id instituti nostri, agriculturæ rationem, & cætera id genus, percurrere: id enim maiori diligentia, & multò accuratiori dicendi ratione collegit noster Ruellius (vir omnium, sic enim loquar, qui hodie huic rei dant operam, longè peritissimus) quàm à quoquam dici possit. Nos verò tãtum faciliora attingemus, & quæ scimus pueris nostris maximè esse vtilia, ad bonorum authorum cognitionem: relictis iis quæ altiora erunt, & ab ipsius Ruellii fonte petenda. Sed ad nostram oleam.

Olea, Græcis elæa, Latinis interdum termes, Gallis oliuerus, Vng oliuier: arbor est notior, quàm vt explicari debeat. est enim saligneis fere frondibus, vt eminus oliuetum si spectes, haud prius tibi

cognitum (quod mihi aliquãdo accidit Italiam peragranti) facilè pro ſalicto accipias, & ſalictum ſine controuerſia iudices: niſi cominus inſpicias oleæ frondes eſſe anguſtiores. quæ tam breui innituntur pediculo, vt quaſi defixæ cohæreãt. flores præterea gerit olea puſillos, ſed foliatos, fructum ambientes: qui cadiui, ſi perforati ſpectentur, probè floſculorum iacturæ præbent augurium. Reliqua inuenies apud Plinium.

Oleam Mineruæ ſacram, Græci moriam vocabãt, inquiũt Ariſtophanes & Pollux: quemadmodum in Olympia naſcentem oleaſtrum, calliſtephanon appellabant, quia Olympiæ victores ea coronarentur, vt inquit Pauſanias. Fructiferã verò oleam poetæ Græci ſecon appellarunt Phocioni.

Oleaſter, Græcis cotinos dicitur, ſiue agrielæa, hoc eſt ſylueſtris olea, fœcundior ſatiua: quod ferè ſylueſtres habẽt, ceu cura fertilitatẽ minuente. Virg. Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem Plurimus. Cætera quæ ad culturam & deſcriptionem pertinẽt, ex longa authorum diſceptatione inuenies.

Oleam AEthiopicam (inquit Dioſcorides) veteres Græci oleaſtrum appellarunt, atque id ex ſimilitudine: eſt enim arbor in ea regione oleaſtro ſimilis: itaque nullum inuenit ob ſimilitudinem aptius, cui compararetur nomẽ & genus. Olea autem hæc (inquit Barbarus) in Arabia naſcitur in maritimis & fluctibus, æſtúq; operitur Rubro mari, à qua deſtillat lachryma quædã, ſcammoneo aliquantulum ſimilis, ruffuſcula tamen (inquit Ruellius) ſtillicidiis minutis mãmoſa, mordaci guſtu, gũmi aſpectu, & ammoniaci ſimilitudine nigricãs. ex qua hodie fit medica-

mentum ad multa vtile. Sunt qui putent id esse quod vulgo in officinis gummi Arabicum appellatur.

Chamælæa Græcis, Latinis oleago siue oleastellũ, vulgo Oliuella, officinis mezereon quasi lethalis, & viduifica: Frutex est surculosus, ramis palmaribus, foliis oleæ similibus, tenuibus, amaris, quæ gustata linguam acriter mordent, faucésque ac guttur vellicatu lacessunt, vnde animalibus cunctis intactus est. baccas fert virides, per maturitatem ex parte rubescentes.

Thymelæa, herbariis nostris, nunc oliuella, nunc leo terræ, modo etiam linum syluestre dicitur, quoniam satiui lini similitudinẽ refert. Frutex est ramos emittẽs speciosos, tenues, tripedaneos, foliis chamælææ angustioribus, glutinosis, tactúque gummosis: flore candido, bacca myrti rotunda, quæ inter initia viret, & tandem rubescit, quam granum vel coccum gnidium vocant, Barbari granum alkermes, nucleo baccæ duro, foris nigro, intus albo.

Sed ne quis dictionum affinitate decipiatur, vt quo loco oleagnum inueniat, oleaginum legendum putet: quemadmodum baccam & radicem oleaginã Cato appellat, quæ ex olea arbore decerpitur: Sciendum est oleagnon siue elæagnon Theophrasto fruticem esse aquatilem, salicis amerinæ folio, sed molli, lanuginoso, flore populi albæ, verum minore, fructu nullo. Nascitur plurima super insulas fluitantes. Dicta fortassis elæagnos, quasi olea casta, quòd nullos fert fructus, vel quia frutici huic fere similis est, qui agnos à Græcis, hoc est castus, à Latinis vitex dicitur. Pharmacopolæ corrupte agnumcastum vno verbo nominant. Videtur enim esse viticis quædam

ſpecies,inquit Ruellius.

OLEAE fructus,oliua appellatur,Gallis Vne oliue: quanquã interdum apud authores licentia quadã confundantur: vt oleam conditaneam apud Varronem legas,pro conditiua oliua, & quæ facile condiri aut recondi & aſſeruari poſſit in amphoram, & ſpiſſamẽtis impoſitis ad vſus in cellam reponi Item oliuæ ramum,pro ipſius oleæ ramo apud Virgilium inuenies:ſed tamen frequentior & vſitatiſſimus modus eſt, vt oleam pro arbore, oliuam pro fructu ponamus. Vnde ſtringere oliuas antiqui dicebant,pro decerpere in ipſa arbore: etiam legere, ac quatere.Quæ tria vocabula ſic inter ſe reuera differunt: Stringere enim eſt manu ſtricta decerpere:Vnde oliuam ita decerptam,ſtrictiuam appellat Varro:eáque omnium melior eſt.Legere autem,eſt ſcalis admotis ipſi oleæ,& digitis nudis (inquit Varro)oliuam decerpere. Quatere vero, eſt pertica eminus percutere, & ferire, quod arũdine magis quàm pertica fieri debere cenſebant antiqui agricolæ:iubebãt item ne aduerſam cæderent,dum quaterent:ſæpe enim ita percuſſæ oleæ, ſecum deferunt de ramulo partem: quo facto fructum amittunt poſteri anni. Hæc vero colligendæ oleæ ratio periculoſiſſima, & minus vtilis: nam quæ vapularũt oleæ,ſtatim inareſcunt,nec dãt tantum olei, quàm quæ manu ſtricta leguntur. Legebantur præterea oliuæ interdum,non nudis quidẽ digitis,ſed digitalibus opertis,ne oleo deuaſtarentur. quem morem nõ æque probat Varro.Durities enim digitalium(inquit)oliuis eſt noxia: non ſolum enim baccam ſtringit, ſed etiã ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium retectos.

Oliuarum genera apud antiquos decem potissimum in agricolarum notitiam peruenisse scribit Plinius, quarum nomina ab earum forma & sapore potissimum desumpta sunt: nam quæ à locis & inuentoribus petuntur explicare, infiniti esset laboris.

Oliua pausia Catoni à pauiendo dicta, id est tundendo: dum oleum exprimitur: aliter enim hæc oliua ex se oleum non faceret, inquit Seruius in eũ locũ Virgilii, Et amara pausia bacca. hoc est, inquit, viridi: nam ex pausia viridi, exprimitur oleum: alioqui bacca est iucundissima.

Orchites oliuæ dictæ maiores: & à similitudine testiculorum appellatæ, vt arbitror. Virgilius,

Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ
Orchites, & radii, &c.

Grandis tamen olea Varroni dicitur orchas siue orchitis, antiquis archemora, quæ melius ad escam quàm ad liquorem stringitur: nam omnis oliua maior ad escam: minor, oleo est aptior. Baccæ enim oliuarum nõnullis regionibus conuiuiorum epulis præparantur.

Radius vocata oliua, cibis gratissima est: vnde etiam à Virgilio loco superiore plurimum commendata. Tria enim hæc tantum genera oliuarum facit, atque his contentus est quæ descripsimus: nam ea rastros, aut curam nullam desyderare tradit.

Oliuæ præterea colymbades ideo vocantur (inquit Barbarus) quoniam oleo suo puræ, hoc est sine accersita commendatione innatant, & veluti vrinabundæ fluitant.

Halmades verò oliuæ dicuntur, quæ muria proprie condiuntur: etiam si Græci nonnunquam eiuscemo

di nomina confundere ſoleant.

Sunt & nebrides appellatæ Iulio Polluci, quoniam enatent.

Sunt & pityrides, hoc eſt furfuraceæ: quæ in vſum hunc ſtringuntur antè quàm matureſcant.

Oliuas autem, quæ inter copiã bonitatémque incipiente bacca nigreſcere colliguntur, noſtri vulgò vocant drupas, Græci drypetas.

Poſſem hoc loco enumerare oliuam Liciniam, quæ omnium optima eſt, inquit Plinius: & maiorem olei copiam reddit: itẽ & ſyrias, fidicinas, cominias, ſergias, regias, & mille alias huiuſmodi oliuarum ſpecies: niſi hæc omnia Columella latiſſime libro 6, & Plinius libro 15, pertractaſſent: quæ loca quiſque apud ſe legat.

Oliuæ, inquit Plinius, conſtant nucleo, carne, oleo, amurca. Nucleus à quibuſdam ſanſa, à quibuſdam naucum appellatur: vnde prouerbium naucifacere.

Oleũ, ipſius oliuæ ſuccus eſt, Caro ipſa ſubſtantia. Amurca verò à Græcis amorge dicta, Latinis fæx oliuæ appellatur: éſtque ipſius oliuæ expreſſæ ſanies, ſidénſque retrimentum.

Veniamus ad oleum, & legendarum oliuarum, atque olei faciẽdi vocabula: quibus explicatis, olei quædam genera docebimus.

OLIVARVM liquor oleum eſt, cuius in torculario conficiendi rationem, agriculturæ ſcriptores antiqui fuſiſſime tibi aperient. Nobis ſit ſatis ad eos intelligendos, vocabula ipſa exprimere, quæ huic rei commoda videbuntur, & quibus vtuntur ipſi authores.

Itaque ab oliuitate incipiemus. Oliuitatem autem

ſiue oleitatem, Cato & omnes agriculturæ ſcriptores appellarunt, legendarum oliuarum tempus: quẽadmodum vindemiam, vini faciendi. Vindemia (inquit Cato) & oleitate facta, patibulo omnia in ſua quæque loca reponẽda. Eſt autem patibulum inſtrumentum huic rei aptum.

Oliuarius ſiue olearius, qui torculis, in quibus oleum fiebat, & ipſi oliuarum expreſſioni præerat. Le preſſoirier.

Leguli ab iiſdem authoribus appellati ſunt, oliuarũ lectores: legebantur enim manu oliuæ & diſtringebantur, ſiue ſtringebãtur proprie apud eoſdem, cũ decerpebãtur & colligebantur manu. Vnde ſtrictiuæ oliuæ appellabantur, quæ manu lectæ erant: ad differentiam cadiuarum, hoc eſt quæ ſponte ſua, vel coactæ ex ipſa olea deciderant: & fracidarum, quæ emarcuerant, & iampridem collectæ fuerant. Fraceſcere enim dicuntur oliuæ, quæ collectæ, calore & vetuſtate putreſiunt. Fraces vero oliuarũ vocat Cato, ipſam oliuæ carnem, & corticulum vnde poſtea fæces exeunt.

Factores dicti, qui oleum faciebant, & torculum mouebant, vt ipſa expreſſio fieret: vnde factum olei appellarunt authores, quantum olei vna torculi expreſſione, & vno macinate, quod vocant, exprimi poterat.

Capulatores præterea dicti, qui capulis oleum deplebant, hoc eſt euacuabant: vnde decapulare oleum dictum eſt. Erant autem capulæ, vaſa vtrinque anſata, ad oleum è lacu in dolia tranſferẽdum. Lacum vero appellabant cupam, in quam oleum defluebat ex torculo. Sed de vaſis oleariis videto libellum no-

ſtrum De vaſculis ex Bayſio.

Oſtum inſuper antiqui vocauerunt, quod ex vno facto olei reficitur: Factum verò dicebant, quod vno tempore conficerent, quẽ alii centum ſexaginta modiorum, alii centum viginti faciebant.

OLEVM gleucinum antiquis dicebatur muſtum & primarium, ac quod expreſſum erat antè quàm oliuæ calcarentur, & fortius premerentur: nam gleucos Græcis muſtũ ſignificat: hoc ſuauiſſimũ omniũ, & idem tenuiſſimum protinus deplet capulator, & ab aliis ſecernit: appellatúrque etiã id oleum poſtea cibarium, quòd in cibis veniat.

Oleum deinde tortiuum appellatum, quod truſatili mola celerrime, & volubiliter in gyrum rotata, poſt primam expreſſionem deinde elicitur & exprimitur: inde ſecundarium etiam appellatum, & protinus in alia vaſa tranſfunditur: éſtque cõmuni vſui commodum, non autem eſui. Quod verò vltima cõculcatione elicitur, & tertiatione (ſic enim vocabimus) multo deterius oleum euadit: ac combuſtioni & lychnis aptiſſimum.

Oleum omphacinum, quod ab acerba baccarum lanugine exprimebatur: baccas enim acerbas, quẽadmodum vuas Græci oliuas omphacas appellarunt.

Alia præterea infinita nomina deſumit oleum ab iis rebus cum quibus vel ad ſolem, vel ad ignem infunditur & incoquitur. Cuius generis infinitæ ſunt ſpecies apud pharmacopolas: vt à ruta rutaceum, item roſaceum, violatum, iaſminum, & cætera id genus: quæ quia potius medicorũ eſſet perſequi quàm grammaticorum, ipſis medicis relinquo. Sunt etiam

alia nomina ab vrbibus petita & locis in quibus optimum oleum fiebat, vnde etiam facultatem & vires quasdam habere credebatur: vt Sabinum à Sabino agro, non autem herba Sabina. Erat autem Galeno & medicis antiquis sũmo in pretio propter dulcedinem, & facultatem simplicem, non mixtam: oleum Hispanum vel Hispaniense paulò calidius: & permulta huiuscemodi, quæ diligens lector & eruditus ex Plinio & Dioscoride requirat, si volet.

FICETVM.

Absoluta earum arborũ descriptione, quæ fructus intus ossibus munitos producũt, nũc ad alias transeamus, & ab ipsis ficorum differentiis incipiamus: prius quàm ad morum & nuces sermo se conuertat.

Ficum arborem Græci sycen & sycada nominant: quanquam sycada nouellam ficum ferè intelligunt, vt Iulius Pollux inquit. Gallis dicitur vulgo, Vng figuier.

Ficus omnis tam vulgaris, quàm peregrina & syluestris, breui est ferè nec procero caudice: quanquam amplissimæ quædam inueniuntur, vel pyris æmula magnitudine. Cortex ei læuis, laciniosa folia & cruciformia: hoc est, vt Theophrastus inquit, σχλοποειδῆ, nisi quis κορωνόποειδῆ magis legẽdũ putet: nã, inquit Hippocrates, verè sunt folia fico pedibus cornicis similia. Cætera quæ ad insitionem, & reliquam eius arboris descriptionem spectant, ex bonis authoribus habeto. Nos omnia referre non possumus.

Caprificus, inquit Plinius lib. 15. cap. 19, è syluestriũ

genere ficus est, nunquam maturescens. Erinos à Græcis vocata, quòd in Erineo Thessaliæ oppido primùm apparuerit, vt Phocioni placet. Longe validior est quàm ficus, & nodosior: prouenítque è ficariis granis, quæ Græci κεγχραμίδας vocant.

Sed & caprificari dicũtur arbores fici (inquit Palladius) cum suspendũtur fici ex caprifico, lino velut ferro pertusi. si hoc desit, abrotoni virga suspenditur: aut callum quod in vlmi foliis inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur: vel truncus arboris quo loco turget scarificandus est, vt possit humor effluere. hoc quidem nostris caprificatio, à Græcis erinasmos siue sycasmos appellatur.

Ficus AEgyptia Athenæo, Theophrasto morus AEgyptia, Celsus morosycon aliquando etiam sycaminon appellat: Dioscorides & Galenus sycomorũ. Mistæ naturæ arbor, quo modo si ex ficu & moro arborem feras: amplissima quidẽ, ficus similitudine, largo succo, foliis moro quamproximis: cui etiã magnitudine & conspectu proxima est. In Alexandria (inquit Galenus lib. 2. Alimentorũ) sycomori plantam vnà cum fructu prospexi, quæ paruiæ candidǽque ficui persimilis est. Nulla hic fructus acritudine constat, perexiguæ dulcedinis particeps, facultate ad humidius frigidiúsque nõnihil declinat, veluti mora. Quinimo inter mora & ficus, hunc non temerè medium quis ponat, atque hinc mihi nomen inuenisse videtur. Deridiculi nãque sunt, qui ex eo fructũ hunc sycomorum appellatum dictitant, quòd paruis ficubus assimiletur. Hactenus Galenus. Itaque neque ii qui sycomoron, quasi ficum fatuam: neque ii qui quasi paruam ficum dictam putant, recte commen-

tati ſunt: quando & ipſa ratio iudicet fructum medii cuiuſdam eſſe ſaporis inter morum & ficum, & ipſa arbor moro cōueniat, cum ficus gerat: quos quidē non è ramis dependêre videas, queadmodū in reliquis arboribus, ſed ex ipſo arboris caudice. Naſcitur (inquit Dioſcorides) plurimum hæc arbor in Caria Rhodo, locíſque non multi tritici feracibus, vbi prouentu fœcūdo iuuamentum adfert, cum annonæ caritas premit. hodie tamen Rhodo familiaris eſſe deſiit. Tradit autem Vlpianus hanc arborem in Niloticis aggeribus eſſe frequentem, grauitérque in eos animaduerti qui ſycomorum exciderunt. Viſa eſt nobis ſycomorus Pariſiis in horto Gotofredi cuiuſdam pharmacopolæ, diligentiſſimi herbarum & arborum, quæ apud nos rariores ſunt, indagatoris & cultoris: vt ſua diligentia multis in hac re profuerit, qui id vnum deſyderabant. Vnde non mediocri laude dignus videtur.

Sycomoro ſimilis eſt, inquit Barbarus, quæ vocatur Cypria ficus, in Creta: nam & ipſa trunco pomū fert, & ramis, cum in craſſitudinem adoleuere. diſtat autē à priore, quòd germina emittit ſine vllis foliis, radiculæ ſimilia, cui fructus quaſi cuſpidis acceſſu præpilatur, quoties germinat, nempe quater: ſuóſque groſſos non perficit, niſi immaturi pomi plaga emiſſo lacte. Arbor eſt, pópuli albæ caudice magno, folio vlmi, pomo magnitudine pruni, ficus dulcedine, groſſorum callo: fructus quaternos fundit, toties & germinat. Plura ex Ruellii commentariis.

Ficus pelagica in mari naſcitur ſine folio, nec magnitudine præſtanti, cortice puniceo.

Ficus aliud genus (inquit Barbarus) pomum ſuper

folii dorsum ferentis, circa Idam ostenditur, & ob id opisthocarpion vocatum, Idæi cognomine. Ramosa, leuis, enodísque, superius comosa in orbem. Color folio & cortici liuens ac viridis: folium tiliæ per omnia, sed molle: flos mespilaceus, & cũ mespilo erumpens: ficus rubra, magnitudine oliuæ, rotundior, sapore mespili, Alexandrinam vocant.

Ficum Indicam Onesecritus apud Strabonem celebrat. Arbor est (inquit Barbarus) fronde superna luxurians, decora specie fornicatóque ambitu lasciuiens, & pulchrè sepes hortorum aut arbustorũ opacãs, & quasi vallo muniens: foliorum latitudo Amazonicæ peltæ habet effigiem: ea causa fructum integens crescere prohibet, rarúsque est fructus, nec ferè ciceris magnitudinem excedens, ficus similitudine atque sapore, cũ per folia solibus excoquitur. Parcè admodum pro magnitudinis gestiente desyderio fructificat. Gignitúrque circa Acesinam maxime amnẽ. Plura ex ipso authore petito. Nunc ad fructus veniendum.

Sed & hîc satius est de pala arbore dicere, quando ficuum Indicarum forma fert fructum.

Pala igitur, arbor est Indica, ostentosæ magnitudinis, folio longitudine trium cubitorũ, duorum latitudine, nec absimili pennis struthiocamelorũ, quibus conos bellicos adornant. Pomũ ex cortice exit, Indicæ ficus specie: cæterum longe maius, & omnino suauius: vt quo gymnosophistæ viuant, vno quaternos satiãte. huic autem pomo nomen est arienæ. Veniamus ad ficus.

FRVCTVS ficorum arborum, fici etiam appellantur, sed alia declinatione: quemadmodum probè

G.i.

Valla libro eleg.primo descripsit. Itaque nunc ad eorum genera.

Grossuli siue grossi, Græcis olynthi, proprie dicũtur ficus primitiuæ, aut, vt vult Macrobius, nũquam maturescentes. Colum.lib.5.cap.10, Si voles ficum, quanuis non maturam, seram facere: tum grossulos, priorémve fructum decutito. Nonnulli autem(inquit Barbarus) sic distinguunt, vt ficus primò sit olynthos, deinde pheiex, postea cycon, postremo ischas: nam ischades, aridæ fici sunt, quemadmodum & carycæ, Figues de caresme. Inuenias tamen apud Græcos ischadas recentes & veteres quoque ficus vocari.

Ficuum quædam à colore nomen habent, vt albæ: quales sunt serinæ omnium delicatiores, vnde cognomẽ etiam habuerant, nostris Massiliensibus fortè cõferendæ: sunt & quæ nostris albiceratæ vocantur, etiam albæ: nigræ verò cum messe maturescentes & vindemia, quæ serotinæ appellatæ sunt, & duricoriæ Macrobio, à corio duro. Huius generis sunt & præcoces quædã nigræ, quales sunt Tiburtinæ & Rhodiæ. Præcoces autẽ à Græcis prodromi appellãtur, hoc est præcoquæ & præcurrentes, quales sunt quæ ex Laconico ficorũ genere producuntur. Plinius lib.16.cap.26, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocãt. Purpureas verò ficus fert AEgyptia arbor. Sũt & Lydiæ purpureæ, de quib9 suprá.

Infinita sunt alia ficuum nomina ab inuẽtoribus, patriis, & forma, petita. quæ qui diligẽtius scire volet, habeat in promptu Plinii locum, & Hermolai commentaria.

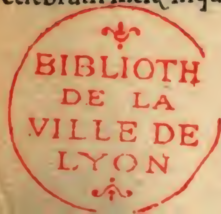
Vnum hoc addã præterea, puerorum causa, folli-

culos ficuũ à Græcis appellari γρᾶιας, à Latinis gru mas: ſemina autem & minuta grana, quæ in ipſis cõtinentur, iidem Græci κεγχραμίδας vocãt. Ficorum autem decoctum plerique, inquit Paulus, Siræum appellauere, cui & defruto quoque nomẽ eſt. Hactenus de ficis. Nunc ad palmas.

PALMETVM.

Palmetum locus dicitur palmis arboribus vtilitatis & fructuum gratia cõſitus: quemadmodum & oliuetum. Poſt vites enim & oleã proxima erat antiquis palmæ nobilitas. fertiles agri, in Arabia (inquit Plinius) palmetis & arbuſtis. Nam noſtræ regioni palmæ familiares non ſunt, ſed potius Iudææ, Cyrenaicæ, Africæ, AEgypto, Cypro, Syriæ, Seleuciæ & Aſſyriæ. In Gallia autem & Italia, certe palma ſterilis eſt. Palmetum tamen hoc loco ſubiecimus, quòd antiqui plurimam eius mentionem faciant: & fructus palmarum in frequentiſſimo ſint apud nos vſu: tum etiam magis quòd pulcherrima nobis viſa eſt palmarum differentiæ explicatio: & digniſſima quæ vel eruditis proponatur, nedum iuuenculis noſtris.

PALMA, Græcis phœnix, Vne palme, ou dattier. arbor eſt tereti ac procero trũco, punicei coloris, corticum orbibus gradatim ſcanſilibus. Ramos à cacumine tantùm ſpargit, inter quos (non autẽ inter folia quemadmodũ in cæteris arboribus) pomum ineſt palmitibus racemoſum: fructus enim naturæ eſt vuæ atque pomi, de quo poſtea dicemus. Folio eſt arundinaceo, duplici, ſatis ad gladioli frondem accedente, niſi minus eſſet, & tenuius. In palmarum cacumine cerebrum ineſt (inquit Theophraſtus) quod Dioſco-

rides medullam vocat. Dulcis medulla (inquit Plinius) in palmarum cacumine, quod cerebrum appellant.

Palmam duplicem fecerunt antiqui. Marem, quã tantum florere quidam putant, & id in palmite. Fœminã, quæ citra florem germinat, & statim fructus oblongos à semine suo ostendit.

Oxyphœnix autem, syluestris est palma, fronde saligna virẽs: pomo pruni, osse duro, nucleo intus exili, carne foris copiosa, colore è nigro in luteum languescente. de quo fructu statim agemus.

Aliud ab ea genus est, quam Theophrastus chamæriphen appellat, hoc est abiectã & repentem humi palmã, in Creta & Sicilia copiosam, folio latiore atque molli, ad vitilia vtilissimo: Romanum vulgus ciphilionem vocat, mercatu eius frequẽti: aliqui palmidium, Hispani margilion.

Chamæzelon Dioscorides vocat pumilam aliam palmam, fruticantem, ramis cubitalibus, folio latiore & molli, quo Itali sportulas tegetes, & capitis vmbellas ingeniose contexunt, pomo rotundo, sed maiore quàm mali amplitudine, cycas vocant. ab radicibus succisa repullulat. ego putarim eãdem penitus esse cum superiore.

Longe diuersa ab iis quam pelagicam Plinius vocat, fruticum generis, in alto nascens, fronde corrosa, breui caudice, virgis rectis, parte ima nõ in orbẽ, sed in latitudinem sigillatim ambientibus, continẽti serie, aliquando tamen interrupta.

Palma autem, quam modo elaten, modo spathen appellant: inuolucrum est fructus e palma prodeũtis (inquit Dioscorides) vnguento nascens, quo spissa-

menti loco ad domandum oleum vnguentarii vtuntur. Elaton autem Galenus tenellum palmæ germen intelligit.

FRVCTVS palmæ, Græcis phœnices dicuntur, vnde compositio diaphœnicon apud pharmacopolas: Latini palmulas, vulgus dactylos appellat Des dattes, alii ficus regias nominãt. Sunt autem hi fructus colore varii: quidam enim candidi, quidam nigri, alii herbacei coloris, alii purpurei conspiciuntur. Cæterum omnes, formã habent oblongam, substantiam carnosam, intus osseam, è palmarum ramis racematim dependent.

Caryotas palmulas antiqui plurimum celebrarũt: à caro, hoc est veterno, quòd manducatæ vel expressæ, & contusæ in liquorem, atque epotæ, carum inducant, & capiti sint iniquæ. Huiusmodi enim palmulæ inter cæteras, cibo præcipue celebrãtur, & vberrimo succo: ex quibus Orienti vina fiunt, capiti (vt diximus) iniqua, vnde pomo nomen. Ex his acetum, mel & farina etiam fiunt.

Nicolai palmulæ, vnum caryotarum genus est: ab Augusto ita primùm nominatæ, in honorem Nicolai peripatetici philosophi, crebrò eas ad illum missitantis, vt inquit Athenæus.

Alterum genus caryotarũ, adelphides Græcis, hoc est sorores vocãtur, quòd minus sint speciosæ, quàm caryotæ, sed tamen earundem sapore & suauitate, aut saltem proxima.

Pateton Græci vocãt tertium caryotarum genus, ob id quòd omnino liquore madidum sit, rumpente se pomo in ipsa parente, calcato simile.

Eunuchos palmulas appellari scribit Aristoteles

in libro de ſtirpibus, quaſi teſticulares & ſpadonias quas alii enorchos vocant.

Margarides palmulas vocat Plinius quæ breues ſunt, candidæ, rotūdæ, acinis quàm balanis ſimiliores: quare à margaritis nomen accepere. Creſcunt hæ (inquit ille) in orbe meridiano: & quidem vna ſolum arbore in Chora, vna & Syagrorum.

Palmulæ Thebaides appellatæ, in totum arentes ſunt, quemadmodū & arabicæ, macro corpore exiles, & vapore aſſiduo: cruſta quàm cute verius obductæ.

Phœnicobalanos Dioſcorides appellat palmulas quæ ſolibus coquendæ relictæ aliquando matureſcunt.

Syluestris porrò palmæ fructus exiſtimãtur ii eſſe à recentioribus (inquit Ruellius) quos officinæ tamarindos vocant, & nōnulli à ſaporis acore oxyphœnicas. algentis ſunt naturæ: quapropter hodie in medicinæ vſum veniunt ad bilem flauam expurgandam.

De palmis ſatis diximus: veniamus ad mororum ordinem.

MORORVM ORDO.

Morum arborem Græci ſycamineam & ſyceam, & ſycen, Media Comœdia (inquit Barbarus) ſycaminon vocat & pomum & arborem: ſed pomum neutro, arborem maſculino genere: vt apud Iulium Pollucem notatum legitur. Hippocrates interdum ipſam arborem ſycen, interdum moreon appellat. Galli vulgo Vng meurier: cuius deſcriptionem longiorem in tam vulgari nobilitate, non eſt opus hoc

loco inſerere.flos ei vitiginei modo lanugineus: fructui toti, nec poſtremis tãtum inſidens, in mediis inculcatus: nec ſingulas partes ambit, fallens interdum propter lanuginem, vt concerni nequeat. Cæterum mororum foliis Itali atque adeò Galli bombyces enutriunt, ſericeam illam texturam, quam vulgo ſetam vocamus, conficientes. huiuſcemodi enim foliis præſertim tenuioribus, & ex ipſius arboris cacumine deſumptis ſummopere delectantur: qui vbi per aliquot dies depaſti ſunt, vt iam per totum corpus pellucere videantur, ac cibum faſtidire, & ſuper ipſis foliis fila quædã capite eleuato producere: tum corniculis ex charta nitidiore concinnatis impoſiti, ſeſe ſua textura inuoluũt atque implicãt, vt iam amplius non appareant, niſi poſt aliquot dies aqua tepida filo retexto, & arte diligenti explicato. Quod vbi factum eſt, iam non amplius apparent vermiculi, ſed veluti corpus quoddam informe, oblongum, ruffum, & theca turbinata, ac circulis quibuſdam diſtincta, conuolutum: quibus motus quidam viuentis intus animalis ſentitur. Tum demum ad ſolem poſiti vermiculi, tandem rugoſam tunicam exuunt, & veluti in quoſdam papiliones commutantur: qui inter ſe more ſuo commixti, infinitas ouorum myriades generant, ac ſuper chartis aut foliis huiuſcemodi oua tenaciſſime inſerunt: quæ primum flaua, deinde verò anno poſtero, & vere nouo ad ſolem poſita nigreſcere vidẽtur: ex quibus nigerrimi primùm vermiculi prodeunt, qui poſtea foliorum paſtu albicantes conſpiciuntur. Atque hæc quidem nos aliàs per ætatis delicias, & iuuentutis noſtræ crepũdia ſumus experti. Sed ad rem.

FRVCTVS mororum cartilagineus, ſtatim ab ortu candidus, cũ pubeſcit, rubet: vbi maturuit, ater eſt. Sic & ſuccus eius euariat, primùm enim acerbus & aquoſus, mox lenior & lentè rubens, deinde verò vinoſus, ſanguineo colore manus inficiens. Sycaminon Græci pomum ipſum vocant: Galli vulgò Des meures.

Atque hæc tantum mihi videntur pueris dicenda ſuper hac re: nam quæ ſuperſunt mororũ genera, in rubis creſcere ſolita (vnde Virgilius ait, Hærentia mora rubetis) ea fuſiſſimè in Hortuli noſtri ſepibus explicauimus, vt iam alia explicatione egere non videantur. Præterea, quemadmodum ſæpe diximus, plura qui volet, deſumat ex Ruellio. Iam verò ad nucum differentias veniamus. Nam caſtaneas in Syluam aſſeruabimus, quando ſunt ex glãdium genere.

NVCVM ORDINES AC DIFFERENTIAE.

Iuglans, dicta nux, arbor nobis vulgatiſſima & frequens, quaſi Iouis glans literis interciſis, ſiue quaſi dios balanos, pro diu glans: quanquã dios balanos caſtaneã Dioſcoridi ſignificet: de qua in Sylua ſuo loco dicturi ſumus. vel potius à iuuãdo dicta, vt quidã interpretãtur: Græcis caryon baſilicon vocata eſt, id eſt regia nux. Interdũ Perſica Euboicáque: Gallis noierus, Vng noyer. Sed caryon à Græcis dicta, à capitis grauedine, quæ caros Græcis, Latinis veternum appellatur: nam & arborum ipſarum foliorúmque vires in cerebrum penetrant, hócque in cibis earum nuclei, præſertim ſicci minori momento faciunt,

Dicta quoque regia, quod eam reges è Perside trãstulerunt: qua etiam ratione persicæ nuces appellatæ. Arbor est notior quàm vt repræsentari longa interpretatione debeat. Itaque ad alias differentias venien dum prius, quàm fructus enumeremus.

Nux auellana, prius abellina, inquit Plinius, patrio nomine vocata, ab Abella oppido, vnde primùm allata, qua etiam ferè ratione appellata est nux pontica: eadem est arbor quæ & corylus: vnde coryletum, locus dicitur nucibus auellanis, & corylis consitus, vulgò Vne couldroye: & frutex ipse, Vng couldre: quibus fruticum generibus scatet nostra Gallia. Itaque descriptione longiori non eget. Alia autem nomina, in declaratione fructus, hoc est ipsius nucis, aperiemus.

Nux Græca, ea est quæ & amygdalus arbor dicitur, siue nux amygdala: quod Columellæ & Plinii locis collatis facilè colligitur. Cato has nuces certè Græcas nominauit: quare non ab re venit in dubiũ, an hæc arbor fuerit in Italia eius ætate. Quidam tamen eas in iuglandium genere seruant: omnes quoque Thasias nuces appellari volunt. Cæterum amygdalam siue amygdalum (nam vtrunque pro arbore dixit Plinius) ideo Græcis nominari testis est Herodianus Alexandrinus, quòd post viride putamen, fructus ipse multos scarificatus ostendat, & in rimulas dehiscat, quas Græci amychas vocant. Nomen Græcum hodie apud nos retinet: sed paulùm vulgus declinauit, amandas vocãs, Des amandes: & arborem ipsam, Vng amandier: cuius descriptionem petito ex Ruellio.

Macer, quidam recentiores vocant corticem arbo-

ris magnæ, quæ ex India conuehitur: vnde & xylomacer eiusdem arboris lignũ vocauit Plinius. Qualis autem hæc fuerit arbor, incompertum habuit. Nonnulli diuinarũt esse eius arboris lignum & corticem, quæ nuces odoratas fert: alii verò potius odoratæ illius nucis, quam caryon myristicon, id est vnguentariam nucem, nominant, corticem esse dixerunt (inter quos est doctissimus ille Manardus, rei medicæ peritissimus) qui in officinis sæpe ipsam nucem conuestire visus est. Nucis autem huius, quam myristicam, id est vnguẽtariam, vel moschatam, aut odoratam appellari quotidie audimus, arbos vulgari persicæ (inquit Ruellius) similis traditur: roseo flore, & nuce, quã proxime in fructibus declarabimus: eiusdem propè effectus, cuius & caryophyllon.

Est & palma quædam Indica, præmagnas ac pingues nuces ferens, quas nuces Indicas recentioribus appellari, Græcis carya Indica, quotidie audio: cuius oleum butyro præfertur succi bonitate. huius etiam veteres meminerunt. Nunc ad fructus.

FRVCTVS regiarum nucum varii sunt, variisque particulis obtecti & cõmuniti, quas omnes Plinius propriis suis vocabulis explicat. Vnde puluinatũ nucis calycẽ vulgus appellare poterit, L'escaille d'une noix: quòd in puluini quandam veluti formam factus sit. putamen deinde ligneum nucis, id erit quod vulgus vocat, La coquille de la noix. Postea autem qui subsequitur nucleus, quódque tenerum & gustu optimum in nucis duobus putaminibus, bifidis veluti carinis opertum comprehenditur: id est quod vulgo vocatum est, Le cerneau. Vnde etiam nucleum acini vocat Plinius libro 23. cap. 1, quod vulgo pi-

pinum vocamus, Le pepin. Nucleorum autem (inquit idem) in nuce quadripartita diſtinctio, lignea intercurſante membrana. diſtinctionum autem illarum quanlibet partem vulgus coxam appellat, La cuiſſe dune noix. Cæterũ proprie ſatis viſus eſt mihi appellaſſe Suetonius ocellatas nuces, pro multis foraminibus diſtinctas: quod in ligneo putamine ſatis apparet. atque hæc puerorum cauſa dicta ſint.

Sola huius pomi generum differentia (inquit Plinius) eſt in putamine duro, fragili, tenui, craſſo, multiloco, ſimplici. Vnde Tarentinarum nucum (quæ à Tarento Neapolitano oppido dictæ ſunt, quòd in eo loco optimæ naſcerentur) duo genera rurſus aliis nominibus diſtincta inueniuntur. aliæ enim à corticis ſiue putaminis mollitie molluſcæ appellatæ ſũt, quòd ex eo genere, hoc eſt ex Tarentinis, molliores ſint, & nudæ cortice, vel molli vel fragili putamine prodeant. Aliæ verò quæ duro ſunt cortice & ampliſſimæ, ac minime rotundæ: à frangendi mora, moraciæ & moracillæ appellatæ. Sunt tamen qui putent Tarentinas propriè de molluſcis intelligi: atque ita dictas à Tarento, quod Sabinorum lingua molle ſignificat: vnde Tarentinos dictos putat Varro: quod & Horatius confirmat, Molle Tarentum appellans: ſic nux Tarentina dicitur, quæ ita mollis eſt, vt attrectata ſtatim frangatur. plura collegit Ruellius. Sunt & Galbæ & Caluæ, & Thaſiæ, & Albenſes nuces antiquis appellatæ: de quibus videto Plinium.

Nucis auellanæ fructus hodie quoque nomen retinet: appellat enim vulgus noſtrũ nuces, quas corylus fert maiores & rotundiores, Des auelines: minores

autem & turbinatiores nuculas, Des noisilles, ou Des noisettes. In Asiam Græciámque venerunt è Ponto, ideóque Ponticæ nuces appellãtur, etiam Heracleoticæ, & leptocarya Græcis dicuntur: Latinis Prænestinæ, à Præneste nobili Italiæ oppido : quas cõditas ollis in terra virides seruari Cato tradit. Has mollis quædam integit barba & calyx summatim fimbriatus : sed putamini nucleı́sque solida rotũditas inest.

Amygdalæ, siue Græcæ nucis origo, in arbore iam dicta est. Fructus (inquit Plinius) gemino protegitur operimento, puluinari primũ calycis, mox lignei putaminis, cui solidus subest nucleus, acriore etiamnũ obductus callo. Cuius duo sunt genera: nempe amarum, & dulce : hoc autem suauius, illud verò salubrius esse creditur.

Amygdala Naxea, ex insula Naxo veteribus Græcis maxime commendabantur. Secundas partes sibi vendicauerãt Cypria, quæ præter morem cæterorum quæ gignuntur alibi, repando cacumine prodeunt. Cætera nomina apud authores intér legendũ reperies. Mirum hoc mihi videtur quòd hæc arbor inter cæteras apud Britannos nullum edere fructũ conspicitur, aut posse illic crescere. Cæterum de noua progenie, quæ ex amygdalo seu nuce Græca & Persico inuisa prioribus seculis exorta est, dictum est à nobis satis in malo persica. Quo etiam in loco de nucepersica arbore & fructu, quem persiconucem, siue potius curtato nomine pesconucẽ vulgus vocat, abundè tractauimus.

Moschocaryon, quod & moschocarydion Græcis dicitur recẽtioribus, India mittit (inquit Ruellius:) nos ea imitatione nucem moschatam nominamus,

Noix muſcade, ou noix muguette. Ea membranoſo primũ veſtitur calyce, foliato, fiſſili, per extrema fimbriato, flaueſcẽte: mox lignoſo tegitur putamine, fragili: cui cõpactilis ſubeſt globus nuclei vice, abvmbilico læuibus quaſi ſtriis extrorſũ virgatus, fungoſo corpore, cæterarum nucũ more minimè cauernoſo: ſed coalitu intus rariore, intercurſantibus venis rubris, candicantibus interueniis. Tota dum recẽs eſt, ſucco pingui & oleoſo madet, ſic vt in vnguentũ exteri poſſit: vnde multis myrepſica, id eſt vnguẽtaria nux dici cœpit: & ſi pungatur aculeo, aliquid remittit humoris. Ea iucundiſſimũ ſpirat odorẽ, ita vt cum cinnamomo de odoris ſuauitate certet. Aetius caryon aromaticũ, id eſt odoratã nucem vocat. Iam in ganeã & culinas deſcendit, vt opſonia ſuo ſapore cõdiat, nullúmq; temerè cõdimentũ ſine hac moſchata nucula ſtruitur. Hæc omnia ferè ex Ruellii cõmentariis.

Caueto autem, ne cum quibuſdã putes eandẽ eſſe moſchatam, vel vnguentariã nucẽ cum balano myrepſica, hoc eſt glande vnguentaria: fructus enim eſt arboris magnæ, non rectæ, ſed cõtortæ, folia habẽtis myrto ſimilia, quã Theophraſt9 à fructu balanũ quaſi glandẽ appellauit: Alii ægyptiã palmã, alii adipſon: de qua, vnà cũ ſuo fructu, in Sylua abunde dicemus.

Nucis Indicæ fructus vulgò vocatur, Noix D'inde: cuiuſmodi plures ex officinarũ oſtiis depẽdere apud ſeplaſiarios conſpiciũtur. Globum prægrandẽ gerũt, circinatæ rotunditatis, inuolucris intectũ, calloſo primùm herbaceóq; cortice, intus villoſo, tenui tunica exteriuſ veſtiente: qua extrita, ſolutus in capillamẽta fatiſcit, capaci ſubtus orbe, duro, lignoſo: triplici foramine, concauo anfractu, grandi, nullis loculamẽtis

interſtincto:dulci intus, cum recẽs eſt, liquore: nucleõ molli, cãdido, carnoſo: cum inueterauit, cartilaginoſo. Ruell. Cæterũ nucis Indicæ nucleo matronas Venetas nobiliores vti ſolitas audiuimus, vt pinguiores & ſaginatiores ſuis viris appareant.

Reſtat pinea nux deſcribenda, de qua cum ſua arbore, in Sylua tractabimus.

PISTACIA etiam in nucum genere habentur: quæ L. Vitellus cenſor (inquit Plinius) in Italiã primus intulit è Syria. Nam ea in Syria propriè etiã hodie naſcũtur, & inde aduehuntur: creſcunt in arbore omnino nuda præterquã ramorũ cacuminibus. Hæc enim comãtur dẽſiore folio, anguſto & ſubruffo, ex ſurculis dependẽtibus, pineæ nucis ſimilitudine. Arbor eſt (inquit Barbarus) folio maiore quàm lẽtiſci, in ordinem vtrinq; diſpoſito, diſtenſioribus frondiũ interuallis. Marẽ in hoc genere accipiũt, cui ſub corio velut oſſei longiores latere videntur teſticuli. Huiuſcemodi arborẽ vidiſſe memini Venetiis, permultis in locis: itẽ etiã Pariſiis in æde diuæ Mariæ ſacra: atq; adeò in horto Renati Bellaii Cenomanẽſis epiſcopi, nunquã ſatis in herbarũ & arborũ rariorũ cultura laudati: ac ſuprà quàm dici poſſit, eius rei ſtudioſi: quo nomine haud paruã cõmoditatẽ attulit noſtris hominibus, quibus hactenus nõ ſolum meliorũ quarundã herbarum cultura & forma, ſed etiã ipſarum vera nomina fuerant prorſus incognita. Porrò piſtacia Nicander Colophonius pſittacia vocauit, & alius Nicãder piliſtacia: ſunt etiã qui liſtacia: vulgus pharmacopolarũ barbarè vocat fiſtica, vel fiſticorũ grana, Venetis atq; adeò Italis communia, & poſt cibos in vltimis menſis expetita auellanarum loco.

Hæc sunt quæ iuuenibus nostris bonarum literarũ studiosis pollicebamur, quæq; nostra (qualis esse potuit) diligentia, & doctorum virorũ imitatione efficere potuit. Neq; verò id nobis attribui à quoquã desyderamus, quòd hæc inuenerim⁹, quòd etiam priores descripserimus: nam & hæc omnia iampridẽ ab eruditissimis authoribus tractata fuerãt: quorũ interpretationi & facilitati, qui deinde nostra ætate subsecuti sunt literatiores viri dederũt operã: inter quos Ruellius noster adscribendus venit, totius Galliæ in huius rei cognitione facile princeps. Ille vero, doctis & eruditis, doctè & eruditè scripsit: nos autẽ rudibus & puerulis, rudi Minerua, & quæ ipsos adhuc rudes maxime decebat. Erant enim obscuriora quædã facilius explicãda, facili etiã ordine describẽda. Atq; hæc quidẽ si minus placebunt delicatioribus & morosis quibusdã ingeniis, sciãt nos sibi nõ dedisse operã: sed si nostris iuuẽculis grata erunt (vt sanè esse poterũt) futurum est vt post Arbustũ, Vinetum ac Syluã, etiã Pratum: & si fieri poterit, Agrum excultũ habeant. Quæ nisi puerorũ studiis vtilissima esse crederemus, nunquam bonas horas in hisce puerilibus negotiis consumere, induceremus in animum.

Diuertendum est nunc ad seminarii culturã, & arborum in eo sationẽ atq; insitionẽ. Quæ disceptatio ob id à nobis Seminario nostro subiũcta est, ne fortassis earũ rerũ quas priori sermone attigeramus, omnino rudes atq; ignari videremur. Parũ enim est arbores varias attigisse atq; enumerasse, nisi quo pacto serendæ ac disponendæ sint intelligamus.

DE CONSERENDIS ARBORIBVS IN SEMINARIO: DEQVE IIS IN PLANTARIVM TRANSFERENDIS, INSERENDIS, ATQVE EXCOLENDIS LIBELLVS.

MINIMVM esse existimabunt agriculturæ studiosi, Seminariũ vidisse, eiúsque rudem quandam formulam sibi ante conspectum fuisse oblatam: nisi & quo pacto id excoli debeat, & quam operam ac diligentiam expostulet, eadẽ opera intelligant. Hoc nimirum ingenuis quibusdã animis innatum ac commune esse solet, vt non oculos modo, verum etiam mentem reficere cupiant iis rebus, quæ quotidie eorum oculis obiiciuntur. Pascit quidem oculos mira rerum ac colorum in hortis varietas: mens verò tũ demũ reficitur, cũ intelligimus & qua ratione proueniãt in hortis ac plãtariis semina, & quam curam ac diligẽtiam expostulent. Quid autem existimari debet in homine præstantius earũ rerũ integra atque absoluta cognitione, quas videt, quæque sibi quotidie proponuntur? Nam si homo nulla præterea ducitur oblectatione, quàm ipso visu, & colorum varietatis admiratione: quid in hoc à brutis animalibus differt? Etenim ipsas quoque belluas, rationis expertes, vario colorum admiratione duci certissimum est. Itaque ne etiam nos quiddam huiusmodi peculiare cũ reliquis animãtibus habere videamur, quòd nihil præter colores admiremur: aduertendum est nunquid animum quoque reficere poterimus earum rerum cognitione, quæ ad seminaria facienda ac disponenda, arborúmque culturã,

fossionem, & insitionem pertinent. Dicemus igitur primùm de seminarii fossione, seminum electione, & transplantatione: deinde verò, quam culturam desyderent arbores iuniores, in pastino aut plantario positæ: postmodum, quo pacto inseri, inoculari, & emplastrari debeant: & quibus arboribus commodè id fiat. Denique, iam enatarum arborum culturam, & in excolendo diligentiam explicabimus: vt tandem ad fructuum conseruationem sermo recidat. In quo describendo, siquid erit ab antiquis rei rusticæ scriptoribus in rem nostram probè & eleganter dictum, id quidem audacter desumemus: quorũ sententiæ postea quicquid à nostris agricolis etiam hodie rectè fieri iudicabimus, quódque ipsi aliquando tum ex Egidio Valerio socero, agriculturæ in primis studioso, tum ex aliis permultis insitoriam artẽ gnauiter expertis didicimus: id antiquorum sententiæ subnectere non verebimur.

QVOD SOLVM SEMINARIIS ELIGENDVM, ET QVO MODO ID EXCOLENDVM.

Seminarium primo loco vocabimus (vt iam suo loco dictum est) quod vulgus nostrum appellat Pepiniere, nempe locum seminibus arborum suscipiendis destinatum atque dispositum. Eius verò solum, quod nostri vocãt Gueret, eligere oportet optimum, & longo antea tempore dispositum, præparatum atque excultum: matrem arborum vocat Plinius, quã minus indulgentẽ ipsa nutrice esse oportere, ac debere ait. nutricem autẽ vocat plantariũ, in quod iam enata semina, post aliquot annos transferuntur.

Itaque locum quamoptimũ, & apertissimũ, & stercoratissimum poteris, eligito, & quamsimillimũ terræ, in quã semina iam adulta transferre ac ponere voles. Eum locũ, bipalio vertito, dilapidatóque, & circunsepito maceriis, vel fossis, aut viua sepe (quemadmodum dictũ est in horto) ita vt non solum pecori, sed ne homini quidẽ transitus sit nisi per ostiũ, dum adolescãt semina: nam si prius cacumina manu perfracta, aut à pecore prærosa fuerint quàm adolescãt, in perpetuum corrũpentur. Sit ergo solũ siccũ succosúmque, bipalio subactũ, aduenis inhospitale (inquit Plinius) elapidatũ, munitúmque ad incursũ gallinacei generis: quàminime rimosum, ne penetrans sol exurat fibras. Præparandũ erit, ac fimo cõmiscẽdũ, priore quàm semina cõmittas anno, vt probè terra fimum suscipiat, eóque pinguescat.

SEMINARII DEFOSSI, PRAEPARATIO AD SEMENTEM.

Arborũ quæ cura atque arte hominũ proueniunt, aliæ semine producũtur: aliæ plãtis radicis: aliæ propagine, aut auulsione: aliæ surculo, aut cõsecto & insito arboris trunco. Seminũ itaque sationẽ & culturã primũ docebim9, antequã alias ratione attingam9.

Semẽ arborũ & aliarũ plantarũ serere, naturã nos docuisse certissimũ est: nempe cũ primũ videremus semen ex arbore decidens, cum ipso fructu exceptum terra viuiscere. Ergo semina quæ subacto & præparato solo cõmittere voles (si quidẽ pomorũ aut pyrorũ, aut etiam vuarũ, aut oliuarum erunt) Septembri aut Octobri mense petenda sunt, accipiẽdáq; cũ primũ ex torculario (iam expresso fructuũ succo) prodeũt,

aut paulo poſt, antequam deuaſtentur & corrumpãtur. Accepta ſemina manibus diligenter confricato, & facito vt detergantur bene, & munda ſient.

Soli, in quo ſeminarium facere voles, glebas putres diligenter confringito, ac comminuito: eò ſtercus minimum addito, & conſarrito. Poſt hæc aream facito, æquatam cylindris, aut volgiolis: deinde verò in oblongos puluinos aut porcas pedes quinos latas cõformato: itinera circunquaque efficito, vt ſarculari & ſarriri poſſint ſemina, falcémque experiri, eíque iam à teneris conſueſcere. Caueto autem diligenter, ne dum id facies, ſemina paulatim emergentia pedibus conteras. Terram quam ademeris dum itinera conformabis, cuſtodito, vt ſeminibus ſuperiicias.

SEMINARIA EX VINACEIS ET ACINIS QVO MODO FIERI DEBEANT.

Vinacea, aut pomorum acinos ſuper porcis planis, paululum concauis, ita ſerito, quaſi piſa aut fabas ſereres, aut tanquam linum. Terram aſſeruatam, ſi voles, cribris ſupercernito pollinis craſſitudine, & ſarculo leuiter conuoluito ſemina: caueas interim ne plus æquo commiſceantur.

Sunt qui acinos in torculario electos, & diligenter emundatos, deſiccare ſinant in vmbra, eáque vſque ad brumam adſeruent: poſt brumam deinde ſerant, hoc eſt vere primo, quemadmodum dictum eſt: ſed eo pacto nõ ſunt areolæ vſqueadeo altè effodiendæ, neque tam ſpiſſo ſolo operiendæ: tamen operienda ſunt ſemina poſt ſationem.

Seminibus in terram proiectis, & prima ſarculatione, terræ commixtis, Cato furcis crates imponi

iubet, altitudine hominis, ad ſolem recipiendum, atque integi culmo ad frigora arcenda. Sic pyrorũ malorúmque ſemina bene nutriri aiunt, ſic vuas pineas nuces, ſic cupreſſos ſemine ſatas & ipſas probè educari. Noſtra ætas virgulta ſicca & ſpinas ac rubos ſuperiicere conſueuit, ad aues & gallinas arcendas à ſeminario: paliſque circunſepire ſolet, ad pecoris iniuriam.

Poſt hyemem, ſemina putrefacta cum iam è terra proſiliunt, vnà cum herbis noxiis, tum ſæpius ſarriēda ſunt: ipſæque herbæ eximēdæ ſimul ac naſci cœperint. Nam timendum eſt, ne ſi herbam duram, & iam natu grandiorem vellas, ſemen ſimul euulſeris. Itaque ſarriri ſæpius debent ſemina, crebróque exherbari, ne præter alia vitia, verminoſa fiant.

Annicula ſemina, & iam fruticātia, ſupputari debent, vt diſcant falcē aſſueſcere: vtque ſuccus in vnũ tantum caudicem prorumpat, validiórque fiat. Hyeme accelerante, eáque iam cœpta, antequam alia germina aut oculos exerere incœperint: tum quidē trāſferenda ſunt in alium locum, quemadmodum mox docebimus.

SEMINARIA EX BACCIS ET PILVLIS

Ita quoque de vlmis, lauris, & cupreſſis faciebant antiqui, quemadmodum paulo antè docebamus. Vlmorum ſeminaria ſic fecerunt. Vlmorum, priuſquam folia veſtirentur, ſemen colligebant: (hoc autem ſamara dicitur) id autem colligēdum erat Martiis Calendis, cũ flaueſcere vlmus incipit: deinde biduo in vmbra ſiccabatur, atque ita ferebatur denſa in

refracto terra, super minutatim cribrata, pollicis crassitudine.pluuiæ si non adiuuarent,rigabantur semina. Post annũ, in vlmaria deferebant ex arearum venis, interuallo pedali in vnãquanque partẽ relicto. Populis eadem ratio fuit semine qua vlmos serendi.

Laurus quam augustã & baccalem vocarunt,baccis serebatur hoc modo.Baccas mẽse Ianuario aquilonis afflatu siccante legebãt,expandebántque raras, ne calefierent aceruo. Quidã fimo ad serendum paratas, alii vrina madefaciunt. Alii in qualo pedibus in profluente deculcabant,donec auferretur cutis. Myrti hoc modo seruntur.

E cupresso fœmina(mas enim nõ gignit)pillulas colligebãt antiqui eodẽ mẽse quo & baccas lauri:eas sole siccabant, donec ruptæ semen emitterent.id vero mẽse Aprili serebant suo more qui suprà dict9 est.

NVCVM IN SEMINARIO PONENDARVM RATIO.

Nuces quoque seminibus seri gaudent,vt ex iis seminaria fieri possint,quorum plantæ deinde transferantur.Sed ex antiquorũ præceptis, cauendum est vt amygdala in argilla molli serãtur,eo enim solo gaudent : in pingui & humida terra moriuntur ac sterilescunt:durã calidámque terrã amant.Ternæ simul serendæ,trianguli ratione, palmo inter se distantes, sed eligendæ falcatæ quammaxime, & è nouella: fimóque diluto per triduũ macerãdæ:aut pridie quàm serantur,aqua mulsa denis diebus adaquandę,donec grandescãt.Hoc in amygdalis serendis antiqui Græci,atque adeò Romani obseruarunt, quòd eorũ solũ satis infœlix esset ad ea producenda.

Nuces iuglandes, porrectæ feruntur, cõmiſſuris iacentibus. Pineæ, nucleis ſeptenis, fere in ollas perforatas additis: aut vt laurus, baccis ſeritur pinea.

SATIO NVCLEORVM IN SEMINARIO.

Arbores nucleis procreatæ, nucleis etiam ſeri debent in ſeminario: quemadmodum erũt oliuæ, ceraſia, pruna, & id genus cætera. Itaque nucleos ex fructibus quos optimos comederis, aſſeruare licebit, & in vmbra per aliquot dies reſiccare, ne ſolẽ paulo vehementiorẽ patiãtur, néve ab ipſo ſole corrumpãtur.

Nuclei, poſt autumnũ, ſtatim hyemis initio erunt cõſerendi, vt per hyemẽ in terra aſſeruẽtur, & calore int⁹ retruſo nutriãtur: ac deinde cõfringãtur, & vere nouo ꝓſiliat è terra germen. Alioqui periculũ eſt ne quos nucleos, ſtatim vbi fruct⁹ comederis, ꝓtinus cõ ſeras, eos ante hyemẽ enaſci cõſpicias, & per hyemis frigora corrũpi. At ſi poſt hyemẽ, cõſerẽdos nucleos diſtuleris, vel ꝓpter negligentiã, vel quia nõ licuerit per tẽporis opportunitatem, lacte macerari per quatuor, aut eo amplius, dies iubebis, atque ita conſeres.

Stercoratũ & altiſſime effoſſum, ac diligentiſſime ſubactũ eſſe oportet ſolũ, in quo nucleos cõſeras, neque tribus digitis alti⁹ effodias in terra, efficitóq; vt ſemipede diſtet abinuicẽ. Quos voles eodẽ loco permanere in quo cõſeueris, eos nũquam ſolos ſerito, ſed facito vt quinos ſeras: cúmque iã ſuccreuerint, quem ex nucleis lætiorem videbis, eum in ſeminario relinquito, alios in plantarium tranſferto.

Sũt nuclei, quos ſi in optimo ſolo primũ cõſeueris, eóque elaborato, & ad ſolem meridianum expoſito, propè ſimiles fructus adferant iis à quibus exeunt:

neque alia præterea indigent translatione. Eius generis sunt amygdala, iuglandes, persica, armeniaca, castaneæ: denique verò syluarum omne genus. Alioqui si ĩ vmbrosis hortis, aut agris huiusmodi nucleos conseras, quibus neque solis, neque aeris, aut terræ eadem fuerit libertas, fortassis æque magnos atque spectabiles adferent fructus, sed non æque dulces, aut amœnos gustu, quem ex soli bonitate, solísq; conspectu proficisci certissimum est.

Pineos nucleos si cõserere voles, eos Martio mense conserito, aut vbi ex arbore deciderint nuces. oco gaudent optime defosso, pingui, & aprico solo. Nam ex eo loco in quo primùm sati fuerint, eximendi non erunt. neque enim, nisi ægerrime, translationem patiuntur: aut si id quidem, cauendum est imprimis ne radicem crassiorem & præcipuam offendas.

PLANTARIA QVO MODO FACIENDA, TRANSFERENDIS EX SEMINARIO NOVELLIS IDONEA.

Plantaria iure vocabimus ea quæ vulgus nostrum appellat Bastardieres, ipso vocabulo rẽ ipsam enunciante: nẽpe quòd illuc plãtæ ex seminibus, & in seminario natæ illuc transferãtur. Natura etiã plantaria demonstrauit (ait Plinius) ex multarum arborũ radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre quas enecet. Itaque semina prius nutrici dantur: nõ enim moris est statim in sua locari: sed vbi ĩ seminariis adoleuerint, iterũ aliò migrãt. Qui transitus mirum in modũ mitigat syluestres arbores: fiunt enim translatione folia latiora, & fructus vberiores atque ampliores. Nam quæ ex seminibus aut acinis in se-

minario proiectis naſcuntur arbores,eæ, quos fruct⁹ gerunt,nunquam ſimiles videntur iis,à quibus acini deſumpti ſunt, quapropter tranſlatione mitiores fiunt:ſed nunquam tamen vſquequaque ſimiles niſi poſt tranſlationem inſeras.

Plantarium in quod annicula,aut bima transferre voles ſemina (nam maiora transferre non licet) eodem pacto excultum eſſe debet, quo & ſeminarium docuimus. Optimúmque fuerit,ante annum id excolere, vt ſolem, pluuiáſque combibant glebæ. Debéntque plãtæ ante omnia,in ſimilẽ tranſferri terrã, aut(ſi fieri poteſt)meliorem.Sitũ quoque loci obſeruare oportet:neq; ex tepidis aut præcocibus locis in frigidos aut ſerotinos,neq; ex iis in illos ſeri debent. Quinetiam ſcrobes ante præfodiẽdæ, quàm ſemina transferas, donec pingui ceſpite obducãtur. Scrobes vulgus noſtrũ vocat Rayons. Poſſunt etiã in eodẽ ſeminarii ſolo,ſed eo iterũ culto,tranſplantari ſemina.

PLANTAE IN SEMINARIO NATAE,QVAM CVRAM DESYDERENT IN TRANSLATIONE.

Ablatis ex ſeminario plãtis,radices omnes abſcindendæ,etiam omnium craſſiſſima: nihílq; relinquẽdum,præter maiora radicum capita,quæ ligno viciniora ſint.Si tria fuerint ſemina,minus ex radicibus erit incidendum.Neque permitti debẽt radices mora inareſcere: terráque circa ipſas (ex authoritate Catonis)fiſtucato ſpiſſanda, plaga quoq; radicis truncatæ,è trunco oblini,fimo & foliis præligari debet.

A ſeptentrionibus vẽto flante, aut ab ea parte cæli,vſque ad exortũ brumalẽ effodiri nõ debent arbo-

res: aut certe nō aduersæ iis ventis radices præbeantur. nam propter id emoriuntur, ignaris causæ agricolis. atque hæc Cato.

Idem ait attinere plurimum, vt in seminibus quæ transferre voles, aëris regionem signes in cortice. Si enim ad meridiē porrecta sint in seminario, meridianā cæli partē signare debes in cortice seminū, vt trāslata in iisdem statuātur locis. quod sane iustum existimauerim. alioqui incommodum est periculúmque imminet ne aquiloniæ meridianis oppositæ solibus findantur, & algeāt meridianæ aquilonibus. Itaque qui arbores anniculas emūt, quas in hortis suis transferre cupiant, diligenter interrogare debent quod solum prius habuerint, & aduersus quem cæli regionē creuerint.

Planta secundum soli naturam, in suo plantario poni, & magis aut minus alte effodi debet. In argilloso aut duro solo, trium cubitorum in quanque partem alte fodere terram oportet. Si locus aquosus sit, lata & profunda ternos pedes scrobs fieri debet. Altius quoque demittantur eæ plantæ, quæ summa tellure gaudent, vt fraxinus & olea. Cæteris satis est si altitudinis pedes ternos effecerint.

Interuallo sesquipedali seri gaudent acini siue nuclei in seminario, ne se mutuò contingant: in plantario autem, interualla ex loci natura sumuntur. Verum de dispositione ipsarum, certum est ex præcepto antiquorum, quincuncialis ordinis rationem nō modo necessariam, sed & perflatu vtilem, & aspectu gratissimam, quocunque modo intueare, in ordinem se porrigente versu. Huiusmodi dispositionem arborum in plātario vulgus nostrum vocat Arbres plan-

tez en eschiquier. quòd eius tabulæ, in qua scachis ludimus, ordines versicolores sint eo pacto dispositi: cuius dispositionis rationē satis iam in Seminarii descriptione docuimus ex nostro Baysio.

Positæ in alieno solo plantæ nouellæ, per annum excoli debent, sarriri: per æstatis siccitatem interdum irrigari, palo fulciri: & herba aut stramento ad palum alligari, vt rectius crescant, nec ventis deturbentur. Paululum nonnunquam ablaqueandæ, vt tamen radices nondum confirmatas non attingas. Pullos & germina quæ produxerint anno primo, falce eximito: vt vnum tantum ex iis quem validiorem videris, relinquas: alios vsque ad truncum erunces. Dum in altum attolluntur, superflua semper eximito germina: quod faciendum erit præsertim Martio & Aprili mensibus. Post quintum aut sextum deinde annum, arbor iam fructum ferre incipiens, & fortassis iam insita, trāsferri aliò apta est. Sed quomodo arborum iam enatarum trāslatio fieri debeat, & quam curam desyderent, quóque tempore, atque aere fieri liceat, postea dicemus, vbi primum de arborum per taleas positione, deinde verò emplastratione & insitione pauca quædam docuerimus.

POSITIO AVT SATIO ARBORVM IN PASTINO PER TALEAS, AVT SVRCVLOS.

Positionem & sationē arborum per taleas, aut surculos, vulgus nostrum vocat Affier. Excogitata autē est hæc ratio ab agricolis, ad celeriorem arborū pro-

uentum. celerius enim quædam arbores taleis satæ proueniunt, quàm nucleis, aut aliis seminibus. veluti sunt oleæ, cerasi, pruni, mori, ficus, mala cotonea, cormi, mala granata. præterea quidam frutices, vt rhamnus, rubus idæus, oxiacantha, corylus: quæ omnia ad hortorum & seminariorũ sepes ornãdas aptissima sunt, de quibus singulatim dicẽdum est, si prius quo pacto ea positio fieri debeat docuerimus.

Satio per taleas fit hoc pacto: Taleæ (vulgus nostrum vocat Siõs) ex arboribus præcidẽdæ, & scissæ, satísq; oblõgæ, & humore copioso intus refertæ, ex arboris ramis, quorũ ortus nõ amplius sit quàm triũ aut quatuor annorum, ab extremo crassiore, quod in terrã defigere voles, ita acuminandæ sunt, vt ab vno latere integrũ corticẽ relinquas: alii ramuli circunquaque adnati, præcidendi sunt. atque ita infigendæ erunt taleæ in solo bene subacto, ad pedis vnius altitudinem. postquam deposueris, terra, pedibus valide conculcanda erit: palúsque ad pedem taleæ infigendus, & vimine ad ipsam alligandus, ne ventorũ impetu, aut alio quouis pacto offendatur.

Ex arboribus adimendæ sunt taleæ per hyemem: nã hoc pacto vberius renascuntur. neque refert quos ramos præcidas: omnes enim æque boni sunt.

OLIVETVM QVO MODO FACIAS.

Olearum satio taleis fit, tũ in seminario primùm, tum verò post trienniũ, aut eo amplius, cũ trãsferri debẽt. Seminariũ olivueto præparetur (ait Columella) cælo libero, terreno modice valido, sed succoso, neq; denso, neq; soluto. Aptissimũ autẽ genus terræ est oleis, cui glarea subest, si superposita creta sabulo di-

uisa est,nõ minus ꝑbabile est solũ,vbi pinguis sabulo est.Sed & dẽsior terra,si viuida & læta est,cõmode recipit hãc arborem. Creta ex toto repudiãda est, magis etiã scaturiginosa, in qua sẽper vligo cõsistit. Inimic⁹ est oleis ager sabulo macer, & nuda glarea.

Olearum taleæ sic eximendæ,& in seminario ponendæ.Ramos nouellos,proceros & nitidos,crassitudine feracissimos ex arboribus adimito . Ex his quàm recentissimas taleas recidito , ita vt ne corticem,aut vllam aliam partem,quàm quæ serra præciderit,lædas.Taleæ deinde sesquipedales terra præcidantur,atque earum plagæ vtraque parte falce leuẽtur,& rubrica notentur:vt sic quemadmodum in arbore steterat ramus,ita parte ima terram, & cacumine cælum spectans deponatur. Nam si inuersa talea mergatur,difficulter comprehende: & cum validius conualuerit,sterilis in perpetuum erit.

Quàm frequẽtissime seminarium primo anno sarriri debet,& sequentibus: cum iam radiculæ conualuerint,rastris excoli. Sed biennio à putatione abstineri , tertio anno singulis seminibus binos ramulos relinqui,& frequenter sarriri seminarium cõueniet. Quarto anno ex duobus ramis infirmior est amputãdus.Sic excultæ quinquennio arbusculæ,habiles trãslationi fiunt.de translatione autem postea dicemus.

MALVS COTONEA, MORVS, FICVS QVO MODO PONANTVR.

Naturale est, cotoneæ malo ,vt talearum satione proueniat.

Morus aliam habet positionis rationẽ,alióque pacto,eóque commodissimo seri potest. Nempe siquã-

do per hyemem magnam morum præcidas, eiúsque truncum aut maiores ramos serra in plures partes conseces, quæ vno tantum pede longiores non sint. Itaque sulcus in optimo & bene subacto solo faciendus erit, & altissime effodiendus, vt partes quas præcideris, rectæ, non deuolutæ, in eo stare possint. Hæ verò sesquipede ab inuicem distantes ponẽdæ erunt, atque ita operiendæ, vt terra ipsos truncos excedat, tres aut amplius digitos. Per æstatem si videbitur, irrigabis, & sarculo diligenter excoles.

Pullos aut nouellas quas videbis ex truncorũ partibus subactis emergere, nũquam incidas, priusquam tres aut quatuor simul emersisse videris. Quos pullos excideris per hyemem, in terram depones eo pacto, quo prius dictum est. Caueto autem ne truncum ipsum subactum auferas: nam iis quotannis nouos tibi surculos suppeditabit.

De ficu ita faciendum erit, quemadmodum etiam de moro. Locum cretosum, & apricum desyderat, pusillum & album, hoc est subuiridem fructum proferentes, quales sunt Marsilianæ nostræ. Reliquæ verò crassiores, & ex purpura nigricantes, stercoratum & crassum locum desyderant.

CORYLVM, CERASVM, PRVNVM, RHAMNVM ET HVIVSMODI FRVTICES VTI CONSERAS.

Coryletum taleis ita seri debet. Pullos è corylis auellanas insignes producentibus sumito, bene viuidos, neque suis germinibus & ramulis viduatos, nisi proceriores fuerint. Eos in terram deprimito, se-

mipede effossam, in loco soli probe exposito. Post tertium aut quartum annum, si lætiores tibi non videantur coryli: infirmiores pullos vsque ad terram incidito, vt alii lætius crescant qui primæ radici viciniores sunt, atque à primis plantis exeunt.

Cerasetum taleis ita conserendum erit in seminario. nam hoc pacto melius proueniunt cerasi, & fructus nobiliores adferunt. Ab arboribus cerasorum procerioribus & antiquioribus, pulli qui iuxta maiorem truncum enascuntur erunt desumendi, præsertim qui lætiores videbũtur, neque prouectiores quàm duorum aut trium annorum: nam tres annos si excesserint, haud ita facile radicem agunt: suis ramis viduandi sunt huiusmodi pulli: quod alioqui iunioribus faciendum non est.

Prunorum seminariũ taleis ita fiat, vt fructus nobiliores producant, atque iis arboribus propemodum similes à quibus desumuntur: quod alioqui non accideret, si nucleis essent consitæ. Ex arboribus igitur nondum insitis, sed optimum fructum producentibus: nouellas è trunco, atque adeò ipsius radice natas, eásque lætiores, neque prouectas, non etiam teneriores præcidito, relictis ramis integris, aut germinibus quæ prius produxerant: deponito in suos sulcos, eo more qui prius dictus est in aliis arboribus.

Rhamni vtriusque speciei, rubi, oxiacanthæ, & id genus cæteri frutices, eo pacto seruntur ac subiguntur, quo diximus in Coryleto fieri debere. Sed quando arbores taleis satæ, nonnunquam propagantur, atque adeò ipsi pulli ex magnis radicibus enascentes: dicendum est de ipsa propagatione, antequam ad insitionem veniamus.

PROPAGATIO ARBORVM IN PASTINO POSITARVM: VEL ETIAM PVLLORVM EX MAIORIBVS ARBORIBVS ENATORVM.

Propagationem agricolæ noſtrates vocant Prouigner. Ea fit, cũ pulli ex arborib⁹ enati, aut etiã taleæ in ſeminario poſitæ poſt vnũ aut alterũ annũ deprimuntur in terrã, excolũtúrque, vti lætius proueniãt. Nam etiã Cato tradit, præter vitem, propagari poſſe ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas & prænestinas, atque adeò platanum.

Fiebat apud antiquos propagatio duplici ratione: ramo ab arbore depreſſo, in ſcrobẽ quatuor pedum quoquò: & poſt biennium amputato flexu, plãtáque tranſlata poſt trimatum. Alterum genus propagationis luxurioſius: radices in ipſa arbore ſollicitando, traiectis per vaſa fictilia, vel qualos ramis terráque circumpactis (inquit Plinius.)

Propagatio autẽ noſtratibus agricolis ſic fit. Ablaqueãda eſt arbor circa hyemẽ aut brumã, & circũquaque diligẽter effodiẽda, vt radices ſemiopertas cõſpicias. Qua parte incuruare voles taleã, aut ſurculos, ea ſcrobem in longum producito, atque effodito. Taleam aut ſurculum, leuiter in ſcrobem inflectito, vt quantum voles extrà promineat: cauetóque nequid violentius cõfringas. Terrã quam ex ſcrobe abſtuleris, fimo & pingui ſolo commixtam ſuperiniicito, pedibúſque bene calcato, ne talea exurgat. Plura ſi fuerint arboris aut taleæ, quàm propagaturus es mẽbra, pluréſve ſurculi, eos ita deponito quemadmodũ

ſuprà diximus:ſummitatéſque virgarũ ex terra prominentes ſeorſum educito,facitóque vt quamaltiſſime fieri poterit exerantur.

Arbores eo pacto propagatæ,ante quadrienniũ nõ erunt attingẽdæ,quouſque radicem egerint:paliſque fulcire ipſas decet,dum aſſurgũt,vti validiores fiant, néve ferarum aut alio quouis externo impetu cõfringantur. Exacto quadriẽnio,quæ membra propagata videbis eſſe ad tranſlationem apta, hoc eſt valida, & plurimum fruticantia:ea poſteaquam inutili ramorum ſobole nudaueris , in eum quem voles locum tranſponere licebit.

Siquid ſurculorum inter deponendũ,aut incuruãdum confregeris:id ne ſinito in ſcrobem permanere, ſed confractos ſurculos attollito,præciditóque ſub eo loco, in quo confractos videris,& in alterum annum creſcere ſinito,donec alia virgulta produxerint:arborémque aut taleam diligenter ſua ſcrobe operito . Si verò ex pluribus ſurculis vnus ſuperſit minime confractus, eum propagare licebit ſolum, aliis non propagatis : ſed ita præciſis, vt dictum eſt, atque ex terra reductis.

Quas inſeueris taleas aut arbores , præſertim prùnorum, ceraſiorum,aut armeniorum,eas vtplurimũ propagare eſt opus, eo more quem tibi præſcripſim⁹. Sunt enim quædam arbores inſitæ, quæ niſi eò pacto propagentur,nunquam vberem fructum producent, neque in multos annos durabunt,quandò ſuccum ex terra multo vberiorem deſyderant, quàm pro natura taleæ in quam inſitæ ſint . veluti ſi dulcia ceraſia & craſſa ſuper agreſti ceraſo,& qui acerbos producit fructus inſeueris, quando ceraſus agreſtis nunquam in

multos annos durat, neque familiarem dulci ceraſo ſuccum attrahit: ob hoc commodè poſt vnum aut alterum annum ab inſitione propagatur, vt fœlicius proueniat, & vberiorem ac nobiliorem fructum adferat. Sed ad inſitionem veniendum. nam reliquas propagationis ſpecies in vineti cultura docebimus.

DE VARIIS INSITIONVM GENERIBVS.

Inſitionẽ noſtri vocãt Enteure, Italorũ vulgus Incalmationẽ: ea fortaſſis ratione, qua Plinius ſurculũ, calamũ appellat, Vne greffe. Inuenta caſu magiſtro (ait idem) cum agricola ſedulus, caſam ſepis munimẽto cingẽs, quo minus putreſcerẽt ſudes, limẽ ſubdidit ex edera: atq; illæ viuaci morſu apprehenſæ, ſuã ex alieno fecere vitam: truncúſq; pro terra apparuit.

Inſitionis multiplex ratio, tum apud Græcos, tum etiam apud nos. Quædam enim in cortice, vel ſub cortice fit (hoc eſt inter librum & materiem) vel inter corticem & lignum: eáque inſitio, Græcis encentriſmos appellatur: noſtri dicunt Enter en eſcorce.

Alia fit in trunco, hoc eſt in fiſſura trunci, vel fiſſo trunco: atque hæc inſitio, emphylliſmos Græcis dicta eſt: noſtri vocant Enter en fente.

Alia fit, cum liber eius arboris quã inſerere cupimus, ſcalpro inciditur: & ceu fiſtula quædã corticea, digitos tres ſemis longa, extrahitur, relicto ligno nudo: vt tamen tuberculus, & neſcio quid appareat aut extet circa eum locum ex quo nudauimus oculum. alter cortex ab alia arbore de qua fructum cupimus, eximitur, & lõgitudine & forma ac craſſitudine propemodũ priori exẽplo ſimilis, oculo integro relicto: quem ſuper ligno nudo è quo alterius arboris cortex atq; oculus dẽptus fuerat, ſitu ac poſitione reſpõdere

oportet, quemadmodum postea vberrime docebitur. Eáq; insitionis forma ac figura, inoculatio antiquis dicta est, Græcis enophthalmismos: vulgus nostrũ vocat Enter en fleuteau, à fistulæ similitudine deducto vocabulo. Antiqua inoculatio fiebat (præsertim in malis & ficis, ait Plinius) sutoriæ simili fistula: aperiendo in arbore oculum, cortice exciso, seménque includendo, eadem fistula sublatum ex alia.

Alia est inserendi formula, ab antiquis & nostris quoq; agricolis celebrata: quæ & ipsa ex inoculatione nata videri potest: cortice enim tantũ nititur. fitq; cũ ex nitidissima corticis parte eius arboris quã inserere volum9, quáq; parte præcipua cernitur hilaritas, scutulam corticeã eximimus, lignũ tamẽ nõ offendẽtes (quãquã sunt qui corticẽ tãtũ in scutulæ formã aperiãt, nõ eximãt, vt postea explicabimus) imprimitúrque in eũ locũ, ex alia arbore cortex par, cũ sui germinis mamma: sic cõpage dẽsata, vt cicatrici locus nõ sit, & statim vnitas fiat, nõ humorẽ, nõ afflatũ recipiẽs. Atq; hic inserẽdi modus, Latinis emplastratio dicitur: quoniam idipsum quod inserimus, veluti emplastrũ quoddã est, nõ solũ ipsa forma, sed etiam positionis ratione: ob id etiam vulgus nostrum vocauit Enter en fente, quòd exempta (vt ait Plinius) scutula fiat, vel (si voles) imposita scutula.

Præter has, sunt quædam aliæ insitionis species, partim antiquæ, partim ab vsu nostro remotæ. Quẽadmodum ea fortassis fuerit, quæ fiebat terebra Gallica, atque in plaga quæ ex terebra facta fuerat; demissis surculis leuiter adrasis. Huius insitionis meminit Columella: eámque ad vites præcipuè pertinere ait. Nobis omnino recessit ab vsu.

Alia eſt inſitio nouæ, quam quidam ſe aiũt expertos fuiſſe in perſico, vt poma ſine oſſibus naſcerẽtur: eámque ſe docuiſſe Hiſpanum quendam refert Paladius : fierique ait ſalicis ramo accepto , & per medium terebrato, atque in medio collocata perſici plãta : quemadmodum vberrime docet idem author in Februario.

Inſitionem quæ fit ſemine, naturam docuiſſe ait Plinius:ſemine raptim auium fame deuorato,ſolidóque,& alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine , abiecto in mollibus arborum lecticis, & ventis ſæpe trãſlato in aliquas corticum rimas. Vnde vidimus(inquit) ceraſum in ſalice, platanum in lauro, laurum in ceraſo, & baccas ſimul diſcolores. Non opinor ipſũ per ſemina aliud intelligere quàm ramulos arborum , qui veluti ſurculi, ex arboribus, poſt hyemẽ, à famelicis auibus dempti cum ſuis gẽmis,& in rimas aliarum arborum decidentes,fortuna interdum prouenerũt.nam de acinis idipſum intelligi non poteſt.

Inſitio quædã eſt apud nos fieri ſolita in ſyluaticis arbuſtis,dũ adhuc in ſeminario ſunt,antequã tranſferantur in plãtarium:vel ſuper ramis arborũ, paulo minus,aut magis digito craſſis.Ea inſitio fit diducto arboris trunco,& per mediũ fiſſo,atque exempto eo quod interpatet,vt duo latera,veluti duo cornua appareãt,in id cauum ſurculũ inſerimus. appellatúrque huiuſmodi inſitio,vulgo, Enter en pied de cheure.

Infoliationem quam vocant quidam, dicúntque foliis inſitis fieri, nũquam me legiſſe apud authores memini:neque fieri poſſe ex ratione duxi:nunquam enim quid tale expertus ſum.At fit ita quemadmodũ

autumãt:nõ tamẽ ea inſitio, dicetur Græcorũ emphyl liſmos: nã (vt iam diximus) potius ingerminationẽ ſignificat, vt inſitionẽ quæ fit in trunco. Imò verò, miratur Plinius, Trogũ credidiſſe, folia palmarum apud Babylonios ſeri, atq; ita arborẽ prouenire. Verum hæc de inſitionũ differẽtiis hactenus. Dicendũ eſt, quo pacto tres inſitionũ ſpecies nobiliores fieri debeant, quotidiéque fiant à noſtræ tempeſtatis agricolis peritioribus: nam antiquorum de hac re ſententias nihil moramur: quas nullo negotio condiſcent, quibus boni authores ſunt in promptu. Vobis autẽ abunde ſatiſfactum exiſtimabimus, ſi noſtram inſerendi rationem breuibus perſtrinxerimus.

INSITIONES VARIAE QVO TEMPORE ANNI FACIENDAE: EX ANTIQVORVM, NOSTRORÚMQVE AGRICOLARVM SENTENTIA.

Primum omnium, opus eſt eum qui arbores inſerere volet, conſyderare cæli ac tempeſtatis clementiam: vel tum maxime, cum in cortice vel trunco inſerere opus erit. nam reliqua inſerendi genera, haud vſqueadeò diligentem obſeruationem expoſtulant: modo ne Octobri & Nouembri menſe inoculationẽ aut emplaſtrationem moliare, ſurculóſque reliquarũ inſitionum per hyemem præcidas.

Per imbres, inſitionẽ quæ in trunco fit aggredi potes: & vſq; ad æquinoctiũ autumni producere. Sunt qui optimam in trunco prædicẽt inſitionẽ fieri, poſt Canis ortũ: rurſúmq; æſtate, poſt reſtinctos Caniculæ feruores, auſtro maxime ſpirãte. In cortice, periculoſiſſimũ fuerit per imbres inſerere. Probe inſerimus

in cortice, ab æquinoctio Autumni vſque ad brumã, & poſt Fauonii flatus, qui ſeptima Februarii die ſpirare incipiunt, vſque ad ſolſtitium. Omnino ſurculi Aquilonio flatu ruente nõ ſunt inſerendi. Cato præcipit inſeri pyra & mala per ver, & poſt ſolſtitium, diebus quinquaginta poſt vindemias. Oleas autem, & ficus, per ver, tantum Luna ſitiente, hoc eſt ſicca: præterea poſt meridiem, ac ſine vẽto Auſtro. Vulgus noſtrum ante creſcentem Lunam optimam inſitionem fieri ait. Columella, omnes arbores, ſimulatque gemmas agere cœperint, Luna creſcẽte inſeri iubet: oliuam autẽ circa æquinoctium vernum vſque ad Idus Aprilis. Sunt præterea quidẽ anni multo magis præcipites aliis, quod ad frigora & pluuias attinet, præſertim in noſtra regione: cuius rei certius cognoſcendæ ratio, ad aſtrologos maxime pertinet. Locis igitur frigidis ſerius, calidis maturius inſeratur. Quapropter ab iis exquirendus eſt ortus Vergiliarum, Eteſiarum occaſus, item Arcturi, Orionis, & huiuſmodi ſignorum ratio. Nam ſecundum Arcturi tempeſtatem, commode inſerere potes in truncum & corticem: tum enim maxime arbores præcoces & celeres, promptæ ſunt ad calamum ſuſcipiẽdum: quod fieri ſolet circa Natalem Domini: eò tardius vel celerius, quò tempeſtas atque aeris ſalubritas, maturior aut commodior eſt. Ex re tua fuerit ſi quidem à primis Februarii Calendis incipias: neque amplius producas inſitionis tempus quàm ad extremas Aprilis Calendas. Denique tum demum à colligendis ſurculis & inſerendis eo more arboribus, abſtinendum erit, cum germinare eas videbis: ſi præſertim ceraſi,

pruni, mespili, amygdalæ, persicæ, & huiusmodi præcoces arbores fuerint. Omnium tardissima prunus: non enim ad germen producendum est celeris. In summa, præcoces arbores, præcocibus surculis sunt inserendæ, præcoci etiam tempestate, hoc est declinante hyeme, & ante brumam.

QVIBVS INSTRVMENTIS INSITOREM MVNITVM ESSE OPORTEAT.

Instrumenta ad insitionem apparentur hoc pacto. Priusquam conseras (non enim imparatum esse insitorem oportet, sed promptum & expeditum) cistulam habeas, surculis aut calamis quos inserere voles, refertam. In eadem cistula, paleatam aut glareosam terram, & viscosam (qualis est figlina) gerito: neque desit muscus, vimen & vlmorum aut salicum cortex copiosus, ad intorquendas insitiones aptus. Serrulam in promptu habeto, ad arborum truncos præscindendos. Lupos vocat Palladius, serrulas manubriatas minores, maioresque ad mensuram cubiti, quibus facile est, quod per ferrã fieri non potest resecando trunco arboris, aut vitis interseri. Cultrum maiorem ad findendum truncum: minorem & acutissimum, acieique admodum delicatæ, ad surculos excidendos, eosque præparandos quemadmodum decet. Eius loco, falcem à tergo acutam atque lunatã, aut scalpellum gerere poteris. Cultellos curuos minores addit Palladius, per quos (inquit) nouellis arboribus, surculi aridi, aut extantes facilius amputantur.

cuneũ osseum aut buxeum, vnum atque alterum, ad fissuras cõtinẽdas. cærã ad summitatẽ surculorũ recẽter cõfectã obthurãdã: ne vel pluuiis aut frigidiore aere corrũpatur: aut vt humor sursum elatus ad germina se conferre cogatur. Omnino nihil eorum tibi deesse oportet quæ ad insitionẽ pertinent: nam tũ nõ erit aliquid requirendum, cum opus aggressus fueris.

SVRCVLI, AVT CALAMI QVANDO ET VNDE LEGENDI.

Ab humeris arborũ orientẽ æstiuum spectantibus petendi surculi, ex antiquorũ sentẽtia: & ex feracibus arboribus, & è germine nouello: nisi vetustæ arbori inserantur: hi enim robustiores esse debent. præterea prægnantes eligendi, hoc est germinatione turgentes, & qui párere illo sperauerint anno. Ex qua arbore inserere voles (ait Columella) & surculos ad insitionem sumpturus es, videto vt sit tenera, & ferax, nodísque crebris: & cũ primum germina tumebũt, de ramulis anniculis, qui solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito. Crassitudine minimi digiti surculi sint, læti bisulci. Atque hæc sunt antiquorũ præcepta de surculorum electione.

Nostri vero agricolæ sic autumãt. Arbores ex quibus surculos desumpturus es, videto fructiferæ vt sint: & fructus nobiles atque insignes tũ magnitudine, tum etiam succi bonitate producãt: animaduertito etiam, vt locus in quem arbores inserere voles, eos fructus facile, nullóque negotio producat, quos ex insitione expostulaueris. est enim quoddam solum nucleis inimicum, aliud acinis, aliud baccis.

Calamos circa brumam, aut Natalẽ Domini præ-

cidito: non autem maturius: tum enim arbores humeris benigni fœcundæ ſunt. At ſi maturius id fieri neceſſe ſit, aut quia ex vna regione in aliam transferre voles, aut alia quauis ratione, ſaltem Octobrem expectes, dum folia ex arboribus deciderint.

Bimos eſſe calamos oportet, ex ſummo aut cacumine maiorum arboris brachiorum deſumptos, verſus eam arboris partem, quæ ad ſolem orientem inclinata ſit. Tenuiores non ſint digito minimo, aliquídque ſemper habeant ligni veteris, hoc eſt anno ſuperiore producti, cum eo quod poſtremo natum eſt. Ante omnia gemmis onuſtos calamos eſſe cõueniet, gemmātéſque nitere: nihil vſquam in eis vlceroſum, aut retorridum. Nam qui calami gemmas habent raras, non frequẽtes, lignum item aridum, ii nunquam ad inſitionem apti ſunt: neque multum producunt fructum. Cauendum etiam eſt ne germina circa interiorem arborem ſuccreſcentia, & ex ramis maioribus exeuntia, aut ex trunco redundantia accipias: néve ſurculi ſint ex arbore deſumpti quæ multis annis cõſenuerit.

Iuniores adhuc ſi fuerint arbores, ex quibus ſurculos colligere deſyderabis, neque dum ſextum annum exceſſerint, ex ſummis arboris brachiis ſũmóque maiorum brachiorũ cacumine nõ erunt calami præcidendi, ſed ex aliquo ramo quod iudicabis eſſe non amplius quàm duorum annorũ, quémque exiſtimaueris ad oculum ligno luxuriare.

Surculos exectos ſi adſeruare voles, præſertim eos quos in cortice inſerere cupies (nam huiuſmodi ſurculos nondũ gemmātes colligere poteris circa Octobrem, ſed quorum multam ſpem conceperis) facito

vt in terram demergas, in ſcrobem ſemipede altam, vt nihil ipſarum foris appareat. Locum in quo demerſeris ſignato, vt cum inſitionis tempus fuerit, inde accipias. Ne iuxta murum demergito, propter ſoricum periculum.

SVRCVLI VTI EXCIDENDI.

Nihil attinet iterum hîc recenſere, ſurculum etiã calamum appellari Plinio, vnde (quemadmodũ iam dictũ eſt) incalmationẽ Itali dixerunt. Noſtrũ vulgus, ſurculũ vocat Greffe, vel fortaſſis ab incidẽdo, vel quòd graphio incidãtur, vel ob neſcio quid ſimile: nã de huiuſmodi cõiecturis quæ ex vocabulorum impoſitione naſcuntur, minime ſum ſollicitus.

Surculorum inciſio quo pacto fieri debeat (nam in eo maxima adhibenda eſt diligentia) antiqui nõ docuerunt: nos verò ex recentiorum ſententia ſic explicabimus. Atque in primis id cõſyderandũ eſt quod paulo ãte explicabamus: nempe quo ex loco calamos deſumas, quáve ex arbore, & cæli aſpectu. Itaque poſt hæc omnia, tandem eo loco conſcindendus eſt ſurculus in quo viuidos, & bonos, ac gemmantes ocellos conſpicies: lignóque pauliſper in ſummitate confracto, viride quid ſubeſſe cernes, quod arborem ſucci plenam eſſe denotet. Cæterum tutiſſimũ fuerit, eo loci ſurculũ proſcindere, in quo ligni veteris, hoc eſt anno ſuperiore aut præcedente nati quidpiã apparebit: gemmáſque alterius anni conſpicies, vt calamus præciſus duorum annorum lignum, oculóſque præ ſe ferat. Id verò facile cognoſces ex cortice, nodíſque in ligno ab ipſa natura factis, ſecundum ſingulorum annorum vbertatem. Nam cortex anni

ſuperioris, ſemper nigrior ac rugoſior apparet eo qui nuper natus eſt. Sunt tamen qui ad id præceptum haud magnopere attendant animum, vniúſque tantum anni ligno contēti ſint in ſurculo. Fit enim interdum, vt vetus lignum haudquaquam reperiatur, vel tum maxime, cum ex ipſo trunco ſurculus quē proſcindis, poſtremo anno productus eſt. Sunt etiam qui ex vno eodémque ſurculo proſciſſo, plures ſurculos faciant, quorum ſingulos, non potes dicere vtroque ligno eſſe præditos. Tantum hoc curant, vt gemmis referti ac præditi ſint: atque huiuſmodi ſurculos æque germinare ac concipere aiunt, ac ſi etiam lignū vetus haberent. plerūque enim accidit vt gemmæ veteri ligno proximæ, tenuiores, minus turgidæ minúſque tumentes ſint: quapropter haud vſqueadeo feraces exiſtimantur. Omnino veteres ex anniculis ramis ſurculos capiebant, qui Solis ortum ſpectarent, atque eſſent integri. noſtra ætas probat ſurculos qui vetus & nouum lignum habeant, modo vetus inueniri, atque probari poſſit.

Surculos dum proſcindis, facito vt rectè in circulum id facias, non multoties iterata ſectione: neque ſurſum ac deorſū ducta, quaſi ſerrula vtereris. opus eſt enim, cultrum (aut ſcalprum ſi mauis appellare) acutiſſimæ eſſe aciei, & quæ delicatiſſima ſit, atque optime ad cotem prius præparata fuerit. cuſpide magis agendum eſt: in primíſque cauendum, ne liber interior aut lædatur, aut confringatur, aut aliquo pacto corrumpatur, ſitque in ſurculo proſciſſo, omnino integer ob eam cauſam quæ mox in præparatione docebitur.

SVRCVLOS PRAECISOS ITA ADSERVATO, ET AD INSITIONEM PRAEPARATO, ATQVE EXACVITO.

Quos voles ſurculos præciſos adſeruare, vel qualis fictilibus reconditos aliò tranſferre, in aliámque regionem mittere:eos ſic adſeruato quemadmodum pauloante docebamus:facitóque vt in terram cōdas, ac ſepelias: locúmque in quo ſepulti fuerint, virgula deſignes, ne iuxta murum id fiat, propter hortēſium animalium periculum. At ſi ex longinquo tibi miſſi fuerint ſurculi, eos vbi receperis, caue ne ſtatim incidas aut inſeras prius, quàm vnum aut alterum diē in aquam demerſos quieſcere ſiueris: id enim ſuccū reuocat, & vires quodammodo conſopitas excitare videtur. Dicēdum eſt, quo pacto præparandus ad inſitionem calamus.

Ab vtraque parte, ſurculus in imo leuiter, & tamē vnita atque æquali forma præparādus eſt eodē ſcalpro, quo vſus eras in proſcindēdo ab arbore calamo. Sunt qui huiuſmodi inciſionē quadratā, & planā faciant in inſitione quæ fit in ligno & cortice. alii in triangulum cōformata magis probant, atque ab imo mucronatā faciūt: neque æqualiter ab vtroque latere ductā, ſed ab ea parte qua cortex foris cū gemma relinquendus eſt in ſurculi poſitione, ſpiſſiorem relinquunt, minúſque eo loci adimūt materiei, quàm qua parte ad interiorem trunci medullam ingreditur ſurculus. itaque cuneoli formam efficit ſurculi extremitas præparata: & veluti quidam cuneus inſeritur in ipſo trunco, libro tamen haudquaquam exeсto, ab ea parte qua gemma foris eminet: ſed integro relia

cto, vt ad alium trunci librum æqualiter reſpōdeat.

In cortice tantum ſi voles inſerere, ſurculus non eſt in triangulum efformandus, ſed planus efficiendus ab imo, ſciſſuráque ad imum etiā maior ſemper fiat. hoc fiet ſi plus ab imo materiei adimas: veluti ſi latum cuneum proſcinderes atque apparares.

Non eſt exacte apparādus ſurculus, donec truncū æquaueris, atque in eo fiſſuram feceris, cuneóſque intus depoſueris. Eo facto, videbis quàm ſit profunda rima, imámque ſurculi partem longiorem relictam decurtabis ad eam quam voles altitudinem, & quātum licebit, vt nihil inciſionis ſupergredi aut ſupereminere videatur. Sūmum exinde calamum detrūcabis, ſi voles: nam à ſummo non expetis germen, ſed ab oculis relictis. Dicendum eſt quo pacto præparandus arboris truncus ad inciſionē: deinde verò inſitiones omnes vti fieri debeant explicabimus.

ARBOREM QVO PACTO DETRVNCARE OPORTEAT ET AD INSITIONEM PRAEPARARE.

Arbores quas inſerere voles, ſumma diligentia præparandæ ſunt ad calamos ſuſcipiendos: dandáque eſt opera, vt ſerrulam habeas tenuem (nam craſſiores ſerræ corticem vitiāt) bene exacuatam, nullis dentibus præfractam, ſed tamē validam, & quæ aduerſus ligni viridis contumaciam probe reſiſtat. Tū etiam altera manu continenda, atque arctanda erit arbor quam ſecabis, præſertim ſi iunior & non vſqueadeo craſſa fuerit: altera manu ſerrula ducenda, leuiter tamen atque æqualiter, neque cum tanto impetu vt arborem vſque ad radices identidem contre-

miſcere facias:nam eo pacto trũcus nonnunquam à ſuo ſolo dimouetur,& radices ipſa agitatione offenduntur. Siniſtra igitur manus hoc molietur vt firmum contineas trũcum, ne vacillet in confectione. Poſt confectionem,ramentis plagam detergito:dein de cultro quod nihil tetri odoris habeat, ipſam exæquato, ramentíſque rurſus detergito, nequid vitii ex ferro contrahat,quo poſſit arboris humor corrũpi. Atque ea demum eſt incidendi ac præparandi ad inſitionem trunci vniuerſa ratio.

Quod autem ſupereſt:id in primis obſeruandum, vt quo tenuior ac minus craſſa ſit arbor quam inſerere voles,eo truncum inferius conſeces, & proxime ad terram.Itaque ſi digiti craſſitudinem nõ excedat arbuſcula,facito ne amplius ſeſquipede truncus extet è terra: reliquum in obliquum conſeces, non ſecundum trunci rectitudinẽ in circulũ,quemadmodũ craſſiores arbores ſolẽt.Id autẽ faciendũ,quo vnum tãtũ ſurculũ in truncũ immittere poſſis. Huiuſmodi cõſectio in arboribus minutis cultro craſſiore bonæ aciei fieri poterit: nã ſerra nihil opus eſt,dum in trãſuerſum aut obliquũ paruulæ arbores inciduntur.

Arborem paulo craſſiorẽ vtroque pollice,in rotundum incidito,etiã ſerrula ſi voles,eo pacto quẽ prius explicauimus:atque ea parte quæ maxime nitida,& ſine cicatrice eſt.hoc vnũ caueto, ne librũ offendas. Trũcus nõ excedat vnius pedis altitudinẽ è terra: tãtúmque duos ſurculos in huiuſmodi arbore ponito.

Arbor ſi brachii craſſitudinis fuerit,in rotundum vel orbem,ſecũdum trunci rectitudinẽ abradi debet, ad duos aut tres ad ſummum pedes è terra. In ea tres ſurculos inſerere poteris : duos in ligno & fiſſura,

tertium in ligno & cortice, circa maius quod extabit in arbore præcisa spatium.

Si coxæ crassitudinem, vel amplius excedat truncus arboris quam inserere cupies, relinquenda illi quatuor aut quinque pedum altitudo è terra. neque in eo amplius quàm quatuor surculi in crucẽ inserẽdi: quorũ (si voles) duo in trunco vel ligno vt vocant, duo in ligno & cortice ponantur, veluti mox explicabimus. Tutius tamẽ fuerit, in ligno & cortice omnes surculos ponere tum tẽporis maxime, cũ arborẽ iudicabis succũ ex humo suscipere atq; attrahere. Cæterũ ne lignũ huiusmodi arborũ, nimis arcte cõstringat ac cõprimat surculos, in ipsa fissura cuneolũ è ligno viridi factũ relinquas impactũ, ad continendam ligni contumaciam.

Crassissimæ arbores & quæ mẽsuras superius explicatas excedũt, nõ quidẽ in trũco, sed in maioribus brachiis, aut ramis inseri gaudent, quẽadmodũ in agro Carnutino, Aureliano, & Brixiensi passim videmus, etiã apud Neustros sæpissime, quorũ præcipuus victus est pomiferarũ arborũ: è quibus & cibũ & potũ quæritant. Itaque veterẽ malũ sic reuiuiscere, aut reiuuenescere credunt. Agrestia quoq; & immitia mala maiorũ arborũ, ex insitione mitia dulciáque, adde etiã crassiora, atque ampliora & elegantiora fieri existimãt, ob insitionẽ brachiorũ. At siquãdo brachia humore destituta viderint, & veluti propter seniũ arida, minúsque viuacia: præsecta fere vsque ad truncũ, nõ inserũt, sed ita post sectionẽ relinquũt, vsque ad quadrienniũ, donec germina validiora produxerint. Ex his germinibus imbecilla magísque inualida consecant atque eruncant post quadriennium. Super aliis

viuidioribus ſurculos ponunt. dúmque ſurculi etiam tenuiora germina producunt, virgultis & vimineis qualiculis circummuniunt, propter ventorum impetum. Neque verò ſolēt omnia vnius arboris brachia inſerere, ſed quædam non inſita relinquere, vt vnius & alterius fructus benignitatem experiantur. Huiuſmodi arbores in fiſſura, atque adeò in cortice inſerere malunt, quàm per emplaſtrationem, niſi cortex admodum tenuis ſit, & delicatus: qualis eſt pomorū initium, & ſimilium arborum.

IN CORTICE QVO MODO INSERERE DEBEAS.

Diximus quæ ante inſitionem facienda, tum in ſurculorum collectione ac præparatione, tum etiam in arborum inſerendarum confectione: dicendum eſt nunc ſingulatim de quolibet inſitionis genere. Ac primum de inſitione quæ fit inter corticē & lignū: qui mos antiquis (maxime Catonis, & Varronis tēpore) fuit præcipue receptus. Optima omnium inſitio, inter librum & matricē exiſtimatur. Nam ſi craſſior truncus inſeratur, inter corticem & lignum inſeri melius eſt, ait Plinius. Fit ea inſitio tunc temporis maxime, cum arbores gemmare incipiunt, & humorem ex terra iam aſſumere atque haurire: quod potiſſimū fieri ſolet apud nos, à Calendis Februarii ad Apriles, ac præſertim in iis arboribus, quas per medium vel in crucem, aut alio pacto recte findere difficillimum eſſet: quæque quatuor aut eò amplius ſurculos admittere poſſunt ob craſſitudinem & vigorem: quos nimirum lōgo antea tempore collectos eſſe oportet, atq; ita adſeruatos vti docuimus in ſur-

culorum incisione. nisi fortassis serotinas arbores per id tempus reperias, è quibus surculos adhuc desumere possis qui nondum germinauerint: quemadmodum ex pomo quam curtipendulum vocamus, & similibus.

Itaque serrula diligenter secandus est huiusmodi arboris truncus, quem in cortice inserere voles, paulò altius, propter crassitudinem, ita vt quinque aut amplius pedes è terra extet. Cum deinde truncũ reconderis, acuto ferramento plagam leuato: deinde cuneum buxeum, vel osseum inter corticem & materiem, ne minus digitos tres, leuiter demittito: cauetóque ne lædas aut rumpas corticem. postea (inquit Columella) surculos quos inserere voles, falce acuta ab vna parte eradito, tam altè, quàm cuneum demisisti: sed ita tamen, ne medullam, néve alterius partis corticem lædas. Spei enim maxime fauet medulla. Itaque calami exacutio, medullam nudare non debet. Nostri non vsqueadeo altè cuneum demittunt: validius enim demissi surculi, tardius ferunt, quanquam etiam fortius durant. præterea cultello retuso, aut etiam acuto interdum id moliuntur: quod certè minus probauerim, propter periculum. præstare autẽ arbitror, delicato cuneolo id efficere. Sunt qui manubrium osseum vel eburneum cultelli quo scriptorias pennas temperamus, ita compositum habeant in imo, vt ceu cuneus quidam, facile & innoxie diuidere possit corticem à ligno: atque ita cultri cuspide & acie vtuntur in legẽdis surculis: manubrium autem, ceu quidam cuneus, præsto est, dum corticem à suo ligno separant. Quod aliquando plurimum probaui in Egidio Varleio socero, artis insitoriæ præter cæte-

ros quos vnquã me nouisse memini, admodum perito. Quidam vestigio fissuræ, falce, vel scalpello in truncis facto, salice præligant marginem ipsum, postea cuneos figunt, continente vinculo libertatẽ dehiscendi. Cæterum, surculum in cuspidem sensim exacuunt nostri, ex æquo vtrinque incidentes, relinquúntque corticẽ à lateribus integrum, ab imo paulatim eximunt.

Trunco post sectionem diligenter exæquato, vt nihil ramenti supersit, æqualísque sit vndecunque cortex, atque omni ex parte integer, tum cuneum demittes: surculos, eo more qui dictus est, apparabis. Vbi surculos paratos habueris (ait antiquus agricola) cuneum vellito: statímque surculos leuiter demittito in ea foramina, quæ cuneo adacto inter corticem & materiã facta sunt. Ea autẽ sine qua adrasceris, surculos demittito, ita vt sex digitis de arbore extent. In vna autem arbore, duos aut tres ramulos figito, aut etiam plures, si velis: modo ne minus quaternum digitorum intersit spatium. Pro arboris magnitudine, & corticis bonitate hæc facito. Plures autem surculi in eodem trunco ponuntur, vt vno, aut etiam duobus pereuntibus, alii succurrant. Nã in eadem arbore multi surculi positi, raro omnes germinant. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur, vtraque manu (ait Plinius) ne laxetur dum deprimitur: néve cortex replicetur in rugas. Ideóque lachrymantes calamos inseri non oportet, quemadmodum neque etiam aridos: nam illo modo labat humore nimio cortex: hoc, vitali defectu non humescit, neque concorporatur.

POST INSITIONEM TRVNCVM VTI COMMVNIAS.

Cum omnes surculos quos arbor patietur, inter corticē & truncum demiseris, tum libro vlmi vel vimine arborem astringito, ait Columella: postea paleato luto bene subacto oblinito totā plagam, & spatiū quod est inter surculos: vsque eò vt duobus digitis insita extent. Supra lutū, muscū imponito, & ita alligato, ne pluuia dilabatur. Cato, argillæ, vel cretæ, arenam fimúmque bubulū admisceri vult: atque ita vsque ad lentorem subigi iubet, interponi & circūlini. Cespite præterea ab imbre frigoribúsque insitum protegendum esse censet, ac mollibus bifidorum viminum fascibus. Lingua quoque bubula insitum insuper obtegi præcipit: atque ita illigari opertum stramentis.

Nostris agricolis sic placet recenter insitas arbores cōmunire. Figlinam lana minutim conscissa permiscent, ac cōcutiūt, aut fimo bubulo vel equino cōferciunt: fissuras & rimas quas inter inserēdū ex cuneis factas vident (præsertim si in ligno inseuerint) cortice viridi diligenter operiūt: totā plagam & spatium quod est inter surculos figlina circunlinunt, ad duorum digitorum spissitudinem: faciúntque solida vt hæreat trunco: musco diligentissime ipsam terram operiunt, deinde vero loris linteis, paulò latioribus, vel cortice salicis in latiora vincula conciso, insitam arborem colligant in crucem, vt ipsa numerosa ligamenta, totam plagam superius oppleant, nihilque foris appareat, præter muscum intercurrentem. Vincula ad arboris latera vndique circuncurrentia, vi-

mine quamoptime constringunt circa ipsam arborem, atque arctissime: interim cauentes ne peruertantur in fissuris impressi surculi, aut suis locis dimoueantur, aut vacillent torti salicũ cortices (vulgus vocat La torqueure.) néve surculos offendant aut peruertant, dum hac atque illac ad ipsos confirmandos intercurrunt: nõ enim vacat maxima dexteritate atque ingenio, ipsos salicum cortices ita secundum surculorũ spatia ducere, vt nihil offendatur, aut complicetur, aut loco moueatur.

Post insitionem vndique communitã, & aduersus aeris tempestatem atque imbres tutiorem factam: etiam attendendum est ad exteriora pericula, nempe quæ tum à quadrupedum incursu (si quidem insitæ arbores pusillæ fuerint) tum etiam ab auium impetu surculos defendant. Itaque facta si fuerit insitio ante hyemem, stramẽtis alliganda est, propter niues & frigora: viminibus item ac frondibus confectis circunsepienda, & altioribus spinis vimine colligatis circũmunienda, ad prohibendas aues quæ gemmas enecent, néve ventorum impetu deturbẽtur calami. Quin si pusilla fuerit arbor insita, neque amplius quàm sesquipede è terra extet: etiam fasciculis spinarum superiectis (ita tamen ne offendantur oculi, à quibus germina expectamus) communiri debet, aduersus ferarum in agris incursum, aut pecoris in priuatis fundis impetus. Altiores paulò si fuerint arbores pusillæ insitæ, palis fulciri debent, aduersus omnem ventorum noxam. Atque ea demum est communiẽdarum omniũ insitionũ breuis ratio. Nunc ad alias insitiones veniamus.

PVSILLAS ARBORES, AVT MAIORVM ARBORVM SVPERIORES RAMOS IN LIGNO VEL TRVNCO QVO MODO INSERAS

Plantam nouellam craſſitudine digiti, ſiquando cupias inſerere, ſtatim ab initio atque adeò in ipſo ſeminario antequam alio trãſferas: id verò facile poteris eo modo qui ſequitur:nam apud antiquiſſimos nullam huius inſitionis rationẽ inuenio. Vulgus autem noſtrum hanc inſitionem vocat Enter a pied de cheure, quòd diffiſſo veluti in caprinum pedẽ trunco, in ipſa fiſſura ſurculum inſeramus.

Accidit igitur interdum, atque id ſæpiſſime, vt arboris truncus æqualẽ habeat cum ſurculo craſſitudinem: id verò ſi cõtigerit, tibíque neceſſe videatur inſerere, ſic facito. Arbuſculam cultello acutiſſimo, nõ quidem ſecundum rotundum, ſed aliquantulum in obliquũ, hoc eſt deorſum verſus proſcindito ac detruncato: fiſſuram haud ita oblongam, ſed rectam tamen, & nullo pacto vitiatam aut corruptam facito: plagam leuato, & mediam cuneo findito. In fiſſuram ſurculum inſerito, atque aptato, ita præparatũ atque exacuatum, vt vtraque parte adraſum appareat, relicto tãtum à lateribus integro cortice, quẽ cũ arbuſculæ in quã inſiturus es libro facies vt correſpõdeat. cuneũ eximito, diligentérque inſitã arborẽ figlina & muſco cõmunito, atq; ita deligato queadmodũ ſupra dictũ eſt, palóque fulcito cõtra omnes iniurias. Sunt qui detruncatã nouellã veluti in duas alas findãt, in caprinũ pedẽ: ita enim appelãt huiuſmodi inſitionẽ. atq; id tamẽ eximunt quod craſſioris ligni intermediũ eſt inter alas: poſtea fiſſurã faciũt, atque

in dehiscentem rimam surculum applicant: vt ea insitio ceu cuiusdam ɣ Græcæ literæ figuram referat. Spatium inter alas figlina aut luto cõmuniunt, musco operiunt, deligant, quo pacto superiori sermone explicatum fuit.

In cacuminibus arborũ similis quædã insitio fieri potest, etsi nonnulli authores id posse fieri negent: fit autem in arboribus quarum brachia, vel propter humoris inopiam, vel propter luxuriantem redundantiam execta fuerint: à quorum truncis, germina triũ aut quatuor annorum producta, & in circulum incisa ac fissa, calamum recipere possunt, si modo ita immittatur quemadmodum dictum est. Eo pacto oleã in ficũ inserit Columella, fieríque sic posse arbitror in omnibus reliquis arboribus: vt etiam arborẽ, multos ac varios fructus secundum anni tempora gerentem eo pacto satam aliquando viderim Patauii, in horto nobilis cuiusdam Gabrielis. Nihilque vetat quominus etiã quotidie istud idem videre apud nos ac moliri possimus: quanquam nonnullis in locis aeris benignitas atque clementia refragari videatur.

PROVECTIORES AC PROCERAS ARBORES, IN FISSVRA, LIGNO ET CORTICE QVO MODO INSERAS.

Inter insitionem in fissura, & insitionem quæ fit in ligno ac cortice, nullum discrimen est. Atque id inserendi genus, tam ad pusillas quàm ad prouectiores arbores pertinet: pusillæ autem, non tantam diligentiam expostulant, quàm quæ maiores sunt arbores, quemadmodũ pauloante docebamus. possumúsque in crassioribus huiusmodi arboribus, vtranque

insitionem experiri:hoc est,& eam quæ inter librum & materiam fit,& eam quæ in cortice & ligno:quod postremum genus, antiquiores agricolæ vix experti sunt. Timebant enim truncum findere: postea verò vt mortalitati surculorum, atque adeo arborum succurreretur, posterior ætas vni trunco vel senos surculos adiecit(vt vno saltem emortuo,alii superstites essent)trũco per media fisso,cuneóque tenui fissuram custodiẽte:donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus,inquit Plinius.Quapropter huiusmodi insitionis genus,vel in rimam aut in fissuram fieri dicere vulgo placuit.Quod non solũ arboribus,quarum truncus crassitudinẽ brachii aut coxæ æquare videtur,peculiare est,sed etiã longè crassioribus:quarum insitio in brachiis aut humeris, non autem in trunco maiore fieri debet:veluti pyri syluaticæ, mali prouectæ,& aliarum huiusmodi arborum.Nam quæ insitio fit in cacumine maiorum ramorum,ea sic administratur vti iam in pusillis arboribus dictum est.

Multa in hoc inserendi more obseruãda:primùm, vt arbor quam insiturus es,plurimo succo atque humore sit referta: quod plerunque accidit Ianuario & Februario mensibus,vsque ad Martium. deinde verò ne gemmantem arborem inseras:tum enim succi bona pars in altũ perducta est. præterea, ne per mediam medullam,arborem findas:sed paululum ad latus medullæ deflectas. Insuper autem, vt serotinam arborem pari surculo inseras, & pro temporis ratione atque opportunitate id efficere ac moliri studeas. Deniq;,ne surculus sit eo die collectus quo voles inserere:néve statim erutus inseratur.Oportet enim calamos, decẽ aut plusculis antè diebus quàm inseran-

tur, legere: ne si feruens adhuc turgénsque surculus, in capacem rimam immittatur, necessum sit quippiã eius emarcescere, antequam in vnum coalescat corpus: fungosam laxitatem intercipiens lignum, & hospitem surculum intercedere: in cuius rimas hiantes subiens aer, prorsus in vnitatem coire nõ patitur, inquit Ruellius. Quòd si dies aliquot prius vase claudãtur surculi, aut eo more qui superius dictus est, adseruentur in hortis, facesset omnis iniuriæ suspicio, neque vinculorum laxans mollities infestabit, neque inspirans aer officiet, sed breui tempore comprehendent. Postremo verò ad id attendendum est, ne quam arborem paucis antea diebus ex seminario in plantarium transtuleris, eam protinus inseras. Oportet enim arbores quas insiturus es, peregrino solo iampridem assuetas esse antequam inserantur, radicésque alte proiecisse in suo plantario. Quod si benignum solũ haud nactæ fuerint, séque ipsas ægrè nutriãt, vix etiã surculis vires dabunt: cum id in primis operam demus, vt humoris copia surculi germinent, eáq; vberrime prouenient. Sed insitionis in cortice & ligno faciendæ ratio nunc explicanda est, ex nostrorum agricolarum consuetudine.

Antequam arborem detrunces, adimenda sunt virgulta ex ipso pedis trunco enata, eáque ita eruncanda, vt nihil vestigii supersit. Quin si in plures trũcos pluráq; brachia maiora, arbor assurrexit, duo ad summum relinquenda quæ (si videbitur) inseras. Truncum exinde præpares, & surculos quos vel vase fictili, vel terra opertos in horto adseruabas, eximito: atque exacuare incipito, non tamen omnino, quoadusque fissuræ capacitatem videris, qualis esse poterit: la-

chrymantes enim ſurculos inſerere non oportet, neque etiam aridos. Itaque longiorem inciſionem ac ſpiſſum calamũ relinquito, non adempto tamen cortice à lateribus. ad extremum autem, ita præparandi erunt ſurculi, veluti ſuo loco dictum eſt. Truncum arboris vel brachiorum diſpoſitum & præparatum, ad inſitionem findito. Ramẽta ligni ex ſerrula facta inter decurtandum, ipſi plagæ inſpergito, ne ferrum ligno noceat. Cultro maiuſculo aut runcula delicatiſſimæ aciei, non quidem per medium, ſed aliquantulum in latus ducta linea, truncum leuiter & tamen æqualiter findito. caueto, ne nimium alte aut profunde fiſſuram imprimas, vt corticem à ligno ſua ſponte ſecerni videas: id enim ſi accideret, eſſet iterum ſerra proſcindendus truncus. Super rectam lineã, tranſuerſam aliam facito, etiam ad latus decliuem, neque per medium truncum errantem, ne medullam arboris offendas. In fiſſuras factas cuneos buxeos immittito, vt quàm profunda ſit rima facile coniicias: ſurculúmque optime præpares: præparatum ita inſeras, vt gemma extra arborem aut extra plagam vel deligaturam (ſi voles) promineat: non enim ſurculorum oculi ad internam arborem debent eſſe conuerſi. facito præterea vt cortex cortici reſpõdeat, materies materiei: paululum tamẽ excedat atque promineat trunci cortex, ne ſit ſurculi inciſio gracilior quàm pro fiſſura, néve etiam craſſior, ſed ita multoties compoſita atque emendata, vt eleganter in rimula ſtare poſſit. Medullam medullæ optime counitam eſſe oportet: alioqui non fieret optimũ coniugium. Rectos vbi videris vndecunque calamos, tum cuneis exemptis, cõſyderato quo pacto tandẽ ſe habere poterũt. Denique

si voles etiam inter corticem & materiem, duos alios surculos addere nihil vetat, modo sit arbor succi plurimum abundans, & quæ multos surculos alere atque enutrire possit. Sin periculum esse videris in rimis, ne propter arboris crassitudinem surculos nimium comprimant, (non enim vsqueadeò stricte cõpressos esse oportet) inter ipsas, cuneolum ligni viridis, ab eadem arbore desumptum immittito, & æqualem plagæ facito, vt liberum habeat surculus humoris sui cum succo trunci commercium. Super rimis quæ extabunt, quásque non opplent surculi, librum viridem, tenuissimum, & internum, ab eadem arbore desumptum imponito: surculósque curato vt recti sient, néve inter deligandum & operiendum vacillent. Atque hæc de insitione in cortice & ligno hactenus: de inoculatione & emplastratione dicendum est.

INOCVLATIONEM SIC FACITO.

Inoculatio quid sit, superius iam explicatum est. Ea omnium insitionum (vt ait Plinius) fertilissima est, sed infirmissima. Nam quæ cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyssime deplantantur. Inoculationem, siccæ aut humoris exigui arbores non recipiunt: quapropter fit inoculatio Maio & Aprili mensibus. Opus est enim succo turgidas arbores inoculare, veluti sunt ficus & olea.

Fit inoculatio ex Catonis sententia hoc pacto: (etsi neque inoculationem, neque emplastrationem id vocet) Quod genus aut ficum, aut oleam esse voles, inde librum scalpro eximito (non dicit in emplastrum, aut scutulam) & alterum librum cum gem-

ma, de eo fico quod genus esse voles eximito, appo-nitóque in eum locum, vnde extraxeris, in alterum genus, facitóque vti conueniat.(Atqui in emplastratione non extrahitur cortex eius arboris quam inserimus, sed finditur in figuram τ literæ, atque in fissura emplastrũ imponitur.)Ait præterea, Librum longum facito digitos tres semis. Quod sanè ad id conuenire videtur, quod ait Plinius, antiquam inoculationem fieri, sutoriæ simili fistula, aperiendo in arbore oculum, cortice exciso, seménque includendo eadem fistula sublatũ ex alia. Quo in loco legendũ fortassis fuerit subula, ex eruditissimi Baysii nostri sententia. In emplastratione verò, scutula longa esse non debet, sed poti⁹ breuis & latior, vti mox docebimus. Itaque dubium non est, quin id quod de olea & ficu, verbis superioribus dicit Cato: de inoculatione, non autem de emplastratione intelligẽdum sit. Nam postrema omnium reperta est emplastratio, ab iis qui nouis moribus student: neque puto Theophrasto, Græcísque antiquioribus, nedum Catoni, aut Varroni cognitam fuisse emplastrationem. Sed inoculationem eos nouisse sanè facile crediderim, quam Græci enophthalmismon vocarunt. Ea enim admodum antiqua fuit: quam etiam monedulæ primùm nos docuere: quæ condentes semina in thesauros cauernarum, eiusdẽ rei nobis præbuere causas, ait Plinius. Virgilio quoque cognita fuit: docet enim queadmodum quærendus sit sinus in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmáque in alia arbore includenda.

Nostra ætas inoculationem nouit, vocátque, vt superius dictum est, vulgus infistulationem. Eámque aiunt nostri agricolæ longe securiorẽ esse atque vbe-

riorem emplaſtratione: neque vnquam niſi maxima ventorum iniuria,aut inſitoris negligẽtia, atque imperitia interire.Fit autem hoc pacto,

Scalpello bonæ aciei,aut runcula(ſi voles)ex ramo arboris cuius fructum expetes,quámque luxuriare vi debis,& gemmis humoréque turgere, virgulam deſumito, ei propemodum & craſſitudine & magnitudine reſpondentem , quam in alia arbore inoculare voles. Exemptæ virgulæ ſummum abradito: acceditо ad arborem quam voles inſerere : tantundémque facito in quadam ipſius arboris virgula , aut ramulo quẽ inoculare cupies. Curabis inſuper vt circa ſummum virgulæ quam incideris , tibi appareat oculus vnus integer, ſanus, incorruptus, ac lætus: atque idipſum quoque in alio ramulo facies vt ſit, eodémque propemodũ ſitu atque aſpectu cæli . Ad tres aut quatuor à gemma digitos,circulum ſcalpello facito,circum cortice, mollitérque leuibus digitis ipſum corticem attrectato, & circumagito, vt ſua ſponte tandem exiliat , atque auellatur , oculo ſemper integro remanẽte in ipſo cortice quem exemeris : ea verò eſt fiſtula quam vocat Plinius.Iam neceſſe eſt vt ramulum quem inoculare ſtudes, tres etiam aut quatuor à ſua gemma digitos circunſcribas , ſimilémque propemodum fiſtulam eximas , ei quam ex alio ramulo exemiſti: ſeruato etiam oculo integro relictóque innoxio germine , quod ligno adhæret , ipſíque oculo vim præbebat . Fiſtulam hanc ſecundam proiicito: atque in eius locum primam imponito,videtóque vt oculus oculo , cortex cortici benè reſpondeat : germénque quod in ligno relictum erat , in oculum fiſtulæ quam inſeris ingrediatur . Vbi tandem omnia

probe respondebunt, nihilque vacillabit, neque rima apparebit, aut varix circa commissuram duorum corticum: tum filo latiore, aut ligno compacto, sursum deorsúmque vincies, vt cortex ligno assuescat, magísque inhæreat. Caueto interim ne cõprimas oculum, néve ipsum attingas. Atque hoc demum esse dicitur, in oculum inserere, vel inoculare: quod itidem in emplastratione nõ fit. nam scutula, aut emplastrum, oculum quidem habet: locus autem arboris, aut corticis, in quem imponitur, oculum habere non decet: quapropter adoculationem potius, quàm inoculationem vocaueris. De emplastratione igitur dicendum.

EMPLASTRATIONEM VTI FACIAS.

Emplastrationem natura ipsa docuit. Ea per æstatem facienda est, à Maio ad Augustum: solísque arboribus conuenit, quibus pinguis succus in cortice est, vt ficis, oleæ, persico. Huiusmodi enim insitio, subtilissime inuenta, humidum succosúmque, & validum ac robustum librum in arbore desyderat. Quibus enim arboribus, aut fruticibus, tenuis, caducus, rimosúsque est cortex, eas neque inoculare, neque emplastrare recte poteris. Fertilissima omnium insitionum inoculatio, ait Plinius: postea vero emplastratio, sed vtraque infirmissima. Quinetiam emplastri ratio ipsa, ex inoculatione nata videri potest: nõ prius (vt opinor cognita) quàm Columellæ temporibus, cuius insitionis formulam ita describit.

Ex qua (inquit) arbore inserere voles, in ea quæsito nouellos & nitidos ramos: in his deinde ob-

seruato gemmam quæ bene apparebit: certámque spem germinis habet. Eam duobus digitis quadratis circunsignato, vt media gemma sit (nos breuem & inferne acutam scutulam facimus, non amplius quàm duos digitos latam, in cuius medio vel capite, sit gemma) & ita acuto scalpello circuncidito, delibratóque diligenter, ne gemmam lædas. Deinde ex qua arbore inserere voles, in ea nitidissimum ramum eligito, & eiusdem spatii corticem circuncidito, & materiam delibrato(nos delibramus quidem: sed corticem non auferimus: imo in figuram literæ T incidimus, & cuneolo buxeo, aut osseo scalpri manubrio, corticem paululũ diducimus, ac diuellimus à ligno, vt in id spatium scutulam inseramus: cuspidẽ prius infigentes, atque ita imprimentes & occulentes inter duos cortices, vt nihil scutulæ appareat, præter oculum qui per rectam rimam exeritur) In eam partem quam nudaueras, gemmam hãc quam ex altera arbore sumpseras, aptato ita, vt emplastrum circuncisæ parti conueniat. Vbi hæc feceris, circa gẽmam bene vincito, ita ne lædas. deinde commissuras & vincula luto oblinito, spatio relicto, quo gemma liberè germinet. (Nos corticẽ pro luto relinquimus: non enim ab aere frigido metuendum est, quandò id æstâte fit, ligneísque aut corticeis vinculis, sursum ac deorsum ingeniose deligamus, quemadmodum in inoculatione dictum est. multásque scutulas in eadem arbore deponimus, vt altera pereunte, quædam saltem reuiuiscat). Materia quam inseueris, si sobolem vel superiores ramos habebit, omnia præcidito, nequid sit quo possit succus euocari, aut cui magis quàm insito seruiat. Post vnum & vigesimũ

diem ſoluito emplaſtrum. Ea verò eſt emplaſtrandi ratio, tum ex Columellæ, tum etiam ex noſtra cõſuetudine. Dicẽdum eſt iam quænam arbores, quos ſurculos optime patiantur: quoque pacto fieri debeãt arborum inter ſe coniugia.

QVAE QVOS SVRCVLOS ARBORES PATIANTVR, ET ADMITTANT.

Ex antiquioribus authoribus quidam, omnem ſurculum in omnem arborem inſeri poſſe exiſtimarũt, ſi tamen non eſt ſurculus cortice diſſimilis ei cortici cui inſeritur. Atque hoc eſt veluti generale quiddam ad omnes arbores. Præterea, aliud conſyderandum eſt: vt ſerotinus ſurculus præcoci arbori non inſeratur, néve præcox ſerotinæ. Nam quæ ſerotinæ ſũt arbores, ſuccum & humorem habẽt diſſimilem: hoc eſt, vel magis acrẽ & auſterum, vel longè abundãtiorẽ. Quapropter periculum eſt ne in iis ſurculi inſerti eo ſucco nutriri nõ poſſint. Quæ præcoces ſunt arbores, certiſſimum eſt eas ſerotinæ arboris ſurculum perpeti non poſſe. Cæterum poſt temporis & aeris ac cæli rationem conſyderatam, item prouentus maturitatem, & huiuſmodi cætera, id vnũ præſcriptũ eſſe debet, vt nucleis nucleos, acinis acinos, itẽ baccis baccas adiungamus: deniq; vt arbores inſeramus ſurculis aut ſui generis, aut ſuæ naturæ. Læuem corticem læui cortici, durũ duro emplaſtremus: amarum ſuccum aut humorem, amaro: dulcem, dulci ſociemus. Quod ſupereſt, libet hîc tibi deſcribere certos limites in generali, quibus intelligas quænam arbores diuerſos ſurculos, & quorum generum patiantur: idque tum ex antiqyorum, tum etiam recentiorum

iudicio.

Ficus inſeritur moro & platano.

Morus inſeritur caſtaneæ, fago, malo, pyro ſylueſtri, terebintho, vlmo, populo albæ: quo coniugio candida mora fiunt.

Pyrus inſeritur malo punicæ, cotoneæ, moro amygdalæ, terebintho. Quinetiã ſi pyri ſurculi moro figantur, rubra pyra creabunt.

Malus inſeritur omni pyraſtri generi. Eadem cotonei coitu fœcundata, poma dabit, quæ Græci melimela nominant, noſtri pomapyra vocãt, Pommes-poires. Pruno quoque adigitur: ſed initio. Platani cõſortio, rubra mala proueniunt.

Nux, in arbutum ſolam inſeri voluit: cæterarum ſocietatem horrere videtur.

Punica variis arborum adulteriis gaudet, vt ſalicis, lauri, fraxini, damaſcenæ, pruni & amygdalæ: quibus omnibus miſceri lætatur.

Roſam aiunt punicæ inſitã per inoculationem, aut emplaſtrationem, ſerotinos flores, & autumnales roſas producere.

Prunus damaſcena, ſylueſtri pyro cuiuſque generis, cotoneæ malo, & pomo impacta coaleſcit.

Caſtanea, iuglandi, fago & robori infixa comprehendit.

Ceraſus, nec perſici, nec terebinthi reſpuit hoſpitium: nec contra ceraſi, terebinthus & perſicus.

Myrtus ſalici inſeritur, & damaſceno, & thaſiæ nuci, hoc eſt amygdalæ.

Cotonea mal⁹, oxyacãthæ cõſortiũ nõ aſpernatur. Ea quemadmodũ & caprificus, arboris cuiuſque cõſortium init: nec vlli ſurculo denegat hoſpitium.

Corma & Sorba in mitiores arbores sui generis inseri posse quidam crediderunt: item in pyro, pomo, & cotonea: sed id nunquam verum esse, aut posse iure fieri potui comprehendere. Rectius crediderim inseri posse, aut debere in oxyacantha, quemadmodũ & mespila.

Malus persica & armeniaca nucleis seritur, vt postea in seminario ex ramo sui generis inseri possit: nunquam alioqui inseri gaudet nisi emplastratione & inoculatione.

Amygdala nux, emplastratione & inoculatione inseri desyderat: alioqui surculis non prouenit, nisi super nouella planta in seminario acinis sata inseratur. Pistaceam admittit insitam, vt existimat Didymus.

Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, inquit Plinius, postea robur: vtraque sapores corrumpunt.

Si in pyrum syluaticam inseueris pyrum, quanuis bonam, inquit Varro, non erit fructus tam iucũdus quàm si in eam quæ syluestris non sit.

In quancunque arborem inseras, ait idem, si eiusdẽ generis est duntaxat vt sit vtraque malus, ita inserere oportet: referentem ad fructum meliori genere, vt sit surculus quàm est quo veniat arbor.

Oxyacantha apud nos omnes suscipit malorũ, pyrorũ, prunorũ, & cerasiorũ species: malorum tamen minus, minutorum pyrorum frequentius: veluti sunt certoliana, bergamota, & quæ finora dicimus.

In cotoneã malum quicquid vel pruni, vel cerasi, vel pomi omne genus inseris, id bellissime prouenit & diutissime durat.

NOVA QVAEDAM INSERENDI GENERA, PRAETEREA QVAE SVPERIVS DESCRIPTA SVNT.

Libet hic paulisper attingere noua quædam alia inserendi genera, præter superiora : quæ tamen partim ab antiquis tradita sunt, partim etiam à nostris agricolis inuenta: potiúsque ad delicias & nouitatē pertinent, quàm vt singularis cuiusdā vtilitatis munus nobis exhibeant.

Noua quædam inserendi ratio est præter superiores, quæ ex arbore in arborē fieri dicitur:eáque Varroni(ni fallor)magis etiam Columellæ ac Plinio cognita:cū scilicet diuersæ, insociabiléſque naturæ arborum copulantur:vt fici atque oleæ,vel nucis ac fici.Igitur, si quidem id experiri voles : primùm iuxta oleam ficum serito,non ampliore interuallo quàm vt contingi largè possit. Vbi radices egerit , tum ramum oleæ quammaxime sequacem atque obeditu-rum eliges,eúmque omni interim tempore edomabis meditatione curuandi . postea fico adepta vires (quod euenire trimæ , aut vtique quinquenni solet) detruncabis superficiem,ipsámque deputabis(vti dictum est)adraso cacumine. crus medium, aut etiam truncum superiorem , ramóque quem incuruare voles è directo vicinum, terebra inforabis: atque in ipsum fici foramen,ramum oleæ incuruabis, faciésque vt mediā ficum transiliat.luto,foramē vtrinque oblines : vinculísque custoditum ramum oleæ diligenter continebis ne curuatura fugiat:finésque ita quodam propaginū insitorúmque tēperamento ramū coalescere,atque ita germinare.Id vbi senseris, curabis(si

videbitur) ab olea præſcindendum, ne amplius ad oleã attinere cõſpiciatur. Is inſitionis mos apud nos iam ſatis vulgatus eſt ac cõmunis, cuius tamẽ rationem Plinius haud ſibi ſatis cõpertam aſſerebat: tametſi id paſſim apud noſtros Cenomanos fieri hac tempeſtate ſoleat. Atque hoc pacto factã elæoſtaphylon crediderim, vite per mediam oliuã inſerta. Ego verò memini me guſtaſſe vuam, quæ tã amara eſſet guſtu, quàm eſt nucis viridis expreſſæ ſuccus. Id nimirum factum fuerat mangonio quodam vitis per mediam nucem traiectæ, ob raritatem & nouitatem potius, quàm vt aliquod inde commodum expectaretur.

Alia rurſus eſt inſerendi formula ad voluptatẽ potius quàm ad vtilitatem inuenta. Ea fit, vt pomum vel pyrum in quatuor partes ſciſſum, quatuor ſui generis ſapores guſtu diuerſos referat. difficilis quidem hæc, víxque ex centum vnam inuenias arborem quæ hanc inſitionem recte perferre poſſit. Factum tamen inuenimus, neque id ſine maxima omnium admiratione. Surculos quatuor aſſumunt vel pyri vel mali (nã cõgeneres eſſe oportet) veluti ſi ex frãcetura, curtipendula, rubellana, malacria, ſingulos aſſumas ſurculos: ipſóſque ita adinuicem coniungas, vt per lõgũ inciſus alterius cortex, alterius corticem admittat, humórque fiat vtrique communis, ipſas taleas ita luto, vel viſco aut etiam cæra oblines vt vna tantum appareat: deinde verò in terram defiges bene ſubactam, & fimo conſperſam, vt ita creſcant, & radicem aſſumant. Qui fructus ex ea inſitione proueniet, quatuor ſapores diuerſos referet. Sed profecto difficillimum eſt inſerẽdi genus. Atque

facilius esse duxerim ex duobus surculis experiri quàm quatuor. Itaque puto si persicæ mali & amygdalæ surculorum (vt suprà dictum est) corticem cortici exæquatum committas, fissúmque corticem vel plagam visco illinas, recte atque optime tum demũ fieri posse. Nam id antiqui agricolæ, teste Palladio, affirmarunt, omne insitum bene comprehendere, si quidẽ in ipsa plaga viscum mergas: quod quasi glutinum quoddam succos vtriusque materiæ proculdubio miscebit. Velim igitur, quando idipsum experiri tentabis, vt compositos & compactos surculos exacuas atque incidas ab imo tanquam vnus esset: deinde verò in persicæ mali aut amygdalæ lignũ inseras, veluti pauloante docuimus in aliis insitionum generibus: futurum iri spero, vt fructum recipias nucis amygdalæ similem, sed cuius caro exterior, ceu cortex edi possit, & persicã gustu referat: interior autem nucleus, amygdalam nucem, vel ediuerso. Huiusmodi fructus edimus aliquãdo in Arcoliano, arboribus eo pacto insitis, vt dictum est.

Præter has rursus alia est insitio qua efficimus vt arboris fructus sine acinis interioribus, vel nucleis aut ossibus nascatur. Vt igitur prunus vel cerasus, huiusmodi fructum proferat, nostri agricolæ sic inserunt: surculum nitidum, gemmantem, elegantem, ac succo exuberantem ex arbore admodum feraci legunt, & qui facilime incuruari, atque inflecti possit, tanquam esset vimen aliquod. eius surculi summum non quidem excidunt, sed tantũ ita efformant atque exacuunt quemadmodum & imũ decere docuimus. Itaque fit vt is surculus & in summo, & in imo positioni atque insitioni sit aptissimus. Eum in

lignum alterius pruni aut cerasi ita inserunt, vt ima surculi pars in vnam arboris partē inflexa, atque insita sit:suprema item in alterā: surculúsque ita inflexus, & vtraque parte insitus, luto oblinitur, musco operitur,deligatúrque sicut dictū est. Anno sequenti si quidē vtrunque viderint surculi latus germē producere,atque ex trunco vires accepisse: tum surculū per medium conscindūt,& crassiorē rami partē insitam omnino auferunt, eā nolētes ad fructū peruenire:aliā,quæ minor fuerat,crescere sinunt.Itaque experiuntur fructū sine nucleis.sed cur id fiat coniiciendum est. Cum enim ex anteriore arboris aut surculi medulla nucleū procreari ac generari facile omnes intelligant, summáque surculi in cacumine arboris desumpti pars,medulla omnino vacet, aut ea admodum exigua prædita sit: mirū nō est si carnē tantum fructui generari videas,nō etiā nucleū:cui nihil suppetat quo huiusmodi nucleus prouenire possit.

Idem fieri aiunt quidam iuniore cerasi vel nouellæ culmine ita propagato, vt extremi ramuli tantū demergantur:summúmque virgultorū foras exiliat:atque vbi videris summa huiusmodi cacumina radices egisse,tū quidē ipsum truncū maiorē scindito,eúmque solū nasci patiare. Ex virgultis huiusmodi qui fructus exit,ossibus carere dicitur. Rosacea & quæ moscheta pyra dicūtur,sic prouenire ex insitione vel experti credimus.Taleā dū incidimus,& apparamus ad insitionē,ab imo rectà findimus in fissura: granū moschi, vel rosæ odoratæ siccæ foliū immittimus, atq; ita inserim9.Sūt qui id in fissura trūci demittāt nescio quàm fœliciter. Aliis magis placuit taleas dū serūt ab imo findere,atq; in fissura,vel moschū, vel

quiduis aliud odoris egregii committere, & in terram defigere. dubium non eſt quin fructus odoratum ſaporem ori præbeat. Idipſum in Vettonica noſtra quidam commentati ſunt, ſatis eleganter me hercule, vt odorem caryophylli referrēt. In roſis quas moſchetas vocant, certiſſimum eſt hoc factū fuiſſe, atque etiam fieri poſſe, ſuper cynoſrhodo, vel per emplaſtrationē, vel eo magis per inoculationem aut inſitionem.

Hoc etiam inter inſitionū nouas ſpecies addemus, quod antiquis placuit aſſerere: ſiquando arbor minus tempeſtiuè fructum adferret, aut etiam nullum produceret: lignóq; & foliis plus æquo luxuriaret, clauū ligneū viridē radici maiori ablaqueatæ impingunt, aut etiam medio trunco, circa hyemem: itáque aiunt ſequenti anno arborem fructum proferre. Eius autem rei rationem proferūt, quòd arceatur humor ab ipſis radicibus aut brachiis, vel ramis maioribus ad quas totus alioqui conſumebatur. Idipſū paſſim apud nos fieri ab eruditioribus agricolis vidimus. Pomiferis (ait Plinius) quæ germinant nec ferunt fructum, fiſſa radice inditur lapis, fertiléſque ſunt. hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto; in pyris ſorbíſque è tæda.

INSITARVM ARBORVM ET IAM PROVECTARVM TRANSLATIO.

Poſt inſitionem, docendum eſt vti iam inſitas arbores vel prouectiores (etiam ſi non ſint inſitæ) tranſferas aliò, ponáſq; vel in hortis vel in agris. Quo in loco commodiſſimum fuerit breuiter diſſerere quam ſoli aëriſque temperiem ſingulæ deſyderent.

Primùm obſeruandus eſt ex æquo, ſingularum ar-

borum positus, quem prius habeant quàm trãsferas, quódque solum, & quàm pingue, aut aridum desyderent. Itaque priusquam arborem auellas, tutissimum fuerit in cortice signum facere: vel creta, aut argilla, notare solis aspectũ, aut cæli regionẽ ad quam inclinata sit arbor quam transferre studebis, vt secundum eam notam, similem positionem inuenias.

Quas arbores iam eradicatas, aliquot dies adseruare voles, antequam ponas, aut transferas, earum radices terra benè operito, ne pluuia aut imber noceant. periculosius enim illis est imbre madefieri, quàm calido torreri.

Purgandæ sunt arbores, & inutilibus ramis eruncandæ antequam eas transferas: eo enim pacto, fœlicius atque vberius translatæ crescunt: præsertim si maiores arbores fuerint, lignóque luxurient: qualia sunt, pomorum & pyrorum omne genus, etiam insitũ. Reliquæ verò arbores insitæ, nisi maiores & prouectæ admodum ac crassæ fuerint, eruncatione aut amputatione tanta non indigent.

Pusillas arbores in seminario insitas, quibus vnus aut alter est ramus tantũ, non est opus amputare: succo enim necesse habent.

Scrobes secundum radicum amplitudinem & pedis arboris ambitum latos, atque altos effodito: facitóque vt in eo extensi radicum humeri, huc atque illuc liberè vagentur, neque seinuicem cõtingant, néve sursum explicentur.

Radices si paulò longiores fuerint quàm par sit, præcidito: si etiam delibratæ, atque aliquantulum erosæ, eas transuersa sectione decurtato: facitóque vt quæ plaga radicis cortice magis nudata fuerit, ea in

terram prona iaceat, cum arbor erecta fuerit in scrobe. nam spes est vt fibræ circa plagam renascantur, incrementúmque suscipiant.

Glebæ putres & pingues tibi sint in promptu cum arborem in scrobem demittes. Satis autē est vt dum radices eo more qui prius dictus est extensæ fuerint, terra in ambitu ipsas superet semipede: nisi locus sabulosus & lapidosus sit admodū. Glebas igitur quas in promptu habebis, spissas, pingues, succo exuberātes, miscebis cum ea terra quam ex scrobe exemeras: cauetóque ne partem herbosam deorsum circa radices mittas: periculū enim est ne plus satis incalescāt. Itaq; vtrunq; solū probe cōmisceto: facitóque vt circa radicū interualla, etiā tenuissimæ cribratioréſque soli partes ingrediantur. Solum autē si refertū fuerit vermibus quibus radices offendi possint: cineres lixiuium expertos cōmisceto. Post impactas radices, pedibus vehementissime solū cōculcato, aut etiā pauicula cōprimito: aspergitóque, si præsertim sicca terra fuerit: nam madidam periculosum est aspergere. Neque verò tutū est per imbres aut madidū tempus arbores transferre: nisi loci solíque ratio id in primis expostulet. de quo nunc est paucis differendum.

QVOD SOLVM SINGVLIS ARBORIBVS SIT AMICVM.

Agricolam maxime decet post soli naturam ac bonitatem exacte consyderatam, etiam ipsarum arborum temperaturā agnoscere: vt cuique proprium atque naturale solum præbeat. Omnium enim maximum est, ait Theophrastus, solum commodum, cōueniénſque cuique arbori tribuere: quando aliud so-

lum aliis arboribus conuenientius esse soleat. Itaque paucis explicandum est, quod, quibúsque arboribus sit familiare.

Solum quod pingue admodum est, nulli arbori cõducit: exsiccat enim plus quàm sit cõmodũ. Optimum solum est quod bono cõstat temperamento: & in summa, quod solutum, humectúmque sit, nec frigore torpeat: hoc enim radicibus aditũ facilem præstat, alimentúmque laudatissimum subministrat.

Iuglandes solum nigrum, triticum iam expertum amant: quapropter in mediis agris seri gaudent.

Pyros non vsqueadeò delectat pingue solum, sed mediocrem amant temperaturã. Muris includi gaudent, modo sole meridiano fruãtur: neque aquilonẽ sentiant, sed huic oppositos habeant parietes.

Malus solo pingui, stercorato, diligenter effosso, nõ lapidoso, non cretaceo, non arenoso delectatur.

Malus cotonea etiam macro solo prouenit, sed cui cultura plurimum faueat.

Malus armeniaca subactum amat solum, satis pingue, non tamen stercoratum: in eo enim flauescit, quemadmodum & persica. Quinetiam vtraque arbor neque nimis calidum, neque nimis humidum solum amat: solémque liberũ exoptat, meridianum: aquilonibus oppositos parietes: cæterum frigoris impatientissimæ.

Pruni solo pingui, & glareoso optime ac fœlicissime proueniunt, macrum respuunt.

Argilaceum & magis candidum solũ oleis fertile notatur: id enim, ait Theophrastus, multum vaporis flatúsque continet, quod natura olearum desyderat.

Cerasiorum omne genus, præsertim acrium & ari-

dorum, sabulosam & friabilem amant terrã. At quæ crassiora sunt, & insitione mitiora facta, vt sunt quæ Aquitanica vocamus, aut goguya, ea certe pingue solum desyderant in translatione.

Amygdala, sicco, sed eo subacto, lapidoso, mediocriter calido non humido solo delectatur.

Palma solum sabulosum, salsuginosúmque concupiscit.

Pinus leue solum, saxosum & arenosum amat.

Mespilus quodcunque solum amat, & vel in vmbra crescit.

Sorbus aquosis gaudet.

Corylus frigido, sterili, sabulosóque solo prouenit.

Oleæ, fico, vitique, solum campestre maxime competere ait Theophrastus. Nucũ autem, pomorúmque generi, radices montium amicæ: nam & has humor ex cacuminibus plurimus affluit. Itaque non sunt eo in loco arbores altius effodiendæ.

INTERVALLA QVALIA, QVANTA'QVE ESSE DEBEANT INTER SINGVLAS ARBORES.

Plurimum etiam refert ad arborum incremẽtum, & prouentum vberem, ipsa positio secũdum loci solique rationem. in montanis enim maiora quàm in campestribus spatia relinquenda sunt.

Punicas, myrtos, lauros, crebras serere, non plus quàm nouenos pedes distantes, præcipiunt antiqui agricolæ. Malos, distantiores pauló: Pyros, amplius, & prunos: Amygdalas & ficos, multo amplius: Simili modo & punicam. Sed hæc rursus singulatim ex nostrorum agricolarum opinione recensenda.

Interualla plantarum quas ſeris, non tam ratione loci, quàm ſecundum eorum quæ conſerenda acceperis, naturam inſtitui debent.

Maiorum igitur arborum, veluti ſunt nuces, caſtaneæ, ſi voles vnum tantum ordinem circa agrorum itinera conſerere, iuxta ſepes, quemadmodum vulgo fieri videmus: facito vt arbores inter ſe diſtent quinque & triginta pedum ſpatio, nō minus. Si verò plures ordines eodem in agro ponere deſyderabis vel ad fructuum vbertatem, vel quia tale ſit ſolum, quale maxime iis arboribus conueniat: quinque & quadraginta pedes, opus eſt inter ſe diſtent.

Malum & pyrum agreſtem, proceram vel inſitā, circa vias, iuxta ſepes agrorum, vel (vt dictum eſt) in vnum tantum ordinem ponere qui volet: neceſſe eſt relinquat inter ſingulas arbores, viginti pedum interuallum. At ſi duos huiuſmodi arborum ordines circa hortorū ambulationem pedes duodecim latam pones: quinque & viginti pedum ſpatium inter ſingulas relinquito: cauetóque ne ſibi edirecto reſpondeant, ſed veluti mixtim poſitæ ſint.

Pomarium ſi conſerere ſtudebis: multóſque pyrorum, aut malorum ordines ſepibus incluſos ponas, ita faciendum erit, vt quoquouerſum arbores x x x pedū interuallo à ſeinuicē diſtent: atque in quincuncem deponantur, neq; verò ſibi edirecto reſpondeāt.

Minores arbores, veluti ſunt pruni, ceraſi, perſicæ, & id genus cæteræ, ſi quidem multas eodem loco cō ſerere aut tranſferre voles, vt ceraſetum, perſicetum, prunetum facias: neceſſe eſt, vndecunque ſecundum ſuos ordines, quindecim aut paulò minus pedum interuallo ponantur. Si verò duos tantum ordines ſe-

cundum hortorum ambulationes conſerere cupias ad oblectationem, videto quanta ſit ambulationis la titudo. Nam ſi minor fuerit pedum quatuordecim, tum interuallum arborum duobus pedibus augebis: ſin quindecim pedes excedat, tum etiam minues.

Acerba ceraſia in horto vel plantario diſpoſita, duodecim pedũ interuallo conſeri gaudent in quincuncem.

Puſillæ reliquæ arbores, veluti ſunt cotoneæ, ſorba, meſpila, coryli, & huiuſmodi: ſatis fuerit ſi nouẽ pedibus à ſeinuicem remotæ ſint: vix enim plures ordi nes huiuſmodi arborum ponimus.

Duos ordines aut eò plures variarum arborũ dum ſeres, facito vt puſillas in prioribus circa ſolem ordinibus conſtituas: maiores autem in poſterioribus. Itaque ſingulis liberrimus erit ſolis aſpectus.

Pyrum ſi cum pruno conſeras in aprico loco, facito vt prunus ſoli magis expoſita ſit: pyrus enim vmbram facilius ferre poteſt.

Arbores in multos ordines ſimul diſpoſitæ maiori ſpatio atque interuallo conſeri debent, quàm ſi in vnum tantum ordinem diſponerentur.

Quin & ratione locorũ interualla dediſſe non dedecet. Nam in ſolo craſſo, pingui & vliginoſo, maius ſpatium atque interuallum deſyderãt arbores, quàm in arido & macro, ac ſterili: fultim enim conſertæ, ſibi inuicem mutuam opem ferunt. Locis præterea montuoſis breuiora ſunt interualla relinquenda, quàm planis. montibus enim minus radices comæque augeſcunt. Verum ad culturam priuatarum fructiferarúmque arborum veniamus.

PRIVATARVM, FRVCTIFERARVMQVE ARBORVM, IN PASTINO POSITARVM CVLTVRA: POST INSITIONEM TAMEN, AC TRANSLATIONEM.

Addendum etiam hoc operæpretiũ viſum eſt, neque ſilentio prætereundum quod ad culturam priuatarum arborũ pertinet: poſt inſitionẽ & tranſlationẽ tamen. Parum enim eſt arbores tranſtuliſſe atq; inſeuiſſe, niſi & reliquã culturæ rationem probe teneamus qua fructus longè vberiores ſuſcipimus, & facimus vt diutius ac fœlicius poſitæ arbores viuant.

Omnino mutationes arborum, ait Theophraſtus, culturæ ratione exultare, vt ex acutis amariſve transeant in dulces: ceu punicæ atque amygdalæ, & quicquid per alterationẽ ſuarum radicũ, natũ ſit immutari. Quippe amygdala triẽnio pòſt mutatur, niſi per id tẽpus diligentiori cultu ſaginetur. Facit enim cultus vt omnium arborum radices, à quibus planè nutriuntur, validiores fiant. Atque huius nonnullæ, ex ſylueſtrium numero, in vrbanũ habitum tranſeunt. Melior igitur pleniórque germinatio & fructificatio cultarum arborum eſt: fit enim cultura ſolum laxum, permeabile & humidum: fructúſque copioſe producitur, cum ſuperuacua quædam plãtis abſcindimus, alimentáque ſubminiſtramus, & omnia patefacimus, afflatibus arbores exponentes.

Communis arborum omnium cultura, eſt foſſio, rigatio, ſtercoratio: item purgatio, & aridorum exemptio. Quas culturæ ſpecies quædam arbores in primis deſyderãt, aliæ minus, aliæ nunquam: vt cupreſſus, quæ nullo pacto fimum aut aquam cõcupiſcit. de his igitur ſingulatim diſſerendum videtur.

Solum ſcalidum atque ſiticuloſum fodere, agitaréque ſæpe oportet. Paluſtribus quoque, vliginoſiſque foſſio prodeſt. Nihil autem id mirum eſt, nam alterum ſiccat, alterum humefacit. foſſio in ſumma omnibus prodeſt arboribus: tollit enim quæ impediunt, aut auferunt pabulum: ipſúmque ſolum humectius, atque ſupenſius reddit. Aer quoque dum fodimus, permiſcetur humo, & vaporatum quendam humorem, atque alimentum præbet.

Rigatio iis locis conuenit quibus propter pluuiarũ inopiã, æſtate ſolo calido & ſicco, fructus percoqui nequeũt. In his autẽ diligẽter cauendũ eſt vt more ſolito rigatio adhibeatur: hoc eſt vt ipſam rigationẽ nõ intermittas. Periculum enim eſt ne poſtquam rigare cœpiſti, non aquam crebre adhibeas: nam eo pacto priſtinam alimoniæ facultatem adimes, & facies vt æſtu ſæpe arbores exareſcant. Fluẽtibus igitur aquis non putealibus, ídque ad veſperam, irrigandum.

Punica & vitis, aquam diligunt. Ficus cum rigatur, magis germine viget, ſed fructum deteriorem parit: præterquam laconica, ait Theophraſtus, quæ riguis vehemẽtiſſime gaudet. Malus verna & myrtus aqua feruenti rigari gaudent. quod fortuito deprehẽſum eſt, cum myrtus iuxta balneum ſtaret neglecta. Palma ſalſis aquis irrigari gaudet. Platanus vrinam humanam, dum irrigatur, amicabiliter tolerat. amygdala dum fructum parit, neque riganda, neque ſtercoranda, neque vlla cura tractanda eſt.

Purgari omnes arbores deſyderant, melioréſque reddũtur exemptis aridis, tanquam alienis quæ tum incrementa, tum alimenta impediant. Ob id, cum arbor annoſa eſt iam, totam decídunt: germinare nan-

que denuo incipit. Purgationē maximē egere myrtum & oleam Androtion author eſt:etenim quò pauciora,reliqueris, eò melius germinant, fructúmque copioſiorem præſtant.Sed ſunt purgationis plura genera, quæ mox explicare oportet. Eſt enim decacuminatio,amputatio,& quæ perpurgatio dicitur.

Decacuminationis dimutilationiſque ratio in paucis cogitanda eſt. Ea dicitur,cū detracta coma,arboris extremitas præciditur. Decacuminatione abies, pinus, larix, & palma pereunt; quibus quidam addunt cedrum & cupreſſum. Arbores enim hæ cum natura ſiccæ ſint, & meatu condantur rectiſſimo,& vnica radice inhæreāt (ait Theophr.) vulnere facile infeſtantur,fitque vt & frigus & ardor facilius ſubeat,præſertim cum vndique infertur.

Amputatio purgationi fere proxima eſt.Ea perfractis adhibetur arboribus. Omnia enim ferè quæ in altum luxurioſius extolluntur,compeſcenda agricolæ cenſent: præterquàm illa quæ apta ſunt excelſa conſiſtere:ceu palma,pinus, cupreſſus. Minus enim fœcunda redduntur,cum alimentum per longinquū tranſeat ſpatium.Itaque amputanda prohibendáque germina illa ſunt,quæ intempeſtiue excurrunt.vulgus noſtrum vocat Eſbourionner. quæ cultura viti maxime peculiaris eſt. ea enim quotannis amputari requirit, propter ſummam augeſcendi facultatem: cæteræ autem arbores partim annis alternis,partim quadriennio poſt inſitionem vel poſitionem.

Cæterum plantæ nouellæ dū prima fundunt germina,ſinendæ ſunt intactæ creſcere,vt radicem libere capiāt: cúmque iam radicē egerint, cōualuerintque,tum tu ſuperiora amputare poteris:quæ optima

& aptiſſima ſunt tantum relinques.

Perpurgatio autem fit cum ea reſecamus in arbore quæ fructum præſtare nequeunt, & quæ incrementa cæterorum vetare poſſint: ſic etiam quæ inter brachia conſtiterint, denſáque inter ſe ſint, ac de mediis proueniant. Hæc enim omnia cum ſolem, tum flatũ auferunt: nam & perflari placide, & ſolem ſentire arbores commode nequeunt. Cum autem huiuſmodi perpurgatio laborioſa plagarum cauſa ſit, ob id non ea quidem tẽpore quolibet, ſed poſt Vergilias adminiſtranda: tum enim arbores validiſſimæ ſunt, cũ humorem ad fructum conſumpſerunt, & nondũ aliũ ſuſceperint. Quæ autẽ in fructificãdo tardiores ſunt, has pro ratione purgabis poſt fructuum decerptionẽ. Fico peculiare notatur, perpurgandum eſſe antequam germinet.

Reciſio, putationis aut purgationis ſpecies eſt, ſed quæ ad maiores arbores in primis pertineat: nã perpurgatio arboribus imbecillibus & ſolutis proprie datur. vulgus noſtrum reciſionem vocat Eſbrãcher: cum brachia arborum minus fruticantia, etiam integra reſcinduntur, vt aliis humor copioſus ad fructum ſuppetat. hanc curam olea, punica, & myrtus in primis deſyderant. Minus ea reciſionẽ tolerant quæ plagis infirmãtur, vt pyrus, malus, & quicquid ſiccum, ac cortice tenui veſtitum eſt. hæc enim reſecta, vehementiſſime laborare ſolent. Qua de cauſa minus his auferre præcipiunt antiqui agricolæ, aut ferro perquam leuiſſime. periculum nanque interitus propter vlcera imminet.

Poſt purgationem ſtercorandum, vt ſe recreare pabulo poſſint arbores poſt reciſionem. Crebra autem

ſtercoratio, arboribus inimica: timendum enim, ne vi nimii caloris obareſcant. Nam eadem ratio non eſt arbuſti, ac loci arboribus vacui, ſegetibúſque deſtinati. Acerrimum ſtercus, arboribus minime conuenit. Stercus autem quod optimum eſſe iudicaueris, ſemper pro virium arboris ratione diſponere debes: minus ſi acre, plus ſi mollius ſit. Suillum ſtercus, etſi validũ, tamen aiunt quidam optimũ eſſe, cum fructus emollire, immutaréque volumus. Eo enim punicas dulceſcere, & nucleo vacuas reddi: amygdalas quoq; ex amaris dulces effici autumant. Quod ſupereſt, ſiticuloſo atque gracili ſolo modicam ſtercorationem conuenire ait Theophraſtus: pluuio autem, crebram & largiorem.

Lætatio inter culturam arborum poni poteſt. Ea fit, cum humore naturali deſtitutas, ſolo pinguiore, craſſiore, & multo lætiore, circumquaque munimus. Lætiores etiam facimus, dum ſolum vertimus: vt inter vertendum aëre benigno fruatur. Interdum foſſam circũquaq; efficimus, terra vndecunque aggerata: atque ita per aliquot dies relinquimus, vt radices libero quodam aëre gaudeant.

Delibratio quoque, inter culturas arborum veniet. Cum ſcilicet arbor in altitudinem nimium aſſurgit, ipſíque altitudini craſſitudo non eſt æqualis. quapropter librum in rectam lineam ſecamus, nihil tamen auellentes, quo liberius craſſeſcat.

Ablaqueantur omnes pene arbores, radicéſque reſecantur poſt cõſitionem, dum ſcilicet adhuc nouellæ ſunt. Id verò fit vt altè deſcendant, atque amplius incrementum recipiant. Præcipuè autem iis hoc facimus, quibus radix prima parte terræ natare ſoleat,

vt Oleæ ac Viti. AEtatē verò grandiorem adeptæ cū fuerint, annuas radices, & in vniuersum per summa cespitum adhærentes resecare par est: vt inferiores, plures, ac robustiores efficiantur. Aridæ præterea abradendæ sunt: annexæ enim cæteris, officiunt, & vermes in arboribus creant. Multum dispoliare radices damnosum est: nō enim tam perpurgādæ sunt, quàm partes superiores: nam alimentum atque incrementum præbent.

Antiqua arborum culturæ ratio talis fuit. Feruentibus locis accumulabant æstate radices, operiebántque, ne solis ardor adureret. Interdum ablaqueabant, attondebántque ac collucabant, vt perflatum admitterent. Quibusdam locis, per hyemem, cumulis congestis, à gelu vindicabant. Aliis circa hyemem aperiebant, humorémque sitientibus quærebant. Vbicūque autem mos erat circunfodiēdi arbores: in circuitu, pedes in orbem ternos, nec tamen insitas, circunfodiebant: priusquam validæ ferre cœpissent fructus.

Nostræ ætatis agricolæ, nouellas in plantario sæpe irrigāt: locis præsertim siccis, & æstate, primóq; post translationem anno. Arbores quæ iam multum incrementum acceperūt, circa Octobrē circunfodiunt, ablaqueant, aërémque liberum radicibus relinquunt: si præsertim eius generis sint arbores, quæ superiore anno cæli incommodum perpessæ sint. Declinante hyeme fossam opplent, suóque solo radices operiunt: nonnunquam meliore pinguioréque lætant. Porcino vel ouillo fimo, muscosas arbores fœcundant: interdum cinere lixiuium experto solū ipsum commiscētes. Muscum circa arborem collectum, ligneo cultro abradunt, corticem nō vitiant. Per æstatem, arbores

quas hyeme non ablaquearint, ſi viderint ſiti aut humoris vitio exareſcere, circunfodiunt aliquantulum in ambitu, ſolóque pinguiore atque humidiore lætãt.

Putationem, aut reciſionem, vel etiam purgationem, nunquam molitur ætas noſtra, antequam arbores humorem è terra manifeſtò ſuſcipere videantur, feréque germinare incipiant. Lignum quod abſcindunt, iuxta truncũ ſecant: vt humor ſuperfluens, plagam confeſtim operiat atque occludat: quod alioqui per hyemẽ vel æſtatem mediã rectè nõ fieret. Ramos craſſiores dum reſecant, id imprimis dant operam, ne dum brachium per medium ſecuerint, ſuo põdere in terram decidere ſinant. poterit enim hoc caſu cortex arboris vitiari, atque in longum diffindi. Itaque ſurſum ac deorſum, etiam à lateribus vtrinque, ſerrulam imprimunt, vt tandem brachium à medio diſrumpatur, neque corticis vlla ſuperſit in caſu continuitas. Inde verò, falcato cultro, plagam diligenter exæquant, ramentíſque quæ ex inciſione deciderunt, ipſam operiunt.

At verò reciſio quæ propter maiorum arborũ incrementum fieri ſolet: dum etiam nobiliores nucũ, mororum, ceraſorum, prunorum ramos inſerimus, vt ſequentibus annis fœlicius atque vberius creſcãt, alia tempeſtate attentanda eſt: nempe ſtatim vbi vetera folia deciderunt, ad Calendas Octobris. In his verò truncum ac brachia quæ nuda reliqueris, facito ſatis oblonga vt ſint: nã ineunte vere inſerẽda erunt.

Arborum quas ſuperioribus annis ex altera tãtum parte inſeueris, ne ſinito partem non inſitam, ligno præter modum luxuriare: ſed per tẽpus atque opportunitatem ſuperflua demito: ramúmque tantum in-

tegrum, ac ſanum relinquito, qui tibi fructum oſtendat. Partem inſitam, ligno etiam, ramulíſque ſuperfluis viduabis: ne tota humiditatis vis in iis enútriēdis exhaletur, fructúſque ob id pereat. ídque fiet, con fluentis vndique humoris tēpore, nēpe circa Aprilē.

In aliis culturis, nihil ab antiquorum more ſuperius explicato, differimus. Itaque de morbis arborum nunc eſt differendum.

ARBORES VRBANAE QVIBVS MORBIS INTEREANT, QVAEVE PATIANTVR INCOMMODA.

Vrbanas arbores plures infeſtāt morbi quàm ſylueſtres. nā morbos ſylueſtribus accidere quidā negant, quibus intereāt. Forſitan autem vrbanæ arbores magis ægrotant, (inquit Theophr.) propter harum infirmitatem. Sed morborum, quibus arbores vrbanæ obnoxiæ ſunt, alii nomine vacant: vt cum ob aquæ inopiam ſquallent, vel alimenti inopia langueſcunt, ac pallēt modo frumenti: alii nominantur, vt vermiculatio, ſyderatio, & huiuſmodi. Rurſus quoq; morborū qui nominari poſſunt, alii cōmunes ſunt & publici, vt vermiculatio, ſyderatio, radicatio: alii minus communes, vt ſphaceliſmus, glabratio, roratio: quod poſtremū propriè viti conuenit, & plærique alii morbi: de quibus ſingulatim nunc eſt differendum.

Vermiculationem nulla ferè eſt arbor quæ nō ſentiat. Aliæ tamē pluribus refertæ ſunt, celeriúſque intereunt, vt Malus, Ficus, Pyrus: aliæ paucioribus infeſtātur, atque ægrius moriuntur, vt quæ acerbos fructus pariunt: vel ſuccum, aut humorem internum, acerbum gerunt: quapropter Ficus, Laurus, minimè

omnium hoc vitio infestari credũtur, atque ob id minus putrescunt. nam certissimum est, omnes arbores vermiculationi obnoxias, citò putrescere, dulcẽ etiam succum intus habere. Ficum tamen offendunt interdum vermes in vicinis arboribus natæ, atque ad ipsã peruenientes. Alios præterea parit, qui Cerastæ vocantur: omnes tamẽ in Cerastam figurãtur, sonúmque edunt veluti paruuli stridoris.

Omnia quæ lentisco inserta terræ mãdantur, minus vermiculationem sentiunt, odoris feruorísque causa. Vermiculantur magis, quæ ætate prouectiores sunt: quod & ipsum euenire videtur iniuria circunfodientium, aut quum siti propter squallorẽ laborauerint. Quippe ex ictu putrescũt arbores: vlceratǽque, vermes per saniem creant.

Vermes igitur, arbori senescẽti in cortice nati, per hyemem enecãtur à nostris agricolis, hoc pacto: Declinante iam hyeme, ferro optimæ aciei corticẽ abradunt, eámque partem auferũt quam vermibus offensam cernunt: plagam fimo bubulo, aut etiam porcino illinunt ac conferciunt: linteísque deligant, viminibus obuinciunt vsque in aliquot dies. Quibus autẽ arboribus, in diuersis corticum locis vermes apparebunt: in iis videndũ, qua parte cortex magis turgeat, lachrymosúsque conspiciatur. nã in ea parte resecandus, vti dictum est: vncóque vel cuspide runculæ eximendi vermes, quotquot sub cortice exeri atque euocari poterunt. Plagam emplastro claudito, quod fæcis vel porcinæ, vel bubulæ maiorem partẽ accipiat: saluiæ tritæ, calcis viuæ pauxillulũ addito. Id emplastrum bene colligatum plagæ tantisper relinquatur, donec sua sponte decidat.

Syderatio, quæ Græcis aſtroboliſmos dicitur, ad nouellas plãtas præcipuè pertinet, ac ſurculos. Quod accidit imbecillitatis cauſa, vel cum ſiccatæ tellure arbores, humorem trahere nequeunt: quapropter plurimæ pereunt ſub ſydus, ait Theophr. Ictu etiam iniurioſo accidit ſyderatio.

Sphaceliſmus, ferè idem vitium eſt: ſed ad radicẽ magis pertinet. vnde ſphaceliſmum ſyderationẽ quidam dicunt: atque extrinſecus plagis, & vulneribus fieri aiunt: vel cũ poſt fructificationẽ, humore adhuc tenui, cauſa imbecillitatis, gelicidium vehemens cõſecutum ſit.

Radicationem vocãt, cum radices inareſcunt, marceſcúntque: quod vitium, ficui maxime conuenit.

Glabratio etiam ficui propria, morbúſque radicũ appellatur: qui certe ex nimietate humoris ſolet accidere. ídque vitium, quidam Aulam appellant. Huic noxæ medemur, vel reſectione ſummarum radicum, vel demiſſis propaginibus, vel ſuffoſſionib9, aut ablaqueationibus, vel amputatione, cum ſua germina miniſtrat arbor, ne ſua opacitate ſuccum percraſſet.

Scabies, & quæ adnaſci ſolent cochleæ, ficorum magna ex parte peculiaria ſunt: nec tamen vbique. potiſſimum gignitur, cum aquæ, paululum poſt Vergilias inceſſerint. Atque ob id quidem vitiũ, fructus prætenuis, fluxus, vtpote crudus creatur, & ante tempus defluit: nam humor vitiatus refermentatur, & referueſcens, erumpit vt puſtulæ: vnde ſcabiei nomẽ. At ſi copioſe aqua inceſſerit, cauſa quæ ſcabiẽ creat, eluetur. forſitan & detruſa introrſus abolet, ac deſerit. Remedium eſſe poteſt, vel cum nimia nutrimenti vbertas detrahitur (quemadmodum & amygdalas, &

punicas quidam castigare solent)vel cum arbor firmior atque robustior redditur.

Cradatio ficui etiam communis est: quæ fit, cum rami inarescũt, marcescúntque: crados enim, ramos ficulnos quidam appellant. vnde & morbo nomen. Caprificus autem, neque vermiculatione, neque radicatione, neque scabie, aut cradatione infestatur.

Tabem arborum, Græci ecplixin vocãt, quasi quidam sit stupor rigórque, frigore, gelu, alsiosis annis contractus.

Vredo, Græcis clausthmos dicta, multis arboribus peculiaris est, quũ propter solis ardorem ac vehemẽtiam inarescunt.

Clauum, fungum, siue ollam (patellam transfert Plinius)vocant morbum oleæ proprium, quum solis exustione vexatur. Impetigo quoque ad ollam pertinet.

Vitibus propria est quæ roratio dicitur: quidã ψινάδαι dicunt. Huius autem gemina causa est, aut quòd rores statim post florem inciderint: aut quòd exuperantia fuerit. Itaque vtraque de causa defluunt acini, & remanentes paruuli constant.

Hirculatur vitis, cum germina flatibus fuerint abscissa, aut cũ imperitia culturæ fuerint læsa, aut tertio, cum fuerint in supinum excisa.

Articulatio, vitibus etiam propria est, & quibus humoris abundantia articulos ita offendit, vt fructum procreare nequeant, propter luxuriem germinis: nec enim pabulum excoquere possunt, sed ad germinandum vis tota conuertitur, quasi detractæ fluxu rapido nimii alimenti.

Oculorum obtusio accidit, cum post gemmatio-

nem acriter frigent arbores, vt cum germina sua festinantius inchoant: túncque gelatio statim consequitur.

Flos quoque intempestiuus, gelatione etiam perit. nempe cum flatus gelidus, flori adhuc imbecilli occursans, totum profundit: quod in Amygdalis & Armeniacis sæpissime apud nos accidit.

Squallent interdum arbores, aquarum inopia: nec enim tunc humorem possunt transmittere. Iuuat cõtra id vitium (inquit Theophr.) solum assidue appellere, coæquaréque: sic enim per æstatem humoris aliquid trahẽt: & per hyemem calor aderit amplius, qui alimẽtum dispenset, quod large imbrium copia subministrat.

Depastio animalium, arboribus etiamnum damnosa est: quod dum germen cæditur ac detrahitur, simul quoque aduritur. Fit enim hoc vitio, vt plantæ grauius infestentur. Contra id incõmodũ, fimo boum diluto aspergi folia quidam iubẽt, quoties imber interueniat: aiúntque ita ablui virus medicaminis.

Pessimum oleis, vitibus, & aliis omnibus, si dum florent, impluerit. Defluunt enim flores & fructus, causa imbecillitatis.

Nimia fertilitas arbores etiam enecat: exarescunt enim, quia totus humor ad fructum consumitur.

Pinum strangulari aiunt antiqui agricolæ obesitate, atque pinguedine nimia. Cum enim auram tũc attrahere nequeat, propter nimiam nutritionem, accidit vt moriatur.

Excessus quoque frigoris atque æstus, etiam validissimas ac robustissimas arbores enecare certissimum est.

Hædera nimio pabuli desyderio, salsuginéque sibi ingenita, arbores interimit. Fabarum quoque putamina ferunt radicibus aut germinibus arborum imbecilliorũ, & quæ nuper prosiluerunt apposita, vitam penitus tollere: quòd sua duritie, siccitatéque, alimentum partim trahant, partim arcendo auferant: vnde arbores alimento destitutæ, protinus moriuntur.

Dimutilatione radicum, nouella vitis interit: & si quid tenellum, imbecillũ, atque rectifluum fit. Amaram quoque efficit amygdalum dimutilatio, & punicam duriorẽ: principio enim alterato, finis quoque alteratio sequitur.

Diffissionem, & fissionem caudicis, ac vulnus, tolerant Vitis, Ficus, Punica, Olea, Amygdala, & Malus: vt quæ ita vulneratæ rursus comprimantur & coeãt, ac veluti ad sanitatem reductæ viuant, alimentum quantum abunde sit capientes: non enim resiccantur, neque à frigore quicquam læduntur, fissuræ causa. Id autem fit, propter humiditatem ingenitam: quod præcipue accidit arboribus, quæ iuxta aquas viuiscũt: sed hæc omnia, non nisi bene adulta, facile ferunt. Pinus autem & Palma, id non patiuntur.

Corticis in orbem detractio, quam decorticationẽ vocant, communis omnium arborum, aut certe plurimarum interitus est.

Culices in aliquibus arborum gignuntur, vt in Robore & Fico. Est & quoddam culicum genus, Cẽtinæ vocatum Theophrasto (Centrinas vocat Plinius) id otiose viuit, quemadmodum fuci inter apes: & quos ex altero genere sua poma ingressos

aſpexerit,protinus necat, id verò ſuis tandem moritur operculis.

Eſt etiamnũ peculiare Oliuis,& vitibus quod Araneum vocant(inquit Plinius)Arachneũ gaza traduxit in Theophraſto:fitque cum veluti telæ inuoluũt fructum,& abſumunt. Oleæ(inquit Theophraſtus) Arachneũ naſcitur,humiditate quadam aeris proximi quod fructum adimit.

Folliculis vlmeis quoddam beſtiolarũ genus innaſcitur,quod Cnipes appellãt,qui cum in ficis gignũtur,ficarios illos culices deuorant. Huius remedium, cancros ſtatuunt alligãdos:in eos enim vertere ſe culices inquiunt,ſed ficis quidem auxilia iſtiuſmodi cõperta habentur.

Erucæ,quas Caniculas vulgus noſtrum vocat, naſcuntur tempore & vento auſtrino : ſi ſol acrior fuerit,rumpuntur: imbribus etiam copioſis crepant.hæ frondes & folia arborũ, ipſáque adeò germina erodunt. Contra id vitium quidam iubent lacertæ viridis ſucco arborum cacumina tangi:alii taurino felle totam arborem extrorſum illinunt.

. Formicæ quoque,ſunt arborum peſtes.Has abigũt rubrica ac pice liquida,perunctis caudicibus:necnon & piſce ſuſpenſo iuxtà,in vnũ locum congregant.

Talpæ,ſi circa arborũ radicẽ fodiãt, amurca locũ conſpergito,aut peribunt,aut inde aufugient.

Voluox,aut conuoluulus,ne naſcatur in vinea,aut etiã arboribus:caudicẽ & brachia vrina illinito,addita aquæ pari portiõe:per ſe enim nocere poteſt vrina.

In ſummã,Didymus aſſerit omnẽm arborẽ iuuari, fabarum,aut aliorum leguminum paleis , aut aceribus frumento circumpoſitis . Tradunt item ſuccum

herbæ, quæ rusticis polypremnos appellatur, caudicibus illitum, arbores à noxa defendere: & largiorem edere fructũ. nescio an ea herba, sit sedũ maius quod vocant: nam id bestiolas interimit, nostri fæcem vini radicibus arborum cõspersam mirè prodesse aiũt: alii aduersus solis adustionẽ, vinaceis solũ aspergũt.

Sed iam post arborum culturam explicatam, etiam de fructibus aliquid dicẽdum est: vt sciamus quo pacto tandem conseruari debeant.

FRVCTVS VARII, EX PRIVATIS ARBORIBVS COLLECTI, QVO MODO ADSERVARI, AC RECONDI DEBEANT.

Postrema hæc fuerit sermonis, qui de arborũ culturæ ratione à nobis initus est particula: fructuum conseruandorum explicatio. Parum enim est arbores excolere probè nouisse, nisi & fructus recondere, atque adseruare diligens agricola pernoscat. Non enim æquales sunt arborum quotannis fœtus, sæpéque periculis occurrendum est, dum vnius anni fructus in alterũ cautè adseruamus. Itaque ab amygdalo incipiendum.

Amygdala nux (vt Florentinus tradit) ad legendum maturitatem fatetur, cum fuerit spoliata cortice. Ea si muria lauetur, & candida sit, & incolumis, plurimum durat: mox siccata ad vsum seruatur. eo pacto siccanda amygdala nostri faciunt. Si difficulter corium exuant (nam quædam sunt eius generis) paleis obrutæ, continuo relaxabunt.

Castaneas nuces, si ad veris initium seruare voles, eæ in vmbra siccari debẽt expansæ: deinde in siccum

locum tranſlatæ, in cumulum redigantur, quem arena diligenter operiat. Integrarum probatio eſt, vt in frigidam mittantur: tum enim quæ ſanæ ſunt, merguntur: ſupernatat quæcunque vexata, aut intus corrupta eſt. Sunt qui in vaſculis ſeruent, arena pariter indita. Sunt qui in cratibus diſponant, vel intra ſabulonem, ne inuicem cõtingant: vel incluſas virgeis ex fago receptaculis, & lutatas, vt ſpiracula non relinquant, loco ſicciore defodiant. Aliis magis placuit, hordei paleis immundiſſimis obrutas adſeruare: vel paluſtri vlua, figuratis denſioribus ſportis recluſas. Nec deſunt qui filo tranſfixas, & igni detoſtas cumulatim adſeruant.

Ceraſia ante ſolis exortum, arbore ſua decerpta, in vas (ſubſtrata in fundo ſatureia) coniiciuntur. deinde ceraſia ſuperponũtur, iterúmque alternis ſatureia: adiicitur nonnihil acidi mellis, aliquantum dulceſcentis. Seruãtur itidem interiectis arũdinum foliis, & in eundem modum alternatim diſpoſitis, in cado. In candenti ſole, vſque ad rugas ſiccata, diu ſeruantur: item molliuſculo ignis feruore paſſa.

Citria mala, Sotion author eſt, ſubacta gypſo, ſtudioſe perlita, toto anni curriculo, inoffenſa integritate, atque illæſa omni vitio ſeruari. Idem non putreſcere promittit citria mala, quæ aceruis hordei fuerĩt obruta. Tradunt alii mala citria per totum annũ cuſtodiri, ſi vaſculis quibuſcunque claudantur. Sed ſi legere velis atque ſeruare, nocte cum ſuis foliatis ramulis decerpenda ſunt, & ſecreta diſponenda. Alii ſingula ſingulis fictilibus claudunt, & opaco loco ordinata cuſtodiunt. Plærique in cedri ſcrobe, vel in ſtraminibus minutis, vel paleis tecta ſeruant.

Corna, cum ematuruerunt, noſtri in lagena oris patentiſſimi leuiter & laxè componunt, ne collidi poſſint: deinde ad fauces vſque commiſſa vimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctantur, vt modice corna comprimant, nec patiantur ea cum acceperint liquorem ſubleuari: tum quamoptimo & liquidiſſimo melle, vel vicario eius ſaccharo, vas vſque ad ſummum ita replent, vt corna ſubmerſa ſint. Hæc ratio nõ ſolum corna bene cuſtodit, ſed etiam ſaporem mulſeũ præbet: qui ſine noxa poſſit interdum febricitãtibus dari, præſertim ſi ventris profluuio tententur. præterea ſuo ſubacido guſtu, & palatum irritante, moroſam abigit malaciam.

Cotoneorum condendorum varius fuit apud antiquos vſus. Democritus ſuadet, in domo non recondenda cotonea, vbi reliqui fugaces fructus ſint, vel alii quoque teneri reſideant. ſiquidem hos ſuo ſapore labefactant: ac maxime vuas in vicino reconditas, marcore conficiunt. Fæce vini mirum in modũ ſeruantur, aut fictili nouo, operculóque picato, in vini dolio clauduntur, ita vt fluitẽt: eo pacto recentia permanent: & vinum in quo enatant, odorẽ bonum con trahit. Quidam foliis & luto operiunt, in ſole ſiccãt, & ſuper tabulato reponũt. Alii hordeo obruunt: alii gypſo, vel cæra cruſtant: alii foliis fici inuoluta cuſtodiunt: alii in melle integra demittunt. quidam illinunt creta figlina, ſiccatáque in ſole ſuſpendunt. Reliquas condendorum cotoneorum rationes videto apud Ruellium: vnde has quoque magna ex parte deſumpſimus.

Ficus recentes ſeruari poſſunt ſingulæ intra viridẽ cucurbitam clauſæ, loculis vnicuique excauatis, ſuſ-

penſa eo loco cucurbita, vbi nec ignis, nec fumus inſpiret. Legendæ autem cum petiolis, vt diutius integræ durent. Alii ſic in melle diſponunt ficus, vt neque ſeinuicem, neque vas tangant. Immarcidæ ſeruantur, in poculo vel vaſe vitreo, aut perſpicuo, obducto cæra ſpiramento. Alii cratibus expandunt, toto ſolo ſiccandas, & recipiunt nocte ſub tecta.

Seruantur iuglandes, vel paleis obrutæ, vel aceria, vel foliis ſuis aridis, vel arca ligno ſuo facta concluſæ: vel immixtæ cæpis, quibus hanc viciſſitudinem reddunt, vt acredinem tollant. Expertum produnt, ſi virides nuces, tantum putaminibus ſuis liberæ, demergãtur melle, poſt annum virides inueniri: ipſúmque mel ita medicabile fieri, vt ex eo facta potio, faucibus & arteriis medeatur.

Pomorum ſeruandorum varia admodum ratio, pro diuerſa morum, ac regionum cõſuetudine. Quidam enim ſeruant poma tabulatis, loco frigido, ſeptentrionalibus feneſtris, quæ ſereno die patentes lucem accipiant. Alii, ſtramentis, ſtoreis, paleiſve ſubſternunt, raráque componunt, vt limites parui ſpiritum æqualem accipiant. Cuſtodiũtur delicatiora poma in olla fictili, cæra interius inducta. hordei aceruis obruta, à putrilaginis labe vindicantur. Seruãtur quoque fideliis fictilibus, nõ picatis, effracto fundo, & excluſo ſpiritu. Sunt qui ficulneis fõrdibus ſiccis, inuoluta ſingula poma recondant, ac luto, vel argilla vas operiãt: vt ad extremum talia reperiantur, qualia concluſa fuerãt. Porrò etiã ſeruantur poma caniſtris, vel vimineis ciſtis compoſita, & mundo tomento obruta. Multa ſunt alia ſeruandorum pomorum præcepta, quæ tu ex Plinio, aliiſque bonis authori-

bus desumes.

Mespila, aut picatis, & minutis vrceolis, aut scrobe populi, aut in ollis inter vuas vinaceis obruta seruantur.

Oliuæ inter cæteras cõdiuntur, colymbades appellatæ. eæ verò, vel muria, vel melle cum aceto, & sale probè adseruantur. Sunt qui pulegium, menthã, anethum, lentiscum, & ramulos oliuæ subditos addant. Alii detractam ex muria & aceto colymbadem, atque ita præparatam, vt decet, spongia detergẽt: & in vrceum, vel fideliam nouam immittũt, substrato apio & modica ruta: concisis deinde pleno vase oliuis immittunt defrutum, vsque ad os: lauri turiones quidã immittunt: alii baccas, quæ nocẽtes reperiuntnr. Nõ desunt qui lectas ex arbore baccas statim condiant: rutam & petroselinum inter spatia structionis sternant: postremo, mel & acetum superfundant: nouissime, oleum optimum misceant. Cætera petito ex Ruellio.

Pyra quamoptime seruari Democritus author est, illitis pice surculis suspensa. Alii, in sapa, vel passo, vel dulci vino, vel musto mersa custodiunt cadis plenis. Plurimi inter scrobẽ obruta seruârũt. Alii siccatis frondibus iuglãdis inuoluta, recondunt: aut in vrceis fictilibus, in vino vel musto demergunt. Nõnulli inter paleas aut frumẽta, pyra seruãt: aut in melle sic cõposita reponunt, vt se nõ contingãt. Quædã dura, & adhuc viridia, vase claudi desyderant, & operculo tegi, inclinato deorsum vasis ore: ac scrobe obrui gaudent, loco iuxta quẽ perennis aqua defluit. Sunt qui quædã pyra (vt Mustacea, vel alterius generis, aut Certoliana, aut Rosacea, vel Bonchristiana) diuidant, &

granis purgent, ac ſiccent in ſole, vt nouo vere guſtui quamoptima reddantur.

Perſica, ſalgamorũ ſtudioſi, in prouẽtũ aliũ, cadis cõdiunt. Duracina ſeruãtur, obruta muria, vel aceto mulſo, vel detractis oſſibus(ficorũ more)ſiccãtur in ſole, ac pendent. Item ſæpe oſſibus exemptis, duracina melle condiuntur, grato ſapore & iucundo. Optime etiam ſeruantur, ſi vmbilicus pomi, gutta picis calentis oppleatur: vt ſic vaſe concluſo, ſæpe cogatur innatare. De malis armeniacis idem dictum fuiſſe exiſtimato.

Punica mala, vt Græci tradunt, ad hybernos vſus reſeruanda, læui manu collecta, ne tactu aſperiore vitientur, aut vulnus ſentiant inter legendum: nam ea putrilaginis originẽ adferunt. Cocta pice mergũtur, refrigeratáque ſuſpendũtur. Alii arcente flocculo ſigillatim inuoluta, funiculis adſtringunt, ne tumeſcẽtia dehiſcant in rimas: ſic tamen munita, in parente patiuntur hærere. Sunt qui ſcrobe querna, ſuffuſo prius aceto, compoſita obruant. Alii integra in feruẽtem aquam marinam, vel muriã demergunt, vt cõbibant: deinde ſole reſiccant, vel loco ſuſpendunt frigido: & cum vti volunt, aqua dulci pridie macerant. Longo cuſtodiuntur vſu, ſi in feruentem aquam intingantur: & protinus erepta, in arena ſicca componantur: aut tritici cumulo in vmbra, dum rugas cõtraxerint, recondantur.

Sorba Cato condiri iubet ſapa. Alii præcipiunt cũ ſuis ramis decerpta vaſis fictilibus ſeruãda in ſcrobibus, gypſato operculo, duûm pedum terra ſuperinducta, loco aprico, inuerſis vaſis, vel etiam in doliis. Alii integra dolio picato ſuſpendũt, & clauſa omni

aura operculo & gypſo, illitis omnium ſurculis pice. Secta in partes, ſiccantur in ſole, cum ſuis pediculis. Viridia ſuſpendũtur locis opacis & ſiccis. In defruto diu aſſeruantur: adiecto ſpiſſamento aridi fœniculi, quo deprimantur ita ſorba, vt ſemper vis ſupernatet.

Quod ſupereſt in fructuum conſeruandorum ratione, id verò facillime poteris ab authoribus petere: à quibus eadẽ hæc, quæ tibi proponimus, deſumpta vides. Nam de huiuſmodi obſeruatione præcepta ſtatuere, vanum eſſe exiſtimamus, cum quiſque apud ſe pro loci cõmoditate, nouam ſibi eius rei adminiſtrã dæ formulam facile confingere poſſit.

INDEX EARVM DICTIONVM QVAE IN SEMINARIO DESCRIBVNTVR.

A

C

E

O.i.

Q

ERRATA QVAEDAM INTER EXCVDENDVM commissa, sic emendabis.

Fo	Ver.	
7	21	Is enim vel antiquis
70	24	appellabãt, & i extremo lineæ dele ap
101	2	Elaten autem
114	15	Egidio Varleio
1;0	30	priori exemplo similis
131	24	enter en escusson
132	1	alia est insitio noua

Quæ præterea occurrent, aut ingenium tuum offendent, Lector: ea tu pro singulari quam bonis literis debes, humanitate, modeste & æquo animo ferto: labi, atque errare humanum esse iudicans.

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS, HE-
BRAICARVM ET LATINARVM LITE-
RARVM TYPOGRAPHVS REGIVS, PA-
RISIIS, ANN. M. D. XL. III. NON. MAII.